

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Ethicæ Doctrinæ Elementa, Et Enarratio Libri quinti
Ethicorum**

Melanchthon, Philipp

Witebergæ, 1583

VD16 ZV 20638

Epitome Philosophiæ Moralis Repetitia Anno 1548.

Nutzungsbedingungen

[urn:nbn:de:hbz:466:1-56560](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-56560)

EPI TOM E

PHILOSOPHIAE MO-

RALIS REPETITA

Anno 1548.

Capita in ut
libro 7. I. quatuor
in prima 3. d.
1. Hinc hinc
2. Definitio
3. Cae virtutis
4. Divisio virtutis
Prolegomena ff
alteri continet
tates. Alteri
mor ethi: et th

VI COMMVNEM DO-

ctrinam de virtutibus, quae in Phi-
losophia traditur, laudant, plerunq;
hac causa contenti sunt, quod sit
norma vitae hominum à Deo tra-

Exordium g
nat comm
lectio 2. et
3. & illa
tionis vtili
tatem.
Utilitates ff

ditā, ad regendas actiones externas, quam qui
atrociter violant, multas tristes poenas, sibi et
alijs accersunt. Et si autem haec laudatio vera est,
et nequaquam contemnenda, tamen quandocun-
que de dignitate huius doctrinae, et de disciplina
cogitatur, adiungantur et aliae magnae et graues
causae. Sint igitur semper in conspectu haec qua-
tuor causae, propter quas necessaria est virtu-
tum cognitio.

Propositio p
in capite.

PRIMA: Quia eorum noticia testimonium
est, quod sit Deus. Nam aeternum et immotum
discrimen honestorum et turpium in mente, testas-
tur, hanc naturam non esse casu ortam, sed ab alia
qua aeterna mente, architectatrice.

Quod sit d

SECUNDA: Quia docet, qualis sit DEVS.
Cum enim discernimus honesta et turpia, intelli-
gimus, DEVM esse sapientem, liberum, vera-

Qualis sit

B cem,

Vsur. dem, iustum, beneficum, castum, misericordem, &c. Et quidem semper in precatone ha proprietates DEI aspiciende sunt, ut ei honorem debitum tribuamus, & ut eum discernamus a non viventibus, & a malis spiritibus nocendi, cupidia & incestis.

Quis sit iudicium, TERTIA: Quia testimonium est de DEI iudicio. Frustra enim condidisset Deus discrimen honestorum & turpium in humanis mentibus, postea accederet poena turbati illius discriminis. Item, naturali ordine cruciatus vniuersaliter sequitur conscientiam delictorum, qui testimonium est iudicij diuini. Item, atrocita scelera regulariter comitantur in hac vita poena atroces.

Prodest a regendas mens Cum has tres causas de Deo considerauerit in doctrina de virtutibus, tunc & QUARTA cedat, videlicet: Quia fit norma vita hominum in actionibus externis, seu disciplina. Haec causarum consideratio valde ornat Ethicam, & adducit mentes ad considerationem de Deo, & de creatione hominis, monet mirando consilio homines conditos esse, ut natura humana esset imago Dei, in qua velut radij sapientiae & virtutum stellarum lucerent. Cum autem tanta sit infirmitas, ut illum pulcherrimum naturae ordinem, facile, saepe, multipliciter & horribiliter turbemus, monet,

Reliqua sunt ad danda in pagina 7

monet, ut quæramus, vnde sit hæc infirmitas, & que remedia DEVS ostendat. Cum autem de hac causa infirmitatis, & de remedijs, nihil dicat Philosophia, agnoscimus alia quadam doctrina supra Philosophiam opus esse, scilicet voce promissionum, seu Euangelio. Ac valde opus est habere in conspectu discrimen Euangelij & Philosophiæ, de quo ~~et~~ hic dicemus, & sæpè aliàs di-
 u³ capite
 u necesse est.

Hæc autem dixi initio, ut hæc doctrina magis ametur, & diligentius consideretur, cum cogitabimus, eam & diuinum lumen esse, & commo-
 nesfactionem, & testimonium de Deo.

Quid est Philosophia moralis?

Est explicatio Legis naturæ, demonstratio-
 nes ordine in artibus vsitato colligens, quan-
 tum ratio iudicare potest, quarum conclusiones
 sunt definitiones virtutum, seu præcepta de re-
 genda disciplina in omnibus hominibus, con-
 gruentia cum Decalogo, quatenus de externa
 disciplina concionatur.

Pugnat ne Philosophia moralis cum
 doctrina, quam Deus Ec-
 clesie tradidit?

B 2

Sæpè

SAepe dicitur, lumen esse doctrinae in Ecclesia
valde necessarium, nosse discrimen Legis et
Euangelij.

*Diffra Inter Ethicam et Theol.
omnino J. lep et g. t. m.*

*no at Externi diffrant
at officiantibus
notitia aut innot
an. f. ma nota
f. f. f. p. p. p. p. p.
forma le p. p. p. p. p.
f. u. n. a. l. e. s. g. a
u. t. a. s. t. a.
f. a. c. t. a. t. e. d. a. n. a. l.
o. l. i. a. t. e. t. u. n. i. f. i. c. a. t.
o. g. n. a. t. e. u. r. o. J.
u. t. u. t. r. a. q. u. e. d. i. v. i. n. i. t. u. s.
e. t. p. r. o. d. i. t. a.
u. t. u. t. r. a. q. u. e. i. n. p. u. n. d. a.
u. t. u. t. d. e. i. p. a. p. i. e. n. t. i. a.
u. t. u. t. u. t. r. a. q. u. e. o. b. e. d. i. a. t. o. r.
u. t. u. t. u. t. u. m. d. e. o.
u. t. u. t. u. t. u. d. e. u. m.*

Lex moralis est aeterna & immota sapien-
tia, & regula iusticiae in Deo, discernens recta
& non recta, & horribiliter irascens contumaciae,
quae repugnat huic normae in ipso, & pro-
terfacta est hominibus in creatione, & postea se-
pe repetita & declarata voce diuina, ut sciamus
quod sit DEVS, & qualis sit obligans omnes
creaturas rationales, & postulans, ut omnes
sint conformes ipsi, & damnans ac destruens
omnes non conformes, nisi fiat remissio & re-
conciliatio propter filium Mediatorem.

*inter Ethicam et Theol. differunt.
quod sit particula h. o. r.
u. t. u. t. u. t. u. e. t. i. n. t. u. m.
e. t. n. a. m. u. s. e. n. o. y.
e. t. d. e. c. e. p. t. a. n. t. e. l. h. e. n. d. i.
e. t. u. t. d. e. c. e. l. e. d. e. l. i. c. i. t.
e. t. o. b. e. d. i. e. n. t. i. a. e. t. o. b. i. e. d. i. e. n. t. i. a.
p. h. i. n. i. c. i. o. n. u. m. d. i. s. c. r. i. m. i. n. i. s.*

Euangelium vero, est praedicationis poenitentiae,
arguens peccata, & promissio remissionis
peccatorum, & reconciliationis, iusticiae,
& vitae aeternae gratuita, propter filium Dei,
cuius promissionis noticia nequaquam nobiscum
nascitur, sed ex arcano sinu aeterni patris
prolata est, supra & extra conspectum omnium
Creaturarum.

*differt Ethica a
ge. q. lex cognoscitur
a. r. o. l. u. t. d. e. q. u. a
u. t. u. t. p. h. i. a
e. t. r. e. q. u. i. t. p. e. c. c. a. t. a. g. l. o. r. i. a.
u. t. u. t. u. m. h. o. m. i. n. u. m.
t. e. r. n. a. a. i. n. t. e. r. n. a.
u. t. u. t. u. t. u. e. t. e. r. n. a.*

Cum hoc discrimen intelligitur, facile de
Philosophia iudicari potest. Philosophia morali,
nequaquam est Euangelij promissio, sed pars
est

PHILOS. MORAL.

Philosophia moralis
recte non potest
esse Christiana
savia

est Legis, sicut Lex naturæ, quæ de disciplina
concionatur, & sicut legem naturæ, aut honestas
leges Imperiorum ex illa ortas, audiri, amplecti,
probare, & eis uti in regenda disciplina Christia-
nus rectè potest: Ita veram Philosophiam ample-
cti & probare, & ea uti rectè potest. Imò valdè
dolendum est, contemptum disciplinæ multis
falsissimis persuasionibus confirmari, propter
quem publicis & privatis calamitatibus horribi-
liter plectimur.

Liby & necessari
Christianis
Ethica & hanc legem
Ethica & necessari
Christianis

præcepta de eterna
disciplina sunt divina
Aligistinet ergo mo
cepta
Et præcepta hoc
præcepta de eterna

Christianis rectè ut
antiqui Theologi
et Aristoteli et
et præcepta ut
ca et hanc præcepta

Draco lina & dor
ori
Philosophia moralis
bona dra
et dicitur de
et p. Christiani
conferat

Cum autem manifestum sit legem DEI bonam
nam esse, ut Paulus inquit, & disciplinam severi-
simum à Deo præcipi, sequitur & hoc manifestum
esse, veras Philosophiæ sententias amplectendas
& probandas esse, & Christianos rectè eis uti
posse, Sicut & numerorum doctrinam ample-
ctimur, & probamus, & uti ea concessum est.
Univerfaliter enim vera doctrina, lumen est à
DEO ortum, ac contradicere veritati scienter
quacumq; de re, violatio est huius mandati: Non
dices falsum testimonium.

Vera sunt demonstrationes iuramenti honesti.
Veritas anteferenda est omnibus periculis
proprij corporis.
Regulus iuraverat se rediturum esse.
Anteferat igitur iuramentum periculis corporis.

Iusticia est non ledere innocentem.

Abel fuit innocens.

Ergo Cain facit iniuste, cum eum interficit.

Talibus demonstrationibus, cum sint veritas, contradicere contumeliosum est aduersus Deum huius lucis autorem. Fit autem doctrinae huius illustrior utilitas, cum frenare nos ipsi disciplina incipimus. Ibi etiam discimus, propter quas causas disciplina praestanda sit, videlicet propter quatuor:

Primò, propter mandatum Dei.

Secundò, ad vitandas poenas.

Tertiò, vt aliorum tranquillitati seruiamus.

Quartò, quia est paedagogia in Christum. Quia Deus in his, qui perseverant in delictis contra conscientiam, non est efficax. Huius utilitatis magnitudo, nos in Ecclesia ad amorem disciplinae exuscitet.

Quae sunt praecipuae utilitates huius doctrinae?

Respondeo: Dixi supra in genere, doctrinam de virtutibus, siue in Ecclesia, siue in Philosophia tradatur, testimonium esse, quod Deus, qualis sit, et quod iudicaturus sit. Hanc utilitatem et hic primo loco recenseo.

Deinde

Deinde addamus ceteras. Cum Deus omnes homines frenari disciplina velit, & hac doctrina pars sit disciplinae, & quidem peculiariter flectat animos ad moderationem, non dubium est eam & moribus prodesse.

Sed tertia utilitas est: In Ecclesia necesse est conferri doctrinam caelestem & Philosophicam in qua collatione utrumq; genus doctrinae fit illius strius & dulcius. Discrimen autem ostendi non potest, nisi utroq; genere cognito.

*Discrimen in
artem philosophi
et theologiam
ostendit*

Quarta: Etiam Ecclesia, cum de ijs materijs loquitur, quae proprie ad legem pertinent, multum bene sumit, videlicet, nomina virtutum, definitiones, doctrinam de lege naturae, & magis concinne definire & dividere virtutes poterunt ij, qui hac doctrina preparati sunt.

*Ad naturam
causam multam
in theologia
prudencia et al
disciplinis et q
et ad rem copia
comparandum*

Has utilitates contemnere, magna barbaries est, in qua multa insunt vitia. Deinde omnis bonestatum artium contemptus, contumelia est adversus Deum, qui luce artium genus humanum ornavit, & quidem hac moralis doctrina, cum in corrupte traditur, est sapientia congruens cum mente diuina, & maxime perspicuum testimonium est in natura, ostendens esse Deum, & qualis sit.

Sed Sectae erudite discernantur, ac Lucianus in dialogo de Sectis, quaerit, unde sciri possit, quae secta sit verior, num ex barba, aut toruitate vultus,

*Discrimen in
vultu & ta*

B + aut

aut aliunde? Ludit ille quidem suo more, sed recte instituti in Philosophia, sciunt eam doctrinam veram esse, (vbiq; traditur) qua demonstratio nes tradit, & ordine in earum inuestigatione pro cedit, & causas certitudinis quarit, conferens do ctrinam ad κρητήρια. Amplectamur autem veram, & Deo gratias agamus, pro ea luce, & falsa com pteranter rejiciamus, & refutemus.

I Caput Quis est finis hominis?

in eo dno st obituati

utro Ethic: 5. Sicut iter ingressurus, initio de certa meta cogitat, ut ad eam media itinera dirigat: ita in omnibus actionibus primùm intuendus est finis.

*I dgo finis
aut communis
one, p p se ab
ita p p h.
o. Et ultimum
hu ad q. res p
u. g. d. n. et
ne ac delibera
ser suas refert
em, in quo unico
e. g. e. f. et l. l. a. t. a. b.*

Igitur & in Philosophia morali, prima de fine quaestio est, Quae res sit, quam homo secundum rectam rationem praecipue appetat, & qua praecipue obtinenda sit, & ad quam referenda sint omnes actiones hominis, ne ab eo fine aberraret. At doctrina Ecclesiae illustrem habet explicatio nem, quia deducit nos ad agnitionem Conditoris, cui praecipuus honos debetur, & in quo acquiritur felicitas.

*II. d. g. s.
finis homi
is d. n. p.
Theologic
et philosophic*

Est ergo finis iuxta legem Dei propriissime loquendo, Deus ipse, communicans nobis suam bonitatem, cum eum verè agnoscimus & celebra mus. Idem dicunt, qui simpliciter sic respondent:

Theologic dividit in legalem et Evangelicum

Finem

Finem esse veram agnitionem & celebrationem Dei, Nam hi modi loquendi, dextrè intelligendi sunt. Sic de fine docet Filius Dei: Luceat lux vestra, vt glorificetur pater cœlestis. Et 1. Cor. 10. scriptum est: Omnia ad gloriam Dei facite. Item in Psal. Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Et primum præceptum docet hunc esse finem hominis, cum initio incipit de agnitione & obedientia Deo debita.

causis & in no
ant Interea au
Corrupta.

Mat. 5.

Psal. 114.

Sumitur autem hic ipse finis ex consilio Dei, qui condidit hominem: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Ideo Deus condidit creaturam rationalem, vt ipsius similitudo in ea luceat, vt agnoscatur Deus, & sint similes virtutes. Cum ad hunc finem condita sit natura hominum, necesse est homines appetere veram Dei agnitionem & dilectionem, & acquiescere in eo communicante nobis suam bonitatem. Hæc sunt perspicua rectè institutis, & congruunt cum lege Dei.

Si dicitur in tota rati
universitate ante h
conditæ sunt facta
Gen. 2
hocm: Atq; hō ut
mo creati p aliud
sed venum illud
et hoc.

Probatio posteriori
dis res in mundo
aut creator aut
creatura.
Sic hō non e condi
p creaturas.
p. Fran.

Euangelium deducit nos ad eundem finem, sed adiungit ductorem filium, quæ doctrina supra conspectum rationis humanæ posita est, & hoc modo de fine concionatur dictum illud: Hæc est vita æterna, vt agnoscant te Deum verum, & quem missi, Iesum esse Christum.

Finis huius
Euangeliy.

Io. 17.

Hæc de fine, de quo doctrina Ecclesie concionatur.

cionatur, primum hic dicenda sunt, ut discrimina doctrinarum considerentur. Nunc Philosophia recitemus.

3. argum a nobis.

Vera lux rationis in homine insita natura congruit cum lege Dei, sed nunc in hac caligine obscurior est Dei noticia, & multis dubitationibus turbatur. Ideo Philosophi, etsi interdum iubent referre actiones ad Deum, tamen plerumq; nominant tantum virtutem, & dicunt, virtutem finem esse.

Probatio Virtute
et finis huius
Homo ultimus or
... et virtutem
... gdit.

Stoici etsi alia multa absurda tradunt, tamen hoc recte dixerunt: Omnia nasci hominum causa, homines vero Dei causa. 2 da na. chos.

11. hinc argum
Dolores conscientie
pro testant
Dei et virtutis finis
hois.

Testatur & conscientia, Deum finem esse. Idem enim in scelerate factis dolent homines, quia naturali luce cernunt, & metuunt iram Dei, & e contra in recte factis, mentes tranquille sunt, quia ut dicant, talia facta Deo iudici & spectatori probari. Est igitur & secundum veram Philosophiam finis precipuus hominis, aliqua agnitio Dei, seu Deus. Sed Philosophi sic loquuntur, ut dixi. Aduerunt virtutem finem esse, & cum nos sic loquamur, intelligamus in ipsa appellatione, & hanc finem nam virtutem, ut Deus agnoscat, & omnes honeste actiones ad Deum referantur.

Cum autem iam duas contrarias opiniones, alteram Aristotelis, alteram Epicuri, recitauerimus, loquemur vsitato more. Questio haec sit: An virtus

virtus sit finis hominis, an verò voluptas. Aristoteles inquit: ~~Actionem virtutis finem hominis~~ esse. Nos cum dicimus, Virtutem finem esse, non intelligamus ociosum habitum, Sed Aristotelis sententiam retineamus, etiamsi brevitatis causa, tantum virtutem nominamus, ut & Cicero loquitur, Remoucantur ergò λογισμαί, et planè statuamus falsam esse sententiam Epicuri, qui conuulit voluptatem finem esse. Rectius autem in Philosophia dici. Virtutem esse finem hominis, id est, rectè faciendum esse, etiamsi dolores & detrimenta sequantur. Confirmat Aristoteles hanc sententiam illustri demonstratione, nata in *Physicis* hoc modo:

11. Aristoteles.
propria nã actio e
eius finis
virtus eppria hõica
e virtus e finis hõic

Certissimum est, in qualibet natura finem esse propriissimam eius naturæ actionem. Ideo enim est propria, quia ad hanc actionem naturæ præcipuè condita est.

Actio virtutis est propriissima homini.

Igitur actio virtutis est finis.

Hæc demonstratio vera est, et si Epicurei multa plausible argumenta opponunt, quorum exploratio multum lucis affert huic disputationi.

Illud autem præfari necesse est, fontem huius controuersie esse, dissidium legum naturæ in mente et appetitionum in corde, quod vnde ortum sit, docet Ecclesia. Et ad perspicuam dijudicationem huius controuersie, utilis est collatio doctrinæ

quæ

quæ in Ecclesia traditur de causis miseriarum ho-
 manarum, & dissidij legum, & appetitionum in
 homine, quæ est malum originis, vt vocatur. Homo
 conditus est, vt Legi obtemperet, & hæc obedien-
 tia ardens & dulcis in cordibus hominum fuisset,
 si natura non fuisset deprauata. Iustum est enim,
 vt bonis benè sit, sed postquam natura hominum
 deprauata est, multæ in nobis ipsis, & in societate
 confusiones sequuntur. Harmonia legum & appeti-
 tionum turbata est, postea & foris mali aduer-
 santur virtuti, vt Camillo inuidet mali ciuitas.
 Ideo rectè facta sequuntur odia, pericula & in-
 sta neces. Ex hoc fonte pleræq; solutiones argu-
 mentorum Epicuri sumuntur. Ideo hanc admo-
 nitionem prius recitavi, quàm argumenta Epicuri
 recensere.

Præcipua autem & speciosissima Epicuri
 argumenta hæc sunt.

PRIMUM.

Finis cuiuslibet naturæ est hoc, ad quod
 magno impetu natura fertur, non illud
 quod difficulter agit aliunde impulsus.
 Distinguitur in hoc nam integræ
 et corruptæ. lapidis motus deorsum naturalis est, sed
 sum violentus.

Tendit autem humana natura vltro ad voluptatem.
 Econtrà vero difficulter obtemperat legibus.

Ergo voluptas est finis.

Respondeo ad minorem. Nobis, qui scimus unde
 turbata sit harmonia virium in homine, facilis est
 solutio. In Minore, fallacia est accidentis, quia per
 accidens fit, propter depravationem humanae na-
 turae, ut tantum sit incendium malarum appetitio-
 rum, ut difficulter obtemperemus legi Dei. Sed si
 natura esset incorrupta, si Deus in nobis perfun-
 deret nos luce sua, & flammis virtutum, uniuersa
 obedientia iucunda esset. Haec solutio nobis in Ec-
 clesia illustris & utilis commonefactio est, ut co-
 gitemus, quam triste malum sit haec discordia viri-
 um & unde sit. Sed in Philosophia verè & per-
 spicè sic responderi potest: Nego Minorem, quia
 fallacia est, à dicto secundum quid ad dictum sim-
 pliciter. Non enim tota natura fertur ad volupta-
 tem, sed mens ante factum & post factum repue-
 gnat. Nam post delicta, sequuntur tristissimi cru-
 ciatus. Impossibile est autem, finem naturae, eam-
 rem aut actionem esse, quam natura tota post fa-
 ctum horribiliter auersatur, & potius non esse
 mallet, quam sustinere conspectum eius facti, ut
 Dauid mallet non esse, quam sustinere cogitatio-
 nem sui lapsus. Haec solutio manifestissimè refu-
 tat Epicureos, ac ostendit, non ferri totam natu-
 ram ad voluptatem principaliter.

SECUNDVM.

Quilibet natura recto & ordinato appetitu
 praecipue appetit conseruationem.

Voluo

E P I T O M E

*Voluptas est conseruatio naturæ hominis.
Virtus destructio, ut in Socrate & similibus
apparet, qui propter r. et facta interfo
ciuntur.*

Ergo voluptas est finis, non virtus.

*Nego Mmorem, & ratio est, quia est fallacia
accidentis. Nam quod virtus destruit naturam,
id fit per accidens. Quod enim Socrates interfo
tur, causa est non virtus in Socrate, sed iniusticia
inimicorum. Ut, quod latro interficit viatorem et
pturus pecuniam, non est causa viatoris pecunie,
sed latronis mala voluntas. Nec tamen pericula
comitariuntur virtutem, si natura hominis esset in
corrupta. Item, virtutem seruari vicem esse naturæ,
testatur iudicium Dei, qui virtuti dat præmia.
Præterea vniuersaliter verum est, virtute seruari
ri speciem. Veritas, iusticia, fortitudo, prosunt vni
uersæ societati, etiamsi indiuiduum in præsentia
destruitur. Plus est autem seruari totum, quam
partem.*

*Deinde & hæc ipsa destructio, & omnes calu
mitates bonorum, sunt manifestum testimonium,
homines non tantum ad hanc vitam nasci, quia im
possibile est, naturam quæ intelligit virtutem, &
præmia virtutis ac poenas, ita nasci, ut postea nul
lum sit discrimen inter bonos & malos, qui inter
lectus virtutis & turpitudinis præmiorum & po
narum, frustra naturæ esset inditus.*

Refu

Refutata Minore, deinde etiam neganda est Maior. Non est vera propositio: Quamlibet naturam maxime appetere conseruationem, tantum, ut sit, sed illa vera est, ordinatè appetere omnes, ut sint incolumes in tali statu, ad quem natura condita est. Nam & in eo statu natura verè conseruari potest. Sed cum vagatur appetitio sine ordine, non sequitur conclusio de fine, quia inordinata appetitio etiam contraria naturæ appetit. Præterea incolumitas, quæ sic vocari potest, non debet esse destructio, vel indiuidui vel speciei. Etsi igitur aliquantisper est incolumis Nero, tamen dolor consequentiæ scelerum destructio est, qui non potest non sequi. & Diabolus magis optat non esse, quàm sic esse. Imo horribiliter dolet, se non posse abrumpere miseriam, redigendo sese in nihilum. Et de Iuda tristissimum dictum est: Melius ei esset, natum non esse. Cum igitur Maior non sit vera, sequitur conclusio falsa. Sic enim in Maiori dicendum erat: Quælibet natura recto & ordinato appetitu, maxime appetit conseruationem sui in tali statu, ad quem condita est.

Sed altera solutio de Minore, magis perspicua est, quæ ostendit voluptatem non esse conseruatricem speciei, & virtute destrui naturam per accidens. Præterea semper virtutem comitaretur natura incolumitas, si hominum natura non esse destructa.

EPITOME
TERTIVM.

Recitavi præcipua Epicuri argumenta, quibus postea plura addam. Sed prius explicabo argumentum, sumtum ex doctrina Ecclesie, quod non admonitis offundit caliginem.

Aug. in Enchirid. vita aeterna est finis et voluptas. Non voluptas sed scientia. Vita aeterna est finis et voluptas. Non voluptas sed scientia. Vita aeterna est finis et voluptas. Non voluptas sed scientia.

Illud est optimum, quod Lex Dei & Evangelium tanquam ultimum bonorum promittunt, & propter quod alia expeti iubent. Lex & Evangelium, promittunt in hac vita, & post hanc vitam obedientibus tranquillitatem seu lætitiã, ut dicitur: Beatus vir qui timet Dominum, opes & divitiæ in domo eius &c. Qui fecerit hæc, viuet in eis. Item: Gaudium vestrum in domino tollet à vobis. Ioh. 16. 21.

Psal. 112.

Vita aeterna non est principale bonum, sed voluptas. Vita aeterna non est principale bonum, sed voluptas. Vita aeterna non est principale bonum, sed voluptas.
Ergo læticia, quæ re ipsa est voluptas, summum bonum est.

Respondeo primum ad Minorem: Etsi verum est promitti in hac vita, & post hanc vitam, præmia, quæ comitantur virtutem, tamen hæc præmia non sunt principale bonum, quod expetendum est. Sicut de præmijs in hac vita manifestum est, & inter causas, cur Ecclesia cruci subiecta sit, hæc quoq; recensetur. Ideo Ecclesiam cruci subiectam esse, ut discat Deo propter ipsius gloriam, non propter nostras suavitates serviendum esse, & tamen necesse est vivere aliquos, & habere aliqua vestra commoda, ut Ieremiam, Baptistam, Paulum & similes.

miles, sed tamen hanc ipsam ob causam ingentibus arumnis premuntur, & tandem interficiuntur, ut sciant Deo propter ipsius gloriam servitandum esse, & summa bona esse, ipsam Dei agnitionem, celebrationem & obedientiam, non comoda, quæ sequuntur, quæ potius media sunt, servientia principalibus bonis, quàm ulteriora bona. Sic & postea de vita æterna sciamus principale bonum esse sapientiam agnoscentem Deum, & iusticiam, non læticiam quæ sequitur. Ideo scriptum est: *Hæc est vita æterna, ut agnoscant te verum Deum, & quem misisti Iesum esse Christum.* Sed cum redacti in nihilum, non celebrant Deum, facile intelligi potest, necessariam esse vitam, & talem vitam, in qua non sint æterni dolores, qui impedirent celebrationem Dei.

Ioh. 17.

Facilis igitur responsio est. Rectum est appetere præmia, sed non ut principale bonum, sed quia necesse est celebrantes Deum, non redactos esse in nihilum, sicut scriptum est: *Non mortui laudabunt te Domine.* Ac in genere Regula tenenda est, Vult Deus & expeti, & à se peti bona summa & inferiora, sed ita, ut gradus non conturbentur, sicut scriptum est: *Primum quaerite regnum Dei, & cætera adjicientur vobis.* Et in precatone quotidiana, ambo genera coniunguntur: *Sanctificetur nomen tuum. Et, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.*

C

I. Vult

I. Vult autem Deus, & in hac vita peti bona necessaria corpori, propter has quatuor causas, quarum prima est, ut agnoscamus, nos non esse suu viuere, nec casu spargi res necessarias vite corporis: Sed has ipsas res etiam Deo gubernante offerri, praesertim Ecclesiae, iuxta illud, *Matthaei 10. Duo passeret asse uenunt, & unus ex illis non cadit super terram sine patre vestro: Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt.*

II. Quia sine vita, sine hospitij & politij non potest fieri propagatio doctrinae. Et Deus haec bona largitur, ut seruiant celebrationi & propagationi doctrinae.

III. Ut harum rerum petitione exerceamus fidem & inuocationem.

ignis a cognati. *Gal. 55.* **IIII.** Ut admoneant de promissione gratiae, quam semper in inuocatione praelucere oportet. Haec quotidie in precatione consideranda sunt, & vera fide & spe expectanda sunt à Deo haec bona, iuxta illud: *Iacta curam tuam in Deum, & ipse te enutriet, Et certò sentiunt hanc inuocationem & spem, non inanem esse, qui se hac consolatione sustentant. Et talibus in conspectu est discrimen graduum, cum suo ordine singula petunt, & vident principalem finem & alia inferiora bona, quae seruiant agnitioni finis principalis.*

Alia responsio ad minorem. Respondeo: Lex & Euangelium promittunt principale bonum & sum.

summum finem, Deum ipsum, sese communicantē,
et in hac vita conuersis, et in vita aeterna bea-
tis, iuxta dictum, Deus erit omnia in omnibus.

Hic finis principaliter expetendus est, qui est
ipsum summum bonum, ut scriptum est: Unus De-
us bonus est. Postea sequitur laticia, quæ est mi-
nus principale bonum. Hanc veram responsio-
nem pijs et eruditissimos expendant.

QUARTVM ARGVMENTVM

EPICVRI.

Duo bona potiora sunt uno: Virtus et res
secunda, sunt duo bona, sicut verissim-
um est, ingens ornamentum esse viro
tutis florentem fortunam: ut longè an-
tecellit Huiades Sigismundo Impera-
tori, et nemo non magis expetit curri-
culum Ioseph, quàm Ieremiæ.

*hic tria unum eo opt
stantig
in duo bona q
stantig
stant
salundi
stant*

Ergo virtus non est summum bonum, sed duo
coniuncta bona sunt expetenda.

Respondeo. Facilima est solutio: Duo coniun-
ta magis expetenda sunt. Verum est suo ordine,
et ita, ne præstantius amittatur, si coniungi
ambo non possunt. Et semper id quæritur, quod
suo loco quæq; necesse est quærere, quia necessaria
facienda sunt, id est, quæ cuiq; suo loco lex Dei
præcipit, ut dictum est: Lucerna pedibus meis ver-
bum tuum, non alia accersita

psal. 119.

ambitione aut auaritia. Vt necesse est Scipionem dimicare. Ieremiam necesse est docere, etiamsi scit sibi mortem propositam esse.

Cum igitur non coniungi utrumque bonum potest, alterum tamen præstantius retinere necesse est, & quia virtus est præstantior, constat virtutem finem esse, etiamsi non accedunt premia. Hæc est vera solutio, non solum Philosophia, sed etiam legi Dei consentiens.

Semper autem obstrepit humana ratio. Non ideo tantum rectè facit Ieremias, ut in nihilum redigatur? Hic respondet Euangelij doctrina, non redigetur in nihilum Ieremias, sed reuertetur, & seruetur ideo, ut semper celebret Deum. Quare virtus præstantius bonum est, iuxta illud, Propter quod unumquodque tale est, illud magis tale est. Nec sequitur: Duo bona coniuncta sunt meliora, virtus & tranquillitas. Ergo Paulus quærat ea coniuncta quoquo modo. Tantum enim necessaria convenientia suo loco facere Paulus debet, & econtrà, quæ prohibita sunt omittere debet.

Alia responsio.

Nobis in Ecclesia facilior est responsio. Duo bona coniuncta magis expetenda sunt. Nego, si alterum sit infinitum. Deus est infinitum bonum & αὐτὰρ γὰρ.

Hic semper principaliter & magis expectendus est, quam omnia creata bona. Ex hoc fonte sumi potest responsio ad multa argumenta. Lex Dei scripta, & Euangelium clarissime docent, Deum ipsum sese nobis communicantem summum finem hominis esse.

QVINTVM ARGV.

M E N T V M.

Ultimum in ordine bonorum est finis: *Finis huius signi est*
 Tranquillitas, quæ sequitur virtutem, est *tranquillitas*
 posterior virtute.

Ergo illa tranquillitas est finis.

Respondeo, nego Maiorem. Quia non necesse est ultimum tempore esse principale, sed sæpè principalis finis prior est tempore alijs. *Ut quod Sol* 4. *Exm.*
calefacit terram in æstate principalis est finis:

Siccitas, quæ sequitur, non est principalis finis.

Ambulationis finis principalis est exercitatio *2. Exm.*
 caloris, ut fiat coctio, Hanc sequitur color melior, quod etsi posterius est, tamen non est principale.

Ioseph abstinet ab aliena coniuge præcipue *3. Exm.*
 propter voluntatem Dei, postea etiam propter *Gen. 37.*
 famam, quod etsi posterius est, tamen non est principale. Tale & hoc est: *Virg. S. E.*

Vicit amor patriæ laudumq; immensa cupido.

Brutum principaliter movit amor patriæ, postea *4. Exm.*
 & amor gloriæ accedere potuit suo ordine. Nec

Valla recte hunc versum detorquet ad confirmandam Epicuri sententiam.

Ita cum saepe multi fines sint ordinati vnius rei, seu actionis, gradus finium considerandi sunt, & videndum, quis sit finis principalis, quem ex parte necesse est, etiamsi ceteri non concurrunt. Vt Ieremias in confessione obtemperat Deo, & recto iudicio conscientiae suae, etiamsi non sequuntur alij fines, vt approbatio praecipuorum hominum in populo Dei, & ipsius tranquillitas, &c.

Recitavi argumenta praecipua, quae Epicuri sententiam confirmare videntur, & addidi veras explicationes. Est q̄ collatio utilis etiam ob hanc causam, quia ostendit fontes, cur docti dissenserint de fine, quia videlicet cum contumacia sit cupiditatum aduersus iudicium mentis, alij recte normam immotam, conuenientem cum mente diuina, scilicet iudicium seu legem secuti sunt. Alij apprehenderunt cupiditates, quae quia suo impetu opprimunt decreta mentis, fit in hac confusione, vt bona mentis existimantur esse inferiora. Et fit illustrior Philosophia, cum ad doctrinam Ecclesiae confertur.

Iterum autem moneo & obtestor studiosos, vt praecepti diuini memores: Non dicas falsum testimonium, amplectantur veritatem, & in ea acquiescant, nec ducant ingenij decus esse, falsas opiniones sophisticè tueri, vt multa distorta &
monstro

inversa natura amore novitatis et studio con-
radicendi, falsas et absurdas opiniones propu-
nant. Porro hæc mala σοφισμασιν & δόξαις fuerunt sollicitis
quæ, cum in reliqua vita sæpè magnarum cala-
mitatum caussa sunt, tum vero Ecclesiæ pernici-
osissima sunt.

Estne rectè dictum à Stoicis, solam
virtutem esse bonum:

Si summum a hic bonum
est et esse alia adam bonum
in bonum id est interio-
rum
Se summum bonum est quod dicitur
est alia et res interiores bonum
bonum est valetudo, honor, opor-
tuna et alia.

Vtile est, considerare veteres præcipuarum
liberum disputationes, non ut absurdas opinio-
nes defendamus, sed, ut in collatione veritas fiat
illustrior, et cum deprehenditur Sophistica, reij-
ciantur mendacia, et acquiescamus in sententijs
veris. In hac autem questione de nomine B O N I
disputatio est.

Si si plura bona
et plura mala, et quæ
vult summum nisi in bonum
sed non id est, postea
est hoc quod per se
si ergo summum bonum
in bonum, quod dicitur
ita et in bona mala in re
reprobata. Tamen per se
bonum et malum in se
hæc ratio.

Primum vero sumatur descriptio B O N I
in Genesi, ubi dicitur: Omnia, quæ fecerat De-
us, erant valde bona. Ibi Bonum significat rem
conditam à Deo congruentem cum ordine in men-
te diuina, ordinatam ad certos vsus seu fines, quos
Deus approbat. Hæc interpretatio dicti in Genesi
si diligenter cogitanda est, et considerandum,
quam tenuiter Philosophi describant Bonum,
qui non faciunt mentionem Dei seu ordinis in
mente diuina, et creationis. Sed tantum intuen-
tur ipsas res et earum utilitates, quæ in oculos in-

Res à Deo dicitur per utilitatem in natura et quam monstra operante
sed sanitas, honor, opulentia et alia per se bona et appetitum
et sunt res bonæ et
similibus. Malum est sequens et ordinis
in et non diuinitate dicitur
Morbo et morbo dicitur
non diuinitate dicitur
et non res malæ.
Bonum . . .
Bonum h. loc. Em
peditando Relatu
Glati h. loc. in
Theologia et c.

C 4 currunt,

currunt, ut cum dicunt, potus est sitienti bonum. Hinc est usitata definitio Boni apud Philosophos. *Optis & summa à cā finali.*

Sanctus Irenaeus Bonum est quiddam conueniens natura. *et E. de bono*

hinc ipse Boni.

Nos iubemus considerare fontem boni. Retinemus autem usitatam distinctionem graduum. Aliud est bonum naturale, *substantia* aliud bonum morale. *accidens. Actio uirtutis.*

Bonum naturale est ipse Deus, & deinde res quaecumque condita à Deo, congruens cum ordine in mente diuina, ideoque placens Deo suo loco, ordinata ad aliquos usus Deo placentes. *Vt Sol, terra, cibus, potus, uirtus.*

Sed bonum morale est ipse Deus, uidelicet sapientia aeterna & immota in Deo, ordinans recta, & sanciens discrimen inter recta & non recta, & uoluntas Dei semper uolens recta. Deinde uero in hominibus bonum morale est tantum actio, seu motus, seu habitus, congruens cum sapientia & aeterna & immota Dei, praefacta in lege diuina, quae & in creatione in scripta est mentibus hominum, & postea uoce diuina promulgata. Usitate dicunt, Bonum morale est tantum uirtus & actio uirtutis, ut bonum morale est, quod Baptista uult mortem potius, quam omittere confessionem.

Cum autem sermo diuinus in Genesi & alibi utatur boni appellatione, non tantum de bono morali,

reli. sed de rebus omnibus à Deo conditis, & deinceps ita locuti sint sani homines plurimi, loquamur & nos eodem modo, & videamus singulis locis, de quo gradu dicatur. Sequitur ergò hæc *sub diuino*
distributio bonorum humanorum.

Bonum honestum humanum, est actio seu motus, seu habitus congruens cum sapientia æterna & immota Dei, patefacta in lege diuina, quæ & in creatione insita est mentibus hominum, & postea voce diuina promulgata. Vltatè dicunt, Bonum honestum est actio, seu motus, seu habitus congruens cum recto iudicio rationis. *in hoc sano* Sciendum est autem diuini rectum iudicium rationis, id quod congruit cum norma in mente diuina. Ideo legem naturæ sic descripsit Empedocles, ut Aristoteles recitat: *lib. 1. Rhet. c. pte 13.*

prima lex ordinata per Platone.
ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον νόμιμον διὰ τ' εὐθυμίας
δ' οὐτ' ἄλλου. *in rephletu*
αἰθέρος ἡνεκέως τέταται διὰ τ' ἀπλέτου αὐτοῦ
γῆς.

Id est, prima lex est ipse Deus, ordinans omnia in hominum mentibus, & in tota natura.

Bonum vtile, quod inuat conseruationem naturæ, vitam, & vitæ necessaria, ut cibus, domus, vestes, aut quod propter ista expetitur, pecunia.

Bonum suauis, quod congruit cum aliqua naturali & ordinata appetitione, ut cum bibens in siti, delectatur potu.

Econtra & appellatio MALI diuersa significat, sed tamen in genere sic describi potest:

Malum est destructio ordinis diuini, & naturæ diuinitus conditæ, non condita à Deo, iuxta illud: *Perditio ex te Israel est, tantum à me auxilium tuum. Perditio id est, peccata & mors, & aliæ calamitates. Est autem duplex, Malum culpæ, & malum pœnæ.*

Malum culpæ, est defectus, seu actio vel habitus pugnans cum lege Dei, quod malum nominamus vitium & peccatum.

Idq, Deus non solum non condidit, sed nec vult etiam, nec approbat, imo verè auersatur & odit, ut scriptum est: Non iniquitatem volens DEVS TU ES.

Aliud nominatur Malum pœnæ, quod est destructio naturæ, sequens culpam, nec pugnat cum lege Dei, ut, mors, morbi, & multe calamitates. *Etsi autem hæ destructiones non sunt res conditæ à Deo, tamen Deus, cum sit iustus, non vult seruare naturam ab ipso auersam. Ita cum damnet culpam, sinit extingui naturam à se desertam, & vult pœnam propter iusticiam.*

Ideo malum pœnæ Deus velle dicitur, & approbare, propter iusticiam. Ad hanc speciem pro-

prie

prie pertinet dictum: Non est malum in ciuitate, quod non fecit Dominus, id est nulla pœna cogitari potest, qua Deus non castigauerit populum. Castigauit morbis, fame, bello. Sic Ecclesia nominat Mala, mortem, & alias calamitates, quia non sunt res conditæ à Deo, & destruunt naturam.

Quare Stoicas ineptias reijciamus, qui mortem, famem & alias calamitates, nolunt dici mala, sed loquamur, ut vox diuina loquitur, & causas intelligamus, cur pœnas nominet mala. Et prudenter discrimen inter culpam & pœnam obseruamus, ac tetros furorẽs illorum damnemus, qui dicunt, Deum autorem esse peccati, id est, velle, aut approbare peccatum, aut effectorem vel adiuuorem esse peccati, quæ opinio manifestè contumeliosa est aduersus Deum. Nec difficile est refutare præstigias & sophismata, quibus defenditur.

non est pœna
ut destruant naturam

De dicto Esaiæ, Ego sum Deus, creans bonum & malum, expedita responsio est, Malum intelligi materialiter, id est, de materia nocente, ut de veneno, ubi materia à Deo creata est, & est res bona, ut Cicuta medetur sacro igni: Sed iã post lapsam hac infirma natura multipliciter lædi potest. Ideo multæ res nocentes, dicuntur malæ, & referri hic gradus eruditè potest ad malum pœnæ. sicut Prophetæ sæpè in genere loquuntur de malo pœnæ, ut Ieremias, Ex ore Domini, bona et mala, id est,

non gromantur.

Cicuta e' herba, in similia pestilentiæ. salutaris inflatio præcipue ceteris

p. q. mag. d. p. entibz nam

id est, pœna. Sic & dextrè dictum Esaiæ intel-
ligi potest, Ego sum Deus, faciens bonum &
malum, id est, pœnas.

ii Caput
De fœ

Quid est virtus?

Usitata definitio & satis plana est: Virtus
est habitus inclinans voluntatem ad obedi-
dum rectæ rationi. Monstrat autem hæc defini-
tio causas, & ut in cæteris materijs, ita hic
consideratis causis, res sit conspectior.

Due causæ efficientes principales & pro-
ximæ sunt virtutis, scilicet mens gubernans vo-
luntatem recto iudicio, & voluntas liberè, con-
stanter, & firmiter amplectens id iudicium, ac
gaudens ea rectitudine. Ideò & Aristoteles in-
quit in 6. Ethicorum: δὲ τὰ αὐτὰ τῶν λόγων
μὴ φάναι, ἢ τὴν οὐκ ἐξ ἑῶν δὴ ἴσμεν. Ac videtur
omnes homines sani lucere in mentibus discri-
men faciendorum & fugiendorum, et id normam
virtutis esse statuunt, sed illud etiam considera-
re debebant, unde sit, & quare illæ naturales no-
ticiæ sint normæ virtutum, & cur obedientia
bona sit, congruens cum illis noticijs &c. Hic
igitur necesse est considerari fontem huius lucis
in natura hominum, videlicet mentem divinam.

Cum enim homo conditus sit, ut sit imago
Dei, Deus immensa bonitate præcipuarum &
opti

Cap. 2.

optimarum rerum in sua substantia similitudinem in nobis condidit, scilicet, similem legis sapientiam, libertatem in voluntate, & virtutes. Ad hæc transfudit in primos homines Spiritum sanctum, impertiens suæ essentiæ societatem. Hæc dona voluit testimonium esse magni & veri amoris erga nos: Hunc amorem agnoscere nos oportebat, & vicissim Deum diligere.

Ad hæc per communione virtutis.

Etsi autem post depravationem naturæ, ingens & tristis imbecillitas secuta est, tamen & mens retinens insitas noticias, & voluntas ali-

in mensuris recte virtutibus.

quam libertatem, quia Deus vult lucere in nobis testimonia, quod sit, qualis sit, & quod iudicaturus sit, & vult disciplinam commonefactionem esse de ipso. Quare iudicium ideò rectum dicitur, quia noticiæ congruunt cum æterna & immota Dei mente, & tunc voluntas bona est, quando cum illa norma mentis diuinæ congruit.

substantiam potestatem virtutis.

Ideò cum de causis virtutum dicitur, & questio est, quare Ioseph rectè faciat, ab aliena abstinens, & Dauid non rectè faciat, rapiens alienam, non solum norma in mente hominis consideretur sed simul aspiciatur illa prima & immota regula, scilicet mens diuina, ad cuius similitudinem condita est hæc lux in mente humana.

cap. 29. Ca.

Deinde sciamus congruentiam voluntatis cum hac norma ideò bonam esse, quia conuenit cum

cum voluntate diuina. Sit autem in voluntate electio libera, magna firmitate, & quadam excelsa constantia amplectens iudicium, nec cedens contrarijs ventis affectuum, sicut scopuli non cedunt ventis aut fluctibus in mari.

Hoc modo, quoties de definitione virtutis dicitur, eundem est ad causas et primas normas. Rectissimè igitur additur huic definitioni virtute. Virtus est habitus, inclinans voluntatem, ut constanter obediat recto iudicio propter Deum, ut & gratitudinem ei declaret, & Dei voluntatem alijs ostendat, sicut inquit Christus: Lucceat lux vestra coram hominibus, ut glorificetur Pater vester coelestis. Et Psalmus: Videbunt multi, & timebunt, & sperabunt in Domino.

Mat. 5.

Reliqua huius capituli in deo videtur. Et de hoc in libro de virtute. Et de hoc in libro de virtute.

Quae sunt causae actionum Virtutis?

III. Caput. Causae virtutis.

ib. 2. ap. 5.

Aristoteles virtutem nominat habitum. Constat autem habituum causas esse conuenientes actiones. Deinde necesse est quari actuum efficientes et adiuvantes causas, vel actus, & aduantiā, & subeptionē.

Remota deo. Efficiens per se. Intellectus a diuina. Propinqua. Habitus voluntatis liberae obediens.

Efficientes causae et propinqua, seu actus, secundum Philosophiam sunt: rectum iudicium mentis, et libera voluntas, obediens recto iudicio: Vnitatis est autem vocare rectum iudicium dictamen rectae rationis

rationis, quod est lex natura, & alia leges con-
gruentes cum recto iudicio naturali & diuina le-
ge. Supra autem dixi, hoc iudicium rectum esse,
quia congruit cum norma aeterna & immota,
quae est in mente diuina, patefacta in Decalogo.
Sæpe enim alias dictum est, legem naturæ noticiæ
con illam esse de moribus congruentem cum men-
te diuina, patefacta in Decalogo.

Altera causa est voluntas, de cuius libero
tate postea dicemus. Est enim & libertas singu-
lare donum Dei in natura intelligente, & pars
imaginis Dei in homine, ac vult Deus reliquam
esse aliquam libertatem, vt assu fieri homines et
disciplina regi possint. Imò vt postea etiam re-
nati dona Dei retineant.

Causæ adiuuantes, vel *συνεργια* sunt hæc
tria, Doctrina, naturales impetus, & disciplina. *absuefactio.*
Sicut enim in artibus opus est his adiuuantibus
causis, ita & in moribus. Nemo sine doctrina
discit architectonicam. Etsi enim natura tenemus
principia quadam, tamen illæ ipsæ naturales no-
ticiæ, exuscitandæ & illustrandæ sunt doctrina.
Quare in ijs gentibus, vbi doctrinæ lux extincta
fuit, aut adhuc extincta est, obscurata est & na-
turalis noticiæ, vt Lacedæmonij concedebant pa-
tisci cum viro de vxore.

Ideo & Deus sua voce Legem promulgauit, vt
quoniam erat scripta in natura, tamen voce do-
ctrinæ

strimè traderetur, repeteretur, & inculcetur
hominibus, & extaret testimonium illustribus
testimonijs propositum, noticias naturales con-
gruentes cum illa voce diuina, legem Dei esse. Ac
Deut. 6. disertè dicitur: Aues ea filijs tuis, id
est, non trades tecta squallore, vel non negli-
genter trades, sed limata & illustrata propones,
repetes, seuerè exiges disciplinam.

ta
bnt ab experientia.
Altera adiuvans caussa, est naturalis inclina-
tio. Verum est enim, virtutes firmiores fieri in
illis, qui à natura adiuvantur, Vt Musici, Poetae,
Pictores feliciores sunt, quos natura adiuvat in
operibus harum artium. Ita in Alexandro, Iulio,
excellens est fortitudo, quia naturales impetu-
tus habent, vel incendia potius, quae sunt harum
virtutum σωματικά.

Discrimen autem hoc loco virtutum hero-
icarum & communium considerandum est. Nam
heroicae dicuntur, quae excellentibus natura ha-
bent ardentes impetus. Communes sunt in me-
diocribus, non monstrosis hominibus, quia etiam
mediocres naturae non monstrosae, flecti ad vir-
tutem doctrina & assuefactione possunt, quia
Deus vult hanc hominum naturam capacem esse
doctrinae & virtutum. Quæstio est autem, unde
sint hæc naturarum discrimina, Paulus bonas &
felicis inclinationes, vocat dona Dei. Sed Physi-
ci causas in temperamento quarunt, & manifesta
sunt

sum est, temperamenta & inclinationes aliquo modo cum stellis congruere. Quare non dubitandum est, stellarum lumine misceri temperamenta, & accendi inclinationes.

De Disciplina.

Tertia causa adiuuans est disciplina, quae ut hoc loco vocabulum usurpatur, est assuefactio, quae fit in potestate humanae voluntatis, et est doctrinae cogitatio, & gubernatio Locomotivae seu externorum membrorum ne ruant in scelera contra conscientiam, & est mediocris diligentia vitandi illecebras & occasiones, sicut amantibus praecipitur, ut discedant ex locis ubi amant, iuxta versusum: *Quantum oculis, animo tam procul ibit amor.* Item, Vitare peccata, est vitare occasiones peccatorum, Item: *Qui amat periculum, peribit in illo.* Et manifestum est multorum mores malis sodalitijs corrumpi. Quare Paulus dicit: *Corrumpunt bonos mores consortia prava.* Et Aeschili dictum sit notum, *οὐδὲν κείλιον ὀμιλίας κακῆς.* Et vetus praecipitum est cuiusdam Saeculi Eremitae: *ἀρμόζα εὐκράτε καὶ τοὺς φέυγα, ἵνα τὸν γόν ἀπειρασόν εἴη, καὶ πῶ διανοιᾶν ἀταραχόν. ποικὴ γὰρ εἰσὶν εἴδη τῶν ἐχλοῖς ἢ τῶν ἀταραχῶν.* Non igitur negligamus disciplinam, sed sciamus diuinitus praecipitur simus intenti, nec laxemus frenos vitiosis cupidis

Syrac, 3.

1. ad Corin.

in istis quibus prava
quasi factis.

multitudine
tractum
in tibus

D pidis

piditatibus, Qui volens alit incendia vitiorum
 admisis illecebris, turbat Spiritum sanctum, nec
 expetit se gubernari à Spiritu sancto, cum ipse
 contrarium faciat. Postulatur enim & nostra
 diligentia, ut Paulus inquit ad Ephesios: am-
 bulate accuratè, non ut fatui sed ut sapientes,
 &c. Cum enim inquit, accuratè, præcipit ut sint
 in nobis cogitatio, intentio, cura & conatus re-
 primendi vitiosos impetus. Et ad hanc circum-
 spectionem, & ad conatum nostrum accedat ma-
 gis catio Dei, sicut infra rursus dicemus. Et Paulus
 de sese iam senex inquit: Sugillo corpus meum,
 & in seruitutem redigo, ne cum alios doceam,
 ipse fiam reprobus.

Hæ & similes multæ sententiæ præcipiunt
 nobis diligentiam, & intentionem in regendis
 moribus, quæ disciplina dicitur. Non confirman-
 da est negligentia in hominibus, præsertim cum
 falsa sit opinio, omnes conatus in homine in regen-
 dis externis actionibus, irritos & inanes esse, ac
 necessario fieri, ut Alexander interficiat Clitum,
 sicut Anaxarchus consolabatur Alexandrū. Hæc
 falsa sunt & contumeliosa contra Deum. Potes-
 rat omninò Alexander non interficere Clitum.
 Sed magis abstinere ab adulterio David poterat,
 cum sciret se à Deo iuari, si auxilium peteret.

Dicam igitur de causis, ut in Ecclesia recu-
 rantur. In Ioseph fugiente adulterium causam
 principis

imò disciplina
 fiat.

ad Cor. 9.

in disciplina
 stabilis fit.

Reg. 12.

caus virtuti
 in mutis.

principales sunt, Filius Dei præsens in corde Ioseph, ostendens verbo legis & promissionum Ioseph voluntatem aeterni patris, & simul accendens Spiritu sancto cor eius, ut repugnaret incendi. Deinde & ipsa mens Ioseph assentiens verbo Dei, & voluntas libera gubernantis locomotivam & externa membra. Eodem modo in cæteris pijs cogitentur causæ efficientes.

Materia in qua.

Anima hominis est subiectum, quæ est domicilium Dei, & facultati cognoscenti coniunctum est cerebrum. Voluntate autem cor oportet coniunctum esse, ut pariter in voluntate & corde motus mansuetudinis sentitur. Ac nisi aliqua sit cordis & voluntatis copulatio, non existit vera virtus, sed simulatio. Et sæpè motus cordis contrarius legi, rapit secum iudicium, ut equus indomitus sessorem. Officit etiam iudicio languescitio cerebri, quæ oritur ab intemperantia, ut in preceatione cor non potest ardere, cum turbatur inrentio dolore cerebri, qui à fumis oritur turbantibus spiritus, & lædentibus cerebrum.

Causa formalis. honestas. Sic viij. Turpitu

Cum de actionibus loquimur, ipsa actio forma est, videlicet motus voluntatis et cordis obtemperanti recto iudicio, ut ipsa moderatio iracundiæ in

h. s. Reg. cap. 24 ~~Dauid~~ *parcente* Sauli est forma. Sic cum de habitibus loquimur, firma inclinatio in voluntate & corde, est forma. Cum autem à formali causa rectissimæ definitiones sumantur, apparet definitionem supra recitatam, propriam esse. Virtus est obedientia, quia voluntas & inferiores potentia obtemperent Deo.

Causa finalis.

Terminis duplex. Usitatum est in Philosophia dicere, virtutem sibi ipsi finem esse, nec principaliter expetendam esse propter aliud, sed rectius est etiam secundum rationem addere alium potiore finem, scilicet, ut propter Deum expetatur virtus. *Gen. 39.* Ioseph ab aliena abstinet, ut Deo odediat, & ne scandulo polluat professionem &c. Ac tenenda est doctrina communis, de discrimine finium. Possunt esse multi fines unius rei, sed ordinati alij principales, alij minus principales. Principaliter expetenda est virtus propter Deum, sed postea etiam propter præmia æterna & præsentia, quia certissimum est, atrociora delicta atrocibus poenis in hac vita puniri. *Gen. 28.* Iacob inquit: Si Dominus dederit mihi panem & aquam, erit mihi Dominus in Deum, & hic lapis erit domus Dei.

Quamquam in hoc dicto conditionalis addita, non significat finem vel mercedem, sed significat possibilitatem & modum, id est, Si viam, in hoc loco

*ning princ
in h. s.
Heredoty.
Gen. 28.*

loci congregabo Ecclesiam ad Sacrificium & ad
concionem, juxta illud: *Non mortui laudabunt* *Psal. 117.*
Domine: Sed tamen sic quoq; rectè intelligi-
tur, suo loco & ordine petere Jacob bona corpo-
ris, sed ita, ut tamè anteferatur principalis finis.

Estne libera voluntas?

Querentibus simplicem veritatem in hac quæ-
sitione, facilis est explicatio. Ac primum discer-
nantur actiones voluntatis. Aliæ sunt electiones
motuum externorum, siue in actionibus morali-
bus, siue in actionibus artificum, siue in motu lo-
gali hominis quocūq;: ut Scipio potest se cohibere,
ne attingat alterius sponsam. Fabricius potest se
cohibere, ne aurū à Pyrrho missum accipiat. Pi-
etor potest ceruū aut Chimærā pingere, Plato po-
test ex Academia in urbem ire, aut non ire. In ta-
libus electionibus & omnibus motibus externis,
humana voluntas reipsa libera est, id est, potest
eligere hos motus, aut non eligere potest, impe-
rare ea externis membris, aut non imperare, &
eligens, seu imperans, eligit aut imperat sponte,
siue necessitate, & sine coactione, Ut Eva sponte,
& sine necessitate, & sine coactione eligit esum
pomi, & imperat organis mandere pomum.

Plutarchus in
vita Pyrrhi.

Quod autem talis sit libertas voluntatis, hoc
testimonio Pauli manifesto & firmo ostenditur.
Sæpe fatetur Paulus aliquam esse iusticiam car-
nis,

Ad. Rom. 7

D

cap. 7. nis, id est, disciplinam, qua homo non renatus facit externa honesta opera, ut cum inquit ad Titum: Non ex operibus iusticia, qua nos fecimus, &c. Cum igitur sit aliqua iusticia carnis, & possint homines sibi imperare, ut externa legis opera faciant, non dubium est, esse aliquem delictum & libertatem voluntatis, qua antefert honesta opera sceleribus. Hoc argumentum non sinamus eludi cavillationibus, & prestigijs sophismatum, sed utraq; manu veram sententiam teneamus, qua propter disciplinam necessaria est vite.

Deinde cum mandatum Dei sit, ut disciplina seuerè regatur, non excutienda est mentibus curia regendæ disciplinæ, Languescit autem studium cum existimatur impossibilis esse morum gubernatio, aut inutilis. Quod autem disciplina à Deo mandata sit, primum manifestum est ex dicto Pauli: ad. Tim. 4. Lex est iniustis posita, id est, ut coerceantur, & violatio disciplinæ puniatur. Item: Necesse est obedire non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

Deinde horribiles pœnæ in hac vita in omnibus gentibus & familijs, declarant iram Dei adversus violantes disciplinam. Regula enim perpetua & firma est: Atrocia delicta puniuntur atrocibus pœnis presentibus in hac vita, iuxta illa dicta: Qui gladium acceperit, gladio peribit. Item, Scortatores & adulteros iudicabit Deus. Sup. ca. 11. Item: Per quæ quis peccat, per eadem puniatur.

Vilio

Vititates autem disciplinae sunt ingentes, quod conducit ad vitanda magna mala, praesentia & aeterna. Puniuntur enim priuatis & publicis poenis multa singulorum delicta, & donec perseuerant homines in delictis contra conscientiam, Deus non est efficax in eis. Neesse est igitur abijci propositum faciendi contra conscientiam. Talis electio, est aliquo modo in potestate humanae voluntatis. Propter has tantas causas, & intelligere disciplinam discamus, & caecos impetus diligentia moderemur, & frenos disciplinae nobis ipsi iniiciamus.

Secundo: Testimonium est libertatis ipsa fabricatio humani corporis. Ita condita est hominis natura, ut nerui voluntarijs motibus seruiant, cum voluntas imperat Locomotinae, nerui obtemperant. Haec libertatem negare, est repugnare manifestae experientiae in officio hominis. Certissimum est igitur, in electione externarum actionum, aliquam esse libertatem, quae etiamsi reuera manet in natura hominis, tamen impeditur duabus causis. Interdum affectuum tanti sunt impetus, ut laxet eis frenos voluntas, quae tamen volens eis laxat. Interdum Diaboli impellunt homines, ut ruant in tetra scelera praecipites, ut Nero horribiliter grassatur omni genere scelerum. Tales furores a Diabolo oriuntur, nec tamen propterea nulla est libertas. Nam & Nero arcere mitia furoris aliquo modo poterat. D 4 Accio

quod a natura
libertatis hanc
ponitur

duo impediunt
libertatem.

Obiectio.

Accedunt autem multi tristes lapsus etiam præstantibus consilio & virtute, vt Dauti, Salomoni, & alijs, vt agnoscamus imbecillitatem humanæ nature, & serio expetamus auxilium, quod Deus Ecclesiæ promisit, & vult ac seuerè præcipit peti & auidè opitulatur, vt præsentia eius in Ecclesia, & misericordia conspiciatur. Ideo dictum est: *Quanto magis pater vester celestis dabit Spiritum sanctum petentibus?*

Dixi de disciplina externa, quam voluntas humana utcumq; efficere potest. Nunc de alio genere actionum dicam, quod non fit sine motibus Spiritus sancti, videlicet, verus timor Dei, vera fiducia, quæ vincit pauores in morte, & alijs magnis doloribus, ardens dilectio Dei, constantia confessionis in supplicijs, non succumbere in concupiscentijs libidinum, ambitionis, æmulationis, cupiditatis, vindictæ in magnis causis.

Tales interiores motus Deo placentes sciamus non fieri sine auxilio Spiritus sancti, nec tamen in his nihil agit voluntas, nec habet se vt statua, sed concurrunt agentes causæ, Filius Dei mouens mentem verbo & Spiritu sancto, cor accendens, mens cogitans, & voluntas non repugnans, sed utcumq; iam mouenti Spiritui sancto obtemperans, & simul petens auxilium Dei. Sic ait ille Marc. 9. inquit: *Credo Domine, sed operifer diffidentia mea.* Præterea illæ actiones, quæ
impes

Imperant Locomotiue, sunt in potestate nostra, imperare vt legamus, audiamus, cogitemus doctissimam, imperare externis membris, vt omittant malas actiones, quæ contra conscientiam antea facta sunt. Hæc manifestissima sunt.

Est & hoc diligenter considerandum, vt rang, concionem vniuersalem esse, concionem pœnitentiæ & concionem gratiæ. Arguit Deus peccatum Rom. 11.

in omnibus hominibus, in hac deprauatione naturæ. Rursus etiam promissio vniuersalis est, iuxta illud: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Offert Deus gratiam omnibus confugientibus ad filium Mediatoris. Nec est ^{in singulis personis} ~~in singulis personis~~ particularitas in Deo. Nec magi Matt. 11.

nanda est particularitas, vt de bonis non necessarijs. Non omnibus dat robor Samsonis, non omnes facit Musicos summos. Sic non est cogitandum de salute, quæ cum sit bonum summum & necessarium omnibus, promissio vniuersalis est.

*4tra argum.
qd dat mag
actia x.*

Hanc intueamur, nec sinamus hanc veram consolationem nobis excuti ex pectore. Verissimum est de voluntate Dei iudicandum esse ex ipsius verbo. Verissimum dictum est, Lucerna pedibus meis verbum tuum. Cur igitur vniuersalem promissionem abijcis, & quæris alias speculationes: Retrabe mentem & pectus ad promissionem, & intuere filium Dei. Vocem eius audias,

Gal. 119

diar, scias eum & tibi summum sacerdotem & Mediatorem esse velle, nec fingas in Deo contradictorias voluntates esse.

Non igitur indulgeas diffidentia, non fingas particularitatē, vt si de robore Sāsonis aut Moyses cogitares, sed audias vtrāq; concionem, tu meas iudicium Dei, abijcito malas actiones, quae fiebant contra conscientiam, & intueri promissionem & filium Dei, & pete vt iuuēt te Spiritu suo sancto, sicut inquit: Quanto magis pater vester caelestis dabit Spiritum sanctum petentibus: id est, non ociosis, non aspernantibus, non repugnantibus, sed vero gemitu petentibus auxiliū.

Hinc intelligitur, cum promissio sit vniuersalis, nostram aliquam assensionem concurrere oportere, cum quidem iam et Spiritus sanctus accenderit mentem, voluntatem, & cor. Sic multa dicta scriptorum concionantur. Augustinus sapienter inquit, Præeunte gratia, comitante voluntate,

Traktat d. 11. v. 11. d. 11. v. 11.

Et Chrysostomus, ἔλκε ἀλλ' ὁ θεός, βολόμενον δ' ἔλκε. Et Basiliius, μόνον δ' ἔλκασον, καὶ θεός προαπαντᾷ. Tantū uelēs es dng p̄occupabit.

Hanc consolationem in agone necessariam esse, manifestum est. Quid enim dices soni, qui iam ad supplicium ducitur, qui etiam conspectu sui sceleris horribiliter cruciatur? Hunc certe ad promissionem deduci necesse est, non ad alias speculationes.

Refutatio Stoicæ necessi-
tatis.

Recitavi summam doctrinæ de libero arbitrio, seu de voluntate humana, veram & simplicem, quæ sine ulla dubitatione perpetuus consensus est omnium eruditorum & piorum in Ecclesia. Nec plura addi necesse erat, sed tamen moneri Iuniores utile est, ne assentiantur Stoicis opinionibus de necessitate, quæ etsi sunt absurdæ, & à communi vita abhorrent, tamen habent applaudidores, vel quia naturæ monstruosæ delectantur absurdis opinionibus ipsa naturæ peruersitate, vel quia homines ambitiosi putant gloriosum esse, contradicere alijs. Tale fuit in Vallensi studium contradicendi, qui magna contentione detrahit voluntati humanæ libertatem, & constituit necessitatem in omnibus motibus totius naturæ & hominum, & falso ad Stoicos furores accommodat Pauli dicta, Rom. 9. Quæ certè non loquuntur de omnibus motibus naturæ & hominum, & alienissima sunt à Stoicis deliramentis.

Primum autem ex Dialecticis dicendum est, quid significant vocabula, Necessarium et Contingens. Hic satis est brevissime recitare qualescunq; descriptiones. Necessarium est, cuius contradictorium est impossibile, vel quod cum sit, aut factum est, non potest, nec potuit non fieri, aut aliter fieri.

De

De modis alibi dictum est. Sed contingens dicitur, quod cum fit, habet causam, qua poterat ex natura sua aliter agere, & opponitur vtrique particulae, Necessario & impossibili: Vt Paris rapuit Helenam, est propositio contingens. Eius enim postquam hoc ita accidit, mutari non potest, tamen ideo contingens dicitur, quia ^{voluntas} gubernans euentum, potuit aliter agere, & potuit alius esse euentus. Fontes autem contingentiae & mutabilitatis actionum ac euentuum, sunt libertas voluntatis in Deo, libertas voluntatis in creaturis rationalibus, & vagabundi motus materiae elementaris variè ruentis.

Expositio ne
sufficitur hanc

Iam sit infixa animis firma & perspicua refutatio Stoicæ necessitatis hac: Cum certissimum sit, Deum non esse causam delictorum, nec velle nec efficere, nec approbare delicta, & condidisse rationales naturas ita vt bonæ essent, sequitur naturas rationales sua voluntate liberè, sine vlla necessitate, & sine vlla coactione se auertisse à Deo. Fuit igitur libertas voluntatis, & poterat aliter agere voluntas: quod cum ita sit, contingente esse manifestum est. Sic deinceps dicatur de externis actionibus voluntatum humanarum, & semper in conspectu sit dictum Psalmi: Deus impietatem non volens, tu es. Hoc testimonium diuinum constantissime opponatur Stoicæ necessitati.

Et quanquam homines contentiosi viros la-
 byrinhos in hac quaestione struere possunt, tamē
 testimonium caeleste anteferamus praestigijs so-
 phismatum, quorum aliqua fortasse videntur in-
 extricabilia. Nūquid autem, ut dixi, diuino te-
 stimonio, sed tamen & Platonis dictum notissi-
 mum esse omnibus eruditis debet. Verba Plato-
 nis haec sunt in 2. lib. πολιτεῶν: *Omni contem-
 ptione pugnandū est, ne quis in ciuitate quam bene
 regi volumus vel dicat, vel audiat, seu senex, seu
 iuuenis, seu in poemate, seu in alia narratione, De-
 um causam esse alicui malorū, quod neq; sancte
 tra dicit potest, neq; utile est ciuitati, neq; secum
 consentiens.* Et recitat Plutarchus dictū Euripi-
 di: *θεοὶ τὶ δ' ἄριστ' αἰσχροῦ οὐκ εἰσὶ θεοί.* *si dicitur facinus
 aliquid turpe a
 J. d. q.*
 Nunc addo solutionem praecipuorum argumen-
 torum.

PRIMUM.

Determinatio diuina est immutabilis & ne-
 cessario vera.

Omnia eueniunt Deo determinante.

Ergo omnia eueniunt immutabili necessitate.

Solutio.

Primum respondeo ad minorem: Determina-
 tio diuina dissimilis est in his, quae pendent pro-
 prie ab ipsius voluntate, & in alijs quae princi-
 paliter aut proprie oriuntur à nostris voluntati-
 bus. Deus aliter determinat venturam resurre-
 ctionem

tionem mortuorum, & similia, quæ sunt ipsius propria opera, aliter præuidet & determinat scelera hominum, quæ permitti.

Hæc præuisio seu determinatio, prorsus nullam affert necessitatem voluntati nostræ. Præuidet enim, quia sunt euentura, & determinat, quousq; permissurus sit. Iam ad maiorem respon-
*id est præuisio
 præuisio facta
 præuisio* deo, Determinatio diuina est immutabilis, & necessario vera, scilicet necessitate consequentia, quæ non affert simpliciter necessitatem. Deus præuidet Saulis flagitia, & determinat seu metas constituit, quousq; permissurus sit.

Hæc præuisio & permissio, prorsus nullam afferunt necessitatem voluntati Saulis. Item: Saul punitur, quia peccauit. Verum poterat Saul omittere illa scelera.

Quare Dialectica illa necessitas consequentia non tollit reipsa contingentiam, aut libertatem. Exempla sunt illustria in sacris historijs. Ieremias inquit, cum quidem prædixisset excidium, si facies deditioem, non euertetur Ierosolyma. Et Ionas prædixerat, Niniuem interituram esse.

Id decretum quanquam iam voce Prophete promulgatū fuerat, tamen Deus retractat, vnde discamus Deum non esse Stoicum. Ideo & in versiculis dictum est, de voluntate Dei:

Ipsa etiam quamuis a lamanti in eis feruntur,
 Cum petimus, cedunt fata seueræ Deo.

Nec

Nec Deus est num̄e parcarum carcere clausum,

Quale putabatur Stoicus esse Deus.

Ipsē potest Solis currus inhibere volantes,

Ipsē velut Scopulos flumina stare iubet.

SECUNDVM ARGVMENTVM

*se dicitur Con: cas
rator et uelut n
ta quare statat
r a t u r n g u e h*

Causse connexæ mouent necessario,

Omnes euentus fiunt à causis connexis,

Ergo omnes necessario fiunt.

Maiorem Stoici sic confirmabant. Manifestum est cæli motum necessarium esse. Deinde manifestum est, & inferiora corpora affici à cælo, nec aliter se habere, quam sicut afficiuntur à cælo, ut in æstate accedente Sole, terram calefieri necesse est. Hinc sequuntur ordine naturali alij effectus, generatio frugum, & alij. Ex hoc ordine naturalium agentium, procedunt ad voluntaria. Temperamentum in Antonio est tale. Impellit igitur necessario, &c. Sed respondendum est breuiter, Maior falsa est: Nam etsi naturalium agentium aliqua est connexio, ut cæli, aeris, terræ, temperamenti in corporibus animantium, tamen non est necessaria cum illis connexio voluntatis humanæ, sed liberè & contingenter agit voluntas: est q̄ in actionibus humanis, causa contingentia, libertas voluntatis.

Etiamsi Epar incensum & intemperatum inclinatur ad intemperantiã, tamen voluntas libera est,

est, ac mandare membris potest, ne obtemperent illi inclinationi. Hac verissima esse, supra ostensum est ex dicto: Deus non volens peccatum, tu es. Et in ipso opificio hominis experientia restatur Locomotiuam liberè regia voluntate. Et totus ordo politicus frustra institutus esset, si homines non possent legibus obedire in externis actionibus aliquo modo regendis, &c. Ita & Cicero Stoicorum argumento respondet, negant voluntatem posse à causis antecedentibus, ut ipse nominat, id est, ab obiecto, vel rebus inclinantibus, ut stellis, aut temperamento, cogi.

Hac copiosius explicantur in Physicis, ubi discrimen recitatur, inter naturalia agentia, & voluntatem. Etiam si inclinant stella, tamen sunt tantum partiales & remotæ causæ, & voluntati eis repugnare potest. Et multæ inclinationes contraria consuetudine sunt languidiores.

TERTIVM ARGVMENTVM

D I A L E C T I C V M.

Impossibile est, duas contradictorias simul veras esse.

Hac est vera, Cicero erit Consul.

Ergo impossibile est, contradictoriam veram esse. Si impossibile est, hanc veram esse, non est necessario esse. Si impossibile est, hanc veram esse, non est necessario esse, Cicero non erit Consul, sequitur alteram necessario veram esse, Cicero erit consul.

Solutio.

Respondeo, Nego Minorem. Nam hæc propositio, Cicero erit consul, quatenus est propositio de futuro, non est determinatè vera humano iudicio. Nam veritas sequitur esse rei. Sicut igitur res habet esse, sic est vera propositio. Futurum autem nondum habet esse. Ergo propositio de futuro contingenti nondum est vera humano iudicio, sed est incerta, sicut res nondum esse cepit.

Cum igitur hæc incerta sit, Cicero erit consul, nondum inferri potest, alteram esse impossibilem, deinde etiam si minor est vera necessitate consequentia, scilicet, quia sic eveniet, tamen necessitas consequentia non simpliciter efficit necessitatem.

Cicero libro de Fato ad hoc argumentum ita respondet, se malle negare omnem enunciationem esse veram aut falsam: Eam, inquit, plagam potius accipiam, quam fato omnia fieri comprobem: Sed non declarat Cicero, cur propositiones de futuro contingenti, non sint determinatè vera aut falsa,

Id autem Aristoteles expressè declarat, qui monet, veritatem esse proprietatem comitantem res, sicut res habet esse, sic vera est propositio. Futurum autem nondum habet esse, ac possibile est, ut non eveniat. Hæc in Dialecticis copiosius declarantur.

E Theo

Phil. 2. Deus est, qui facit in vobis, ut velitis, & ut
perficiatis, pro sua bona voluntate.

Ergo cum impellente Deo fiunt omnia, nulla
est libertas. *Et p. 1. ubi dicitur qd. d. 1. ubi dicitur qd. d. 1.*

Respondeo, Nego consequentiam, & ratio est,
quia fallacia est à dicto secundum quid, ad dictum
simpliciter, & quidem duobus modis.

Primum, quia ex particulari infertur uniuersale. Deus efficit bona in Ecclesia, Ergo efficit bona & mala uniuersaliter. Hanc consequentiam non valere omnes intelligunt. Certissimum est autem illud Pauli dictum, sicut multa alia, verum de bonis actionibus in Ecclesia concionari, & esse dulcissimam consolationem, que nequaquam in Stoicam opinionem transformanda est. Alloquitur enim habentes initia fidei, ne fractis magnitudine periculorum & certaminum, postea deficiant, & consolatur nos cogitatione vocatiuis promissionum, presentia & auxilij Dei. Deus primùm immensa misericordia vocauit nos, & retraxit ex tenebris & ex inferis, nec vocauit tantum ut initia existerent, sed res tantas in Ecclesia, quas inchoauit, ut illi perficere, colligere aliquos cœtus, seruare aliqua hospitia Ecclesie, & perseverantibus dare vitam æternam.

Secundò, malè infertur necessitas à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter, quia etiam si
Deus

Deus adiuuat nos, tamen voluntates, quæ accipiunt doctrinam, volentes adiuuantur, & vera inuocatione petentes auxilium, non aliqua violentia coacta, vt Manichæi imaginantur.

Quia verò vocauit Deus, & promissiones suas vult nequaquam esse irritas, & simul vult accendi & exercere inuocationem, certissimè statuendum est, postea eum velle gubernare pericula & certamina, & incoatum beneficium perficere. Meminerimus igitur traditam nobis esse dulcissimam consolationem, quæ nihil ad Stoicam necessitatem pertinet, sed simul requirit, vt credens inuocatione petamus auxilium. Addita est autem causa finalis, quare Deus nos vocet, quare colligat Ecclesiam, & inter ingentia certamina seruet: Vt, inquit, aliqua fiant grata ipsi. Hanc causam finalem græca verba apud Paulum significant, quæ multi alienis interpretationibus corrupuerunt, cum hoc tantum dicat Paulus, Deum immensa misericordia colligere & adiuuare Ecclesiam, ne totum genus humanum faciat ingratis Deo. Sed vt aliqua pars generis humani Deo obediat & non sit condita ad æternum exitium.

ALIVD.

Prouerb. 16. Homo præparat cor, Deus autem gubernat consilium. *Ergo præparat postea Cor*

Ergo nulla est libertas voluntatis. *te p. oran*

Respondeo. Prudenter considerandum est, quæ

dicta loquantur de electione voluntatis, quae vi-
ro de euentu. Ingens enim discrimen est electio-
nis & euentus. Antonius vult imperium, & hu-
ius electionis causa est sola voluntas, sed eue-
tus pendet ab alijs multis causis. Saul vult ne-
cem Dauidis, sed euentus impeditur.

Cum igitur ingens discrimen sit electionis &
euentus, dicta de euentibus non transferantur ad
tollendam electionem voluntatis. Manifestum
est, Saulem potuisse velle necem Dauidis, sed e-
uentus aliunde impediabatur. Et haec dicta, sunt
doctrinae & consolationes, prohibent fiduciam no-
stri, monent ut iusta & conuenientia vocationi
velimus, & petamus auxilium Dei, monent eti-
am, ne fracti terroribus, desinamus recte facere,
quia euentus non a solis voluntatibus hominum
pendent. Non confidat Pharaeo, se oppressurum
esse Israelitas, etiamsi vult & decreuit. Non
desperent exules, in Babylone dum seruatorum
esse Ecclesiam, etiamsi dissipata erat.

A L I V D.

*ho loq. nihil nisi
ostendit nisi in
ad p. 15.* Jerem. 10. Scio Domine, non est hominis via
eius, nec viri est dirigere gressus suos.

Ergo nulla est libertas voluntatis.

Nego consequentiam, & ratio est, quia non
valet consequentia a particulari ad vniuersale.
Non omnia prospicimus in vocatione, & non o-
mnia possumus perficere. Ergo nihil prospicimus,
&

et nihil agimus. Nam haec sententia de vocatione loquitur, quam nominat viam, et exclusiue intelligenda est: Non est hominis via eius, id est, vocatio non feliciter regitur solis humanis consiliis, et viribus, sed sciamus opus esse Dei auxilio, sicut multa dicta similia docent: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, &c. Item: Sine me nihil potestis facere.

Concurrant igitur in nobis, diligentia et fides, Est aliquis conatus voluntatis in Dauide renato, ad faciendum officium sed accedat fides, petens auxilium Dei, et certo statuatur, Deum verè velo opitulari, et postulare hunc cultum, vt ab ipso expectemus auxilium, nec nos sine auxilio Dei salutaria facere posse. Sic et vox Psalmi docet: Commenda Deo viam tuam, et ipse faciet. Haec doctrina de copulatione diligentiae et fidei, inter praecipuas vitae regulas tenenda est, vt videntur Stoici et Epicurei furores, &c. nec viuamus sine Deo, elati fiducia propriae sapientiae, vel desperatione deserentes vocationem.

ALIVD EPHES. I.

omnium secundum consilium suum

Deus agit omnia secundum consilium voluntatis suae. *et voluntas humana in hoc agit*

Respondeo: Hoc vniuersale dictum non loquitur de veroq; genere actionum, de bonis et malis actionibus omnium hominum, sed tantum

E 3 de beo

de beneficijs diuinis in Ecclesia, videlicet de rati-
 catione, electione, gubernatione, & gloriosis libe-
 rationibus Ecclesie, & c. vt confirmet nos, ne in
 tanta imbecillitate nostra, & in tam varijs peri-
 culis & distractiombus, existimemus Ecclesiam
 tantum humanis viribus & consilijs regi, ac pro-
 pterea fracti desperatione, abijciamus doctrinam,
 imò inquit Paulus, Scitote adesse Deum Eccle-
 siæ suæ, & vobis opem ferre. Ipse sua misericor-
 dia recipit Adam & Euam, desertos ab omnibus
 creaturis, & filius semper fuit, est & erit custos
 Ecclesie. Hic custos rexit arcã Noæ, seruaui po-
 pulum e ductũ ex Aegypto. De his continuis bene-
 ficijs in Ecclesia inquit Paulus, Deũ omnia agere
 secundum consilium voluntatis suæ, id est, presta-
 re omnia beneficia Ecclesie suo mirando consi-
 lio, supra quam intelligimus, & c. Ac diligentia et
 prudentia adhibenda est in dijudicatione dicto-
 rum, & circumstantie consideranda sunt, qua
 ostendunt, de qua specie dicatur.

A L I V D Proverb. 16.

Ex 4. 1. dicitur Omnia facit Deus propter se, etiam impium
 ad diem malum. *h. t. non e. p. in. p. t. a.*

Respondeo. Consideretur particula propter
 seipsum. Deinde & Syntaxis obseruetur. Mani-
 festum est, Deum non velle impietatem, nec posse
 dici, Deũ velle impietatem propter seipsum. Sed
 poenam seu ordinem vult Deus propter seipsum,
 & v.

et ut eius iusticia & iudiciū agnoscantur. Ideo referas verbum facit ad pœnam, impium ordinat ad diem malum. Concio est de providentia, et de pœnis, quas affirmat secuturas esse, etiam si impij aliquanti sper florent permittente Deo.

Postquam argumenta præcipua de necessitate explicata sunt, fideliter moneo Lectores, ut, cum mandatum Dei sit, amplecti veritatem, et fugere falsas opiniones, iuxta illud: Non dicas falsum testimonium, detestentur petulantia defendentium absurdas opiniones, ut sunt Stoici furorores de necessitate, præsertim cum contumeliosus sint aduersus Deum, et perniciosi moribus.

De affectibus.

Utilis est doctrina de affectibus. Primum, ut discrimen virtutum et affectuum cognoscatur. Deinde, ut fontes considerentur honorum et malorum affectuum. Tertio, ut Stoici errores refutentur, qui sæpè in Ecclesia magnos tumultus excitarunt. Nam et olim multi fanatici homines, et Anabaptistæ his proximis annis omnes affectus tolli voluerunt, penè ut Stoici. Primum autem sedes consideranda est, videlicet anima hominis, ac postea distribuenda potentia, et videndum, quæ sint singularum potentiarum propria organa et propriae actiones. Hanc totam de

strinam necessariam in omni vita, notissimam esse omnibus oportet. Deinde postquam dicimus, affectus esse appetitiones, distribuendi sunt gradus appetitionum.

Est autem usitata distributio triplex: Appetitus naturalis, sensuum & rationalis. Naturalem vocant appetitionem cibi & potus, quae est subitio venarum, unde in orificio ventri uli dolor oritur, quo sentitur fames. Deinde sensuum appetitio duplex est: aut propria tactus, quae est in nervis toto corpore sparsis, videlicet, delectatio & dolor. Alij sunt motus, sequentes cognitionem, & proprie sunt in corde, ut leticia, tristitia, irascia, amare, odisse, &c. timere, sperare. Ultimus gradus, est appetitio voluntatis. Nam in voluntate ut in corde, persecutio est, aut fuga, & quaedam est copulatio cordis & voluntatis. Cum autem de affectibus bonis, aut vitiosis loquimur, non dicimus de fame & de siti, nec de his qui proprie sunt in nervis. Nam hi sunt naturales proprietates, & conditae in natura, nec reguntur consilio, aut voluntate, ut in laceratione nervorum dolere necesse est, nec tolli potest hic dolor consilio, aut voluntate.

Sed de alio quodam genere disputatio est, videlicet de affectibus, qui proprie sunt in corde aut voluntate, ut de metu, spe, amore, odio, leticia, tristitia, misericordia, ira, &c. De his definitio

io tenenda est: Affectus est motus in corde
 aut voluntate, sequens cognitionem, quo pro-
 sequimur, aut fugimus rem oblatam, & quem-
 cumq; alium affectum comitatur ad extre-
 mum in corde læticia, vel tristitia. Sunt igitur
 et præcipui et ultimi omnium affectuum, læti-
 tia, quæ alit vitam in corde, et mœsticia, quæ ex-
 tinguit vitam. Hæc ita diuinitus condita sunt.
 Sunt enim in corde villi, qui astringuntur mœsti-
 cia et fit arefactio nativum humoris, et extinctio
 spirituum. E contra in læticia laxantur villi, et
 gignuntur spiritus copiosiores et lucidiores. Est
 autem vitæ proximum alimentum spiritus, qui
 est flammeus halitus, quem ex sanguine cor gi-
 gnat arcana vi, diuinitus sic insita homini.

Sunt autem diversi motus cordis, laxatio et
 restrictio, quæ efficit pulsum arteriarum. Deinde
 morbus, qui vocatur palpitatio. Sed affectus est
 tertium genus, à prioribus distinctum. Et rectè
 dicit Galenus, etiam affectus esse naturales mo-
 tus cordis, sed ita si sint mediocres. Postquam tra-
 didi definitionem affectuum, et sedem ostendi,
 iam breuiter refutemus Stoica deliramenta. Er-
 rant autem tripliciter. Primum, dicunt omnes
 affectus opiniones esse. Secundo, dicunt omnes
 affectus vitiosos esse. Tertio, dicunt ex natura
 tollendos esse, et posse tolli.

An affectus sint opiniones.

Breuis & perspicua demonstratio est affectum non esse opiniones.

opiniones sunt in corde.
Quaecumq; subiectis differunt, realiter differunt, id est, sunt res diuersae.

Opinio & affectus differunt subiectis.

Ergo sunt res diuersae.

Mmor est notissima, quia opiniones sunt in parte cognoscente, ad quam perinet cerebrum. Affectus autem in corde esse manifestum est. Sed praecedit cognitio, seu opinio, quae aliàs vera est, aliàs falsa. Sicut Solon audiens falsam narrationem de morte filij, dolore afficitur, & rursus cognita falsitate, deponit dolorem. Talis enim natura cordis est, ut moueatur re monstrata per cognitionem, seu verò seu falsò, vnde dicitur: Ignori nulla cupido: sed tamen alia res est notitia, alia affectus. Sicut alia res est visus, alia incendium amoris in corde.

*uid. de arte
ant. d. j.*

DE SECUNDA
QUESTIONE.

Non omnes affectus suo genere, seu per se virtuosifunt: Sed aliqui sunt boni, qui & in natura integra fuissent, & erunt in beata, & sunt in Angelis, ut sequentia testimonia ostendent. Ac primùm de homine loquamur. Lex diuina praecipit

*confirmacione
1. Arat. in
à ca. 1. p. 1.
ante.*

pit boniibus multos affectus, & quidem Deus
instrumenta affectuum in homine condidit. Cere
tissimum est igitur, aliquos esse bonos affectus
suo genere. Et hæ definitiones teneantur: Boni
affectus suo genere sunt, qui congruunt cum
lege Dei, seu cum recto iudicio rationis, vt dis
ligere coniugem, natos, irasci atrocibus sceleri
bus, letari saluti amicorum, misericordia affici in
calamitate innocentum, præsertim amicorum.

Econtra vitiosi affectus suo genere sunt,
qui lege Dei prohibiti sunt, aut damnantur iu
dicio rectæ rationis, vt inuidentia in Cain aut
in Saule, & similibus, ἐπιχοληρακία in his, qui
letantur calamitate innocentum.

SECUNDVM ARGV

MENTVM.

*Arst. Summum f
a ipi a gny. ni 2 fig. valat
a bonum
Dey affedy g didit.
i. ff. boni*

Res condita à Deo sunt bonæ. *quod dey g didit*
sogvxi sunt condita in natura, *a bonum
Dey affedy g didit.*
Igitur sunt bonæ.

Manifestum est enim, ardentem amorem pa
rentibus esse erga natos, quem quidem sciamus
ad imaginem Dei in hominibus pertinere. Ideo *vsq.*
enim tales affectus inditi sunt humane nature,
vt sint commones actiones de amore Dei erga fili
um, & erga nos. Sicut vero amore non imagina *Gal. 107.*
rio nos diligimus natos: Sic vero amore Pater
aternus diligit Filium, & afficitur misericordia
in calamitate suorum.

Hæc

non fit in deo organa
non de afflu
con valul

Hæc etiam si Stoici ridicula esse dicerent et nos non satis perspiciamus, qualis sint hi motus in essentia Dei placidissima, tamen vera esse certissimum est, quia vox æterni Patris expressa ita dicit: Hic est Filius meus dilectus, quo delector, id est, quem intuens, vera et ingenti lætitia afficior. Item, Ego sum Deus Zelotes, id est, vere irascens peccatis. Et si autem verissimum est, ut dixi, aliquos esse affectus suo genere bonos, tamen, postquam natura hominum depravata est, iam in corde multi sunt vagabundi motus, aberrantes à ratione. Unde ingens fit confusio affectuum, et multi per se vitiosi bonis miscentur. Item, Boni fiunt vitiosi per accidens, quia non reguntur ordine, ut multi homines magis amant suam vitam, vel voluptates suas, quam Deum.

10 vñ.

Lucæ II.

Act. 8.

Zach. 12. 8.
in 20. 2.

Hæc multiplex confusio consideranda et deploranda est, ut discamus agnoscere infirmitatem humanæ naturæ, et à Deo petamus auxilium et gubernationem, quæ promittitur in Evangelio; Quantò magis Pater vester cælestis dabit Spiritum sanctum petentibus? Item: Spiritus opitulatur infirmitati nostræ. Item: Effundam super donum David Spiritum Gratia, et precum. Deinde inenarrabilem bonitatem Deitatem consideremus, qui certò seipsum nobis impertit, effundens in pectora nostra Spiritum sanctum.

Hum, propter Filium, &c, iam facile est expli-
care dicta, qua videntur omnes affectus damna-
re, ut, Sensus carnis in inicitia est aduersus De-
um, id est, affectus aut per sese, aut per accidens
iniqui sunt in homine, qui non regitur luce ver-
bi Dei, i amore Dei, fide & dilectione Dei.

Obiectio 3.
Rom. 8. cap

DE TERTIA
QUESTIONE.

An omnes affectus ex natura
tollendi sint?

De hac questione facile iudicari potest, ex
priori responsione. Cum enim dictum sit, praecepti
a Deo, ut sint in nobis affectus congruentes le-
gi Dei, & aliqui tales conditi sint in natura di-
uinitus, ut σοφῶν, manifestum est, nec debere
nec posse tolli tales affectus ex hominum natura.
Quare perspicuum est, Stoicam ἀπάθεια, com-
menticiam, falsam, & reijciendam esse.

Responsio.

inidolentiam
cuiusdam affectu

abolitio nulli
affectuum

Hac prolixè declarari possunt sumtis argu-
mentis a lege Dei, & ab ipso naturæ humanae
specie, ac lex quidem reuera descriptio est opi-
sui naturæ hominum, & imaginis Dei in homi-
ne. Talis esset natura hominis si non deprauata
esset. Esset in ea verum incendium horum affe-
ctuum: Diliges Dominum Deum tuum ex toto
corde. Item: Diliges proximum sicut teipsum. Et
talis

Confirmatio
probat, si probat
est affectus tot
cor etc.

talis fuit natura in filio Dei, nato ex virgine, etiam in hac vita mortali & in nobis in celesti vita talis erit natura, & nunc in renatis initia sunt talium affectuum, ut scintilla,

Deinde manifestum est ex Physicis oportere appetitiones esse in animalibus, ut famem, sitim, & organa ad has appetitiones condita sunt. Præterea & in hominibus inestitia destruit naturam, & e contra vitæ conservatio læticia quædam est. Ideo nequaquam ex hominibus tolli possunt aut debent affectus. Denique totum illud deliramentum Stoicum, de tollendis affectibus, vanissimum somnium & mendacium est, pugnant cum lege Dei & cum natura.

Sciamus autem bonos affectus, esse motus cordis & voluntatis, congruentes cum lege Dei, seu recta ratione, & hos fovendos esse, & rectè regendos, & intra metas sui ordinis reverendos, ut Abraham magis diligit Deum, quam Filium Isaac. Econtra mali affectus sunt, pugnant cum lege Dei, seu recta ratione, Et hoc reprimi & coerceri oportet, sicut Paulus dicit: *Si Spiritu actiones carnis mortificabitis, erunt.* Eruditissimè autem & planissimè distinguuntur boni & mali affectus, sumto discrimine à lege Dei, Vnde autem sit hæc depravatio in homine, ut confusio sit in hac mortali natura bonorum & mali

Gen: 22.

Ro: 8

PHILOS. MORAL. 67

malorum affectuum, id in doctrina Ecclesie traditur, a qua declaratio longior petenda est.

Quid sentit Aristoteles?

BONUM iuxta doctrinam Ecclesie, est res condita a Deo, congruens ad ordinem in mente divina, & ordinata ad finem aliquem, hoc est, ad conservationem speciei. Ideo dictum est, Gen. 1. Videri omnia que fecit, & erant valde bona id est, ab ipso ordinata, placenta ei & destinata ad fines bonos. Errat autem Philosophia sine doctrina celesti existimans omnia, que nunc in natura hominis cernit, ut errantes appetitiones & mortem, sic condita & ordinata esse. Ideo Aristoteles, quanquam videt dissimiles esse affectus in homine, alios cum ratione congruentes alios pugnantes, tamen initio omnes esse morus naturales, & indifferentes iudicat.

ordis a Deo Boni.

Artis Angli Approbato gnu a b d h s m. Appetitiones Fin et laffioy P appi affectu q st ap titioes apphant qstirpani nom f

Sed doctrina Ecclesie discrimen ostendit, que docet, qui sint affectus conditi & ordinati in natura hominis, et qui non sint conditi. Aristoteles autem hoc discrimen ignorans, genus appetitio- num intuetur, & quod ad genus attinet, recte sentit, oportere in animantibus appetitiones esse, ut famem sitim, dolorem. Quia hi motus incitant ad querendum pabulum & potum, & ad fugienda ea, que naturam destruunt. Sed de genere loquens, cogitat oportere in cordibus esse laticia

ga igno rami lapsu pariti

laticiam, modestiã, amorem, metum, spem, iram,
 misericordiam, ut impellant ad expectenda con-
 uenientia, & fugienda contraria. Et verum est,
 ita condita est natura, ut tales appetitiones &
 affectus sint calcaria bonarum actionum, ut po-
 rentes nequaquam tantos labores perferrunt in
 educatione, nisi ingenti vi amoris incitentur
 ad curam tuenda sobolis.

non dicit ubi dissen-
 sant Aristoteles.
 Aristoteles ignorans
 retinet genus, docens, oportere
 affectus in natura hominis esse

Sed postea deprauatio accessit, cuius causam
 Aristoteles ignorans retinet genus, docens, oportere
 affectus in natura hominis esse, qui etiam si
 aberrant, tamen ratione ad certas metas reuocandi
 sunt, quia ratio ostendit, in quibus obiectis
 appetitiones, & affectus resistere debeant. Ita
 fame ostendi, quæ res sint naturæ conuenientes,
 et mediocritatem constituit. Ita de amore, de ira,
 de misericordia cogitat. Et si sæpè aberrant, tamen
 ratio metas præscribit, & tunc affectus boni
 sunt, cum intra metas illas coërgentur, quas quidam
 ipse eruditè nominat *Mediocritates*, & sic
 dicit: *Ira non ut duce, sed ut milite utendum
 esse. Quia sentit in animantibus necessario mor-
 tus, appetitiones & affectus esse oportere, quod
 de genere verum est. Sed in rationali natura re-
 gendos esse ratione. Ideo & leges politica gradatim
 constituunt, ut coërceantur affectus, ne impel-
 lant externa membra, ut contra leges faciant,*
 sed

Seneca:
 v. lra & ira
 in iudicis.

Homi. i. Iliad.

sed ratione frenentur, ut Achillem iratum re- *i. Iliad.*
trahit Pallas, ne stringat gladium.

Et in doctrina Ecclesie discrimen inter affe-
ctus & facta contra conscientiam traditur, in
quibus voluntas non coercet affectus, sed sciens
& volens eis indulget. Cuius discriminis cogno-
itio valde necessaria est, quia horum graduum in-
finita distantia est accendi amore vel ira, & ob-
sequi contra conscientiam, sicut mandatum est
in prima concione: Sub te sit appetitus tuus, &
tu domineris ei. Geni. 4.

Quæ potentie regi possunt?

In omni vita ad multarum rerum dijudica-
tionem, & ad morum gubernationem, necesse est
tenere doctrinam, quantum ad eam est, quæ de ani-
ma & de gradibus potentiarum traditur: Et in
ter ceteras partes considerari necesse est, quæ po-
tentie agant naturaliter, quæ agant liberè, &
quæ sint rectrices & quæ regi possint.

Primum igitur sciendum est, voluntatem in
suprema potentia rationali sic conditam esse, ut
habeat libertatē, id est, facultatem eligendi rem
legitam, aut non eligendi, aut suspendendi actio-
nem. Sed hæc facultas in natura integra hominis
maior & minus impedita fuit. Nunc multo im-
peditior est, & variè impedita, sed tamen aliqua-
modo transit, ut in disputationibus de libertate va-

*Et potentie reg
u q regals.*

F lunt at is

luntatis humanae dicendum est. Reliqua est etiam in voluntate facultas mandandi locomotiva, de externorum membrorum motu, ut mandare potest, ne manus rapiant rem alienam, et ne admoueant poculum ori.

potentia q. regali.

Modo.

Deinde duae potentiae sunt, quae regi possunt appetitua in corde, et locomotiva. Reguntur autem in dissimilibus modis, ac mirabiliter Deus duas species gubernationis ipsa natura homini impressas, nobis proposuit, ut hac ipsa imagine commonefacti cogitemus discrimina disciplinae, et iustitiae cordis. Locomotiva obtemperat, ut serua, seu ut brutum, etiamsi non ostenditur causa bona vel mala. Ut cum voluntas iubet avertere oculos, locomotiva obtemperat, siue causa ostendatur, siue non ostendatur. Sed cor non obtemperat sine persuasione, id est, sine ostensione boni alicuius, et obtemperat non ut seruus, seu ut brutum, sed persuasione motum, ut sapienter et liberi cives. Ut in Varrone latitante cor non deponit metum, donec audit sibi parci ab Antonio. Haec obedientia praestantior est quam altera seruilis, et est imago verae iustitiae, et non hypocrítica.

usus.

Consideranda autem sunt haec discrimina, ut sciamus quae potentiae, quomodo regendae sint, et ut nos ipsos ad curam regendarum potentiarum exis-

PHILOS. MORAL.

excitemus, ut Paulus inquit: Facite membra
vestra arma iusticie. Vegetativa et sensus agunt
naturaliter, nec per sese obediunt voluntati, sed
reguntur per locomotivam. Homo furax, etiamsi
aviditatem cordis non potest extinguere, tamen
et potest, et debet per locomotivam coercere
manus. Hanc libertatem Deus, vult reliquam
esse in homine, primum ut intelligatur discrimen
inter agens liberam et non liberam, et ut scias
Deum esse agens liberum, deinde ut disci
plina servetur, et ipsa facultas locomotiva, seu
nervorum, manifestum testimonium est, hunc
gratum libertatis in voluntate humana reli
quam esse. Hac de gubernatione potentiarum
plana et perspicua sunt, et lucem afferunt paro
dioni Aristotelis, quam recitat in fine primi li
bri Ethicorum.

Exponit tres
casus et quod
libertas in g
membra dicit
in reliquam.

4. Ethic. cap.

DE DEFINITIONE
VIRTUTIS.

Reversio ad
capitulum ex
Sabinum v
Ar

GLORIOSUM nomen est virtutis apud
Philosophos, ubi significat ardentem et incitatos
impetus ad recte faciendum, qui tamen sapientia
reguntur. Et quia hac prestantia rarissima est,
ideo in sermone Prophetico et Apostolico non
sepe usurpatur nomen virtutis, sed usitatus est
dicere, bona opera, et hac appellatio magis
perspicua est, quia significat actiones volun

tatis, congruentes cum recto iudicio. Hæc possunt
intelligi & effici, etiamsi non sit in voluntate aut
corde ardens impetus, ut, reprimere se Alexan-
der potest, ne aspiciat filias Darij, etiamsi cor non
erat sine flammis cupiditatum.

Hæc de nomine moneri utile est, ut conside-
remus, propter infirmitatem hominum aliter lo-
qui Prophetas, quam loquuntur Philosophi. Sed
accedamus ad Philosophica, ubi primum nimis
obscura definitio discenda est, quam ex ipsa natu-
ra sumi etiam iuniores intelligere possunt. Vir-
tus est obedientia voluntatis & cæterarum vir-
rium, congruens cum Lege, quam & indidit
DEVS ^{at affertur.} hominibus in creatione, & postea ma-
nifestis testimonijs in Ecclesia repetiuit. Sic com-
ditata est natura hominum, ut in ea luceat sapien-
tia, consentiens cum norma in mente diuina, et
tunc recte viuit homo, cum obtemperat huic di-
uinae norma. Ideo autem Deus hos radios sua-
mentis in nos transfudit, quia in creatura testimo-
nia extare voluit, quæ & esse Deum, & qual-
is sit ostendant, & communes faciant nos de diu-
no iudicio. Deinde etiam, ut gubernent actiones
nostras.

Defo & calis.

Defo Philosophica. In definitione autem Aristotelis, modus illius
obediencie additur. Significatur & causa, quæ
regit obedientiam: Virtus est habitus electus
uus in mediocritate consistens, secundum res
suo ad nos etiam

Defo Arlica
2. et hinc
cap 6.

tam rationem, ut sapiens dijudicat.

Appellatio ^{ex multis actibus in quibus} ~~habitus~~ nota fit ex Dialectica vel ex artium exemplis. Rectius & certius pingit pictor, qui est artifex, quam qui non est assuefactus. Sed intelligamus arduos & incitatos impetus, quas tamen oportet non ferri temere. Ideo addita est causa, regens obedientiam, cum nominat habitum electivum, seu προαιρετικόν. Duo autem complectitur προαιρετικόν, seu electio, iudicium in mente & liberam assensionem, seu electionem in voluntate. In delictis ignorantiae deest mentis officium. Ideo non dicuntur facta ex προαιρετικόν. In vera coactione deest voluntas. Ideo quae coacti faciunt, non dicuntur facere ex προαιρετικόν. Concurrere igitur in bona actione necesse est, rectum iudicium & voluntatem libere obtemperantem recto iudicio. Multae sunt autem actiones, in speciem similes actionum virtutis, sed quia ^{vel naturae, ut voluntatis} altera causa deest, aut aliqua ex parte cessat, non omnes actiones dicuntur virtutum actiones, etiamsi in speciem similes sunt.

Fecit autem Aristoteles gradus quatuor, ut 3. Ethic. act. 1. dicitur. Actio enim alia sunt natura tales, seu φυσικα. Vt Cato dicitur fortis, quia natura durus est. Alia sunt δόξα, id est, opinione tales, ut Brutus existimatur fortis, quia animus est persuasione captus.

Alia

Alia sunt *ἄλογα* tales, ut, *Thraso* in *speciem* videtur fortis, cum sit mera *simulatio*.

Postremus gradus est, qui est proprius *virtutis*, ubi non errat iudicium, & voluntas libera & in loco eligit congruentia.

De medietate.

NATURA notum est, rectitudinem in *actibus* humanis congruentiam voluntatis esse cum lege natura, quae est lux diuina, mentibus hominum insita, ostendens ordinem convenientem cum aeterna norma mentis diuinae: Itaque definitio virtutis plana & perspicua haec est; Virtus est obedientia voluntatis congruens cum lege morali, quam indidit Deus hominibus in creatione, & postea manifestis testimonijs in Ecclesia repetiuit. Eadem prorsus est sententia verborum Aristotelis. Sed modum obedientiae illius exprimit Aristoteles, inquitens eam esse medietatem, id est, redcere affectus & motus omnes ad mediocritatem.

Haec cogitatio admodum elegans est, & ex *Physicis* sumpta, ubi cernitur naturam in omnibus appetitionibus et motibus amare mediocritatem, ut laeditur natura nimio alimento, & nimio motu, mediocri seruetur. Sic in affectibus, qui sunt actionum fontes, nimius timor, & nimia audacia, nimia ira, & nimia leticia, &c.

Perspicua definitio
Virtutis.

Magis e peccatis
excelsis qz
defectibus.

nocent homini. Sic artes querunt mediocritatem, ut Musica vitat nimis altas & nimis submissas voces. Itaq; sapienter cogitatum est, virtutes esse medietates. Et huc quadrant plerimae sententiae, Ne quid nimis; Omnibus in rebus modus est pulcherrima virtus.

3. Agtm. a cognatis

Ulla sententia fuit in scriptis tantis temporibus Apollonius.

Meminerimus igitur in doctrina Aristotelis et commone fieri nos in omni vita, de amanda et vitanda mediocritate, quia virtutes constituit esse medietates. Sed postea quaestio est, qualis sit medietas. Nam alia est medietas immutabilis, ut centri in circulo. Alia est mutabilis, ut alius modus tibi convenit robusto, alius debili. Quare et hic et alibi discernit Aristoteles medietates.

Divisio Medietatis

2. Eth. cap. 7

Notissima est autem Arithmetica et Geometrica doctrina de proportionibus, ubi dicitur: Alia est Arithmetica ἀναλογία, alia Geometrica, Arithmetica ἀναλογία est, cum tribus aut pluribus numeris dispositis, servatur differentiarum aequalitas, ut 3. 5. 7. 9. Hi numeri singuli distant binario. At Geometrica ἀναλογία est, ubi non differentiarum, sed proportionum aequalitas servatur, ut sicut se habent 5. ad 3. sic se habent 12. ad 4. quia utrobique tripla proportio est.

Hanc puerilem doctrinam omnibus notissimam esse oportet. Et saepe homines docti ad haec discrimina alludunt, ut, si Julius sine respectu personarum

1. Exm.

Cesar F 4 rum

rum divideret facultates civium equaliter, & equali numero daret infimo & summo: Hec esset equalitas Arithmetica proportionem. Ac si plus daret Senatori, quam infimo civi, hec esset equalitas Geometrica $\alpha\upsilon\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$. Hec recitatur quia Plato & Isocrates dicunt, in Repub. equalitatem Geometricam custodiendam esse.

*Exm.
it adhortatu
id utramvis
na danda pan
libg.*

Ita & in Paulo 2. Cor. 8. equalitas Geometrica $\alpha\upsilon\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$ constituta intelligitur, cum inquit: Sit equalitas, scilicet non Arithmetica, sed Geometrica proportionem, & quidem voluntaria communicatione, non novis legibus politis, id est plus teneat princeps, quam plebeius aliquis et c.

Et quia in plerisque virtutibus non illa immota mediocritas queritur, sed alia latior, videlicet Geometrica, quae propter diversas circumstantias varia est. Aliud enim alijs congruit, Aristoteles in textu inquit: Sumi mediocritatem quo ad nos, id est, quam convenire nobis ex circumstantiis iudicamus. Non eadem mediocritas est temperantia in homine robusto & imbecilli.

Huius dissimilitudinis consideratio in multis negocijs vitae humanae necessaria est, ne Stoico more queratur unus aliquis gradus. Casti sunt Ioseph, Baptista, Petrus, sed tamen gradus castitatis sunt alij in alijs, qui omnes adhuc ad principale normam congruunt, videlicet, ne freni laxentur libidini contra conscientiam, donec intra hanc

normam manent, sunt casti, etiamsi gradus differunt. Ita Iurisperiti dicunt, se aequalitatem querere $\epsilon\upsilon\ \pi\lambda\acute{\alpha}\tau\epsilon$. ^{in latitudine}

Haec admonitiones pueriles necessariae sunt, ne depraventur iudicia, vel superstitione, vel nimia laxatione. Ideo meminerint iuniores dictum huius loci de medietate quo ad nos, & quidem additur, ut sapiens iudicat, id est, haec medietas retineatur, quam homo sapiens & peritus congruere circumstantijs iudicat. Normam enim vult esse non cuiuslibet imaginationem, sed iudicium artificis, id est, intelligentis fontes earum rerum, de quibus iudicat, iuxta illa dicta Phocylidis: $\mu\eta\delta\ \epsilon\sigma$

$\pi\omega\tau\epsilon\ \kappa\rho\iota\upsilon\epsilon\rho\ \alpha\delta\ \alpha\eta\mu\omicron\nu\alpha\varsigma\ \alpha\upsilon\delta\ \rho\alpha\varsigma\ \epsilon\acute{\alpha}\sigma\eta\varsigma$. Item Platonis: $\epsilon\pi\iota\sigma\acute{\iota}\mu\eta\ \delta\ \epsilon\iota\ \kappa\rho\iota\upsilon\epsilon\rho\ \alpha\lambda\lambda\ \omicron\upsilon\ \pi\lambda\eta\theta\epsilon\iota$, id est, scientia oportet iudicare, non multitudine.

Item: Exerceat artem, quam didicit. Item: $\tau\epsilon\lambda\epsilon\omega\ \gamma\alpha\rho\ \omega\mu\ \epsilon\pi\iota\sigma\acute{\iota}\mu\epsilon\varsigma\ \omicron\upsilon\ \epsilon\kappa\lambda\epsilon\rho\gamma\iota\kappa\acute{\alpha}$. Item: $\mu\eta\ \delta\ \epsilon\sigma\tau\iota\ \epsilon\iota\ \delta\ \alpha\eta\ \kappa\omega\lambda\ \alpha\omicron\iota\delta\ \omicron\varsigma\ \acute{\alpha}\epsilon\iota\delta\ \epsilon\rho$, quae omnia monent, ut artifices iudicent.

LOCVS PLATONIS.

Addo & insigne dictum Platonis lib. 6. de legibus, in quo duarum aequalitatum fit mentio, & splendide laudatur Geometrica, quia dominatur in multis virtutibus, & est imago bona status in imperijs, videlicet, Aristocratici. Verba haec sunt: Recte & concinne dictum est, ^{quod optimus status est}

an aequalitate effici. Et quia non est perspicuum,
 quae sit illa aequalitas, magni tumulus existunt.

Cum enim duae sint aequalitates, quae etiam si
 nomen habent idem, tamen in multis rebus con-
 trariae sunt. Alteram quidem intelligunt omnes,
 quae aequali mensura, pondere & numero ubiq;
 distribuit. Sed verissimam & optimam aequali-
 tatem non facile est cuilibet deprehendere. Dei
 enim iudicium est, atq; hominibus tenuiter con-
 tingit. Quatenus autem contingit, ciuitatibus &
 priuatis omnia bona efficit. Praestantioribus enim
 maiora, deterioribus minora tribuit, datq; cuilibet
 apta ipsius naturae, aut maiores honores his, qui
 virtute antecellunt: e contra minus idoneis mi-
 nores, ac singulis pro proportione conuenientes.
 Atq; hoc est iustum ciuile, quod expetere & ad
 quod respicere nos in ordinanda ciuitate oportet.
 Non ad paucos tyrannos, aut vnius, aut vnius
 potentiam. Hoc iusto vti ciuitas debet, quod sin-
 gulis aequalia distribuit, vt cuiq; conueniunt, si
 non vult concuti seditionibus.

IV Ciuilis

de distributio Diuisio vel distributio virtutum.
 et enumeratio
 virtutu.

Quare vito
 sit necessaria.

SEMPER in omni vita haec admonitio in
 conspectu sit, doctrinam de virtutibus, necessario
 cognoscendam esse, non solum, vt sit rectorix vite
 hominum, sed etiam vt sit monstratrix, qualis sit
 Deus

Deus. Idq̄ omni inuocatione cogitandum est. Non enim brachijs amplectimur Deum, sed cum sit substantia inuisibilis, mente eum intuemur, et cogitamus, qualem naturam alloquamur, ubi se patefecerit, et qualem se esse ostenderit, et quibus proprietatibus discerni velit ab omnibus alijs naturis. Ideo rectissime sumitur doctrina de virtutibus, et earum enumeratio, ex Decalogo, in quo expressit Deus voluntatem suam, et ordine eruditissimo virtutes distribuit, non solum, ut doceret, quales nos esse velit, sed etiam ut ostenderet, qualis ipse sit, et nos commonefaceret, hominem ad eam imaginem conditum esse. Rectissime igitur distributio virtutum ex Decalogo sumi potest, in quo prima tabula recitat virtutes immediatè cum Deo agentes. Secunda illas, que immediatè cum hominibus agunt, que tamen ipsa et ad hunc finem referendæ sunt, ut et obedientia Deo præstetur.

Enumeratio virtutum

Philosophi autem de virtutibus primæ tabule valde pauca dicunt, quia etsi nascitur nobiscio aliqua legis notitia, et ratio videt multa testimonia de Deo in natura, tamen magna confusio est opinionum de Deo, et tetra dubitationes de pro-

Euan

Euangelij. Et Philosophia, cum tantum sit doctrina legis ignara promissionum Euangelij, nihil potest dicere de fide, qua homo recipitur a Deo propter Filium, de spe auxilij diuini, de imprecatione. Harum virtutum doctrina in solius Euangelij voce patefacta est.

Hæc monere discentes necesse est, vt generæ doctrinarum, Philosophiæ & Euangelij discernant. Etiam cum nominant Ethnici religionem vel pietatem erga Deum, intelligunt tantum reuerentiam talem, qualem tribuit Deo humana ratio sine luce Euangelij, id est, religio est reuerentia, qua affirmat ratio esse Deum, mentem æternam, formatricem mundi, fouentem singulas species, bonam, iustam, castam, vindicem scelerum, vt species conseruetur, & iudicat propterea obediendum esse, & professionem externis ceremonijs declarandam esse.

Hæc sunt Philosophica, & demonstrationibus illustrari possunt, sed tamen hæc ipsa rationis sententia, vel furenter tollitur, vel corrumpitur. Epicurei prorsus tollunt, alij fingunt numina & cultus sine fine, & somniant se his ritibus placare iram Dei, & quasi emere magna vitæ bona.

Has falsas opiniones, & vitiosos ritus inderotos relinquamus, nec numeremus inter virtutes. Deinde vero necesse est habere in conspectu nomina & definitiones verarum virtutum pri-

PHILOS MORAL.

ma tabula, de quibus concionatur Euangelium. Iuxta primum preceptum, Fides, quæ est vera noticia Dei, timor Dei, Fides, quæ est fiducia reo conciliationis, dilectio, spes, tolerantia. Iuxta secundum preceptum, inuocatio, concio, confessio, gratiarum actio. Iuxta tertium, ministerij Euangelici, studiorum doctrinæ, & ceremoniarum diuinarum conseruatio. Vt autem sæpe dicitur, aliquam legis noticiam reliquam esse in natura hominis, etiam nõ renati: Ita sciendũ est, demonstrationes esse preceptorum Decalogi eruditissimas.

Distributio
tutum
trialogum.

PRIMA.

Sumta e a ca
effigite, qd pbat hanc dabo
ordinantiam
Dno creatori
Sumta e a
comparatione
a ca effici

Ut in naturalibus effectus pendet a sua causa, & quando non obtemperat, effectus destruitur. Vt infans in utero, quando rumpit fasciolas ante tempus, extinguitur: Sic effectus intelligens, pendet a sua causa, & cum ea congruere debet, non congruens rumpit fœdus, & relictus a prima causa extinguitur.

Homo est effectus Dei.

Ergo cum eo congruere debet, & non rumpere fœdus.

SECUNDA.

Imago debet congruere cum archetypo. Homo est conditus, vt sit imago Dei, vt etiam in veteri versu dicitur.

Exem

Manit. lib. 4.

Exemplumq; Dei quisq; est in imagine parvum.
Ergo congruere cum Deo debet.

TERTIA CLARISSIMA
& firmissima.

Natura hominum condita est, præcipue ad agnitionem Dei, & vt in illa agnitione ei obediat, secundum totam legem naturæ, quia hæc obedientia & agnitio sunt propria opera hominis. Et vt sciamus hæc esse præcipua opera hominis, & necessaria, additus est carcer iudicium conscientie, & manifestæ pœnæ, quæ sequuntur atrociora scelera.

Ergo, cum Deus docuerit hanc obedientiam, & puniat non obedientes, necesse est ei obedire.

VIRTUTES SECUNDÆ
D E T A B U L A.

In secunda primum constituitur imperium, quo homines ab hominibus gubernantur. Horum imperiorum fons est, gubernatio parentum. Est ergo prima virtus in hac tabula, iusticia vniuersalis in gubernante & subdito. Est autem iusticia vniuersalis obedientia iuxta omnes leges. Gubernator debet inferioribus hæc omnia, vt

regat

regat eos secundum omnes leges Decalogi. Rursus et inferior debet obedientiam prestare iuxta omnes leges.

Hic autem perspicue sunt demonstrationes. Natura hominum ad societatem condita est. Ergo necesse est, esse ordinem gubernationis, & vitari omnia turbantia societatem.

Turbat autem contumacia.

Ideo obedientia necessaria est.

Pertinet autem ad quartum præceptum, pietas erga parentes, & pietas erga natos, quarum utraq; est species Iusticiæ. Item iusticia coniugii inter sese, de qua imprimis est digna memoria Pythagoræ sententia, quam Aristoteles in Oeconomicis citat, videlicet, Maritum debere uxori beneficentiam & clementiam, quia sponsa ei, ad aram, ut supplex, commendatur. Iam hic ius supplicum considerandum est. Imbecillior petit, ne secum summo iure agatur, & imago pulcherrima est coniugii Christi & Ecclesiæ, Ecclesia ad aram adducitur ad Christum, ipse recipit protegendam, & tacet pro ea prostratus ad aram, id est, coram æterno Patre.

Iusticia particularis est virtus, quæ suum cuiq; tribuit.

Hanc tria præcepta sequentia complectuntur: Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facis. Et demonstratio perspicua est,

Quæ

hæc virtus fit
ad 5. 6. & 7.
pape.

Quaelibet res in natura, quantum potest, appetit conseruationem suae speciei, naturali inclinatione, vt semina sunt in plantis & animantibus.

Iniusta caedes, turbatio coniugij, & iniusta facultatum direptiones destruunt speciem.

Ergo necesse est, haec mala prohiberi.

Ad praeceptum quintum etiam pertinet mansuetudo, quae est virtus, quae moderatur iram, ne contra iusticiam faciat. Ad sextum praeceptum pertinet castitas, quae est virtus, quae vitat omnes commixtiones à Deo prohibitas. Demonstratio aliqua ex parte nota est.

Ordo naturae diuinus est, & ei obtemperandum est.

Est autem ordo diuinus & immutabilis, vt in his, qui sunt faecundi sit maris & feminae coniunctio, & ne haec societas turbetur.

Ergo parère necesse est.

Cum autem haec demonstratio non satis perspicue omnia scelera turbantia hunc ordinem prohibeat, Deus expressa voce etiam in Paradiso ante lapsum hominum, prohibuit omnes commixtiones extra legitimum coniugium, quod his verbis instituit: Erunt duo in carnem vnam, id est, inseparabiliter iuncti, vnus mas, & vna femina.

Quare diligenter obseruandum est hoc praeceptum

Gen 2.

ceptum in Paradiso expresse etiam antè lapsum editum esse, quia Deus etiam in integra natura voluit sibi obedientiam hoc ordine præstari.

Rursus etiam hîc præcipue observandum est, miseram doctrinam virtutum generi humano traditam esse, ut qualis sit ipse Deus consideretur, est iustus, id est, æqualis omnibus sine τὸ ἰσοπένητα, horribiliter irascens peccato in omnibus, & recipiens omnes, qui ad filium confugerint, est verax & castus, ut discernatur ab omnibus naturis mendacibus & immundis.

Urgitur intellectus sit huius discriminis, voluit Deus harum virtutum noticiam in genere humano lucere, & cum Deū non possimus amplecti brachijs, ut molem corpoream, mente intueendus est, & veris proprietatibus discernendus ab alijs naturis, quod sit omnipotens, sapiens, verax, bonus, iustus, castus, liberrimus, iudex, et quotidie in invocatione hæ proprietates cogitanda sunt: Inuoco te omnipotens, æterne, viue Deus, æterne Pater Domini nostri Iesu Christi, qui te patefecisti immensa bonitate, & clamasti de Filio tuo, Domino nostro Iesu Christo: Hunc audite. Conservator cæli & terræ, et hominum, & Ecclesiæ tuæ, & conseruator, & opitulator, et resuscitator, vna cum filio tuo Domino nostro Iesu Christo, & Spiritu sancto, sapiens, bone, verax, iuste, caste, liberrime, misericors, verè diligens & exaudiens nos,

G custos

custos Ecclesie tue, Miserere mei propter Filium tuum Dominum nostrum Iesum Christum, quem voluisti pro nobis esse victimam, *Mediana hinc est suppositum* *titulus non in et l'u*, & sanctifica nos Spiritu sancto tuo, &c.

Ad octavum præceptum pertinet virtus, qua nominatur, Veritas seu veracitas, quæ est virtus, id est, firmitas quædam in voluntate seu firma *proprietate* congruentiam præstans opinionum, sermonis & gestuum cum re, nec errore, petulantia, aut cupiditate nocendi, aliud sentire, & aliud ostendere.

Suntq; demonstrationes perspicuæ, cur necessaria sit veritas.

P R I M A.

hinc est a proprietate Quia Deus et creatura rationales tales sunt, ut res intelligant.

Tunc autem intellectio rerum fit, cum intelliguntur, quales sunt.

Veritas igitur necessaria est, quia est intellectio & ostensio rerum, quales sunt.

S E C U N D A.

hinc sumptum a istum in g. sequel. Tollere veritatem, est confundere & destruere vitam, ut si venena dicantur esse remedia, si in numeris, contractibus, iudicij's falsa misceantur, vita turbatur.

Necessaria est igitur veritas.

Hic præcipue repetenda est admonitio, quam *sapè*

sapē inculcamus. Ideo Deus generi humano virtutum cognitionem tradidit, ut doceret qualis sit ipse, quia vult nostras mentes & voluntates cum sua congruere, iubet nos esse veraces, ut firmissimè statuamus ipsum veracem esse, & eius sermonem non esse præstigias, vel ambiguitates offusas hominibus, tanquam pomum Eridos, aut Sphingos ænigmata, nec minus Dei inania terribilamenta esse, nec promissiones editas, ut stultos quoquo modo inuitent. Sed vox illa, quæ extat apud Paulum, immota est. Est autē Deus verax. ad Rom. 3.

Hac sententia confirmata in animis, existunt suo ordine, timor Dei & fides, seu fiducia, & spes veniæ. David certo metuit & expectat pœnas pro adulterio, sed scit gradus constitutos esse timoris & fidei, iuxta illud: Gratia exuberat supra delictum. Petit igitur veniam, & scit recipi petentes, & impetrare mitigationem pœnarum. Rom. 5.

Hic etiā statuendum & asseuerandum est, tum Deus sit verax, nequaquam in Deo ponendas esse contradictorias voluntates. Promissio est vniuersalis, quæ affirmat omnes ad Mediatorem confugiētes recipi. Nequaquam igitur imaginandum est, quod ad voluntatē Dei attinet, foris offerri omnib. veniam, Sed intus aliam voluntatem inclusam esse, quæ nolit recipere aliquos confugiētes ad Mediatorem. Sed firmissimè statuendum

dum est, cum Deus sit verax, eam solam esse voluntatem Dei, quam ostendit in expresso verbo, non esse in eo contradictorias voluntates.

Vicina sunt virtutes veritati, Constantia in vera sententia, quæ nihil aliud est, nisi perseverantia in veritate, quia constantia in causis non veris, est turpis & exitiosa pertinacia, de qua dicitur: Errare humanum est, perseverare in errore, diabolicum est. Est & candor virtus vicina veritati, aliquid leniens in interpretatione, quod vel improprie, vel horridius dictum est. Sicut ἐπιεικεια est vicina iusticia, summum ius seu rigorem (ut vocant) tenui. Comprehenduntur autem constantia & candor eadem demonstratione, qua veritas præcipitur.

Sic ad iusticiam referantur, beneficentia, liberalitas, misericordia, gratitudo & temperantia. Nam beneficentia, liberalitas, misericordia, vicina sunt iusticia. Etsi enim dant indebitum personæ, tamen dant debitum speciei, id est, communi societati, quæ sine beneficentia, liberalitate & misericordia non potest conservari. Sed multo illustrius est dicere, dare eas debitum Deo, quia Deus vult intelligi has virtutes, quæ proprius ad bonitatem accedunt, ut sciamus ipsum talem esse sicut scriptum est: Misericordia superat iudicium, id est, rigorem iuris. Item: Remittite, & remittetur vobis.

Et

acti: 2.
luc. 6.

Et amplitudo misericordiae illustri imagine describitur in domino, qui remittit seruo ingens *Mat. 18.* debitum, & postea punit seruum non remittentem, ut intelligamus, & excellere in ipso misericordiam, & velle eum, ut nos quoque misericordiam propter ipsum exerceamus, praesertim cum in nostris officijs misericordiae velit esse agnitionem nostrorum peccatorum, & diuinae condonationis,

iuxta illud: Beati misericordes, quia misericordiam consequentur. *Mat. 5. 48.* Item Nazianzenus: *Εἰ δὲ ἰδῶς ὀφλῶν καὶ πρόχρησον τὸ πρῶτον, ὅκτω γὰρ οἶκτ' ἔχει καὶ θεῷ σαθμίζεται.* miseriam apparet, & soli Deo.

Reliquae demonstrationes perspicuae sunt, ut de gratitudine inter homines.

Necessaria est aequalitas, ut seruetur genus *Cic. in orat. Ranae.* humanum.

Sublata gratitudine, tollitur aequalitas.

Ergo necessaria est gratitudo.

ITEM.

Necessaria copulatio est caussa & effectus.

Benefactor, ut Deus, vel homo, est caussa salutis alteri,

Ergo seruatus debet agnoscere illam copulationem.

Et sanxit Deus inter homines gratitudinem, ut agnoscamus ipsi quoque debere gratitudinem.

DE TEMPERANTIA.

Omnis natura est conseruatix sui recte ordine. *G 3 Tem.*

Temperantia seruat animantia.

Ergo est necessaria.

Ha virtus infertur
ad 7 scripta.

Sedulitas etiam ad iusticiam pertinet, quæ
est virtus præstans diligentiam in officio; Ex
trema sunt, ignavia ^{in officio} et ^{in officio} πολυπραγμοσύνη; Paulus
de ea præcipit, 1. Thess. 4. cum iubet nos ex-
cellere hac in re, et ambitiose hoc tueri, et ^{firmis}
amantes quietis, et propria faciamus. Et Pe-
trus præcipit cauere, ne simus ^{αἰδοῦσθε τοὺς κυρίους}
πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους, id est, ne curiose admisceamus nos alicuius
negocijs.

in Epist. 4. cas
vite 9.

conclusio.

Hactenus recitavi distributionem virtutum,
de qua semper in conspectu sit hæc admonitio.
Rectissimè sumi species et ordinem virtutum
ex Decalogo. Deinde et hæc admonitio neces-
saria est. Virtutum alia simpliciter necessaria
sunt omnibus: Alia non necessaria. Necessarias
esse sciamus eas, de quibus extant præcepta in
lege diuina, quæ ad nos pertinent, et commina-
tiones, quæ vicijs contrarijs iram Dei denunciant,
ad Epist. 5. ant, de quibus inquit Paulus: Propter hæc ven-
nit ira Dei super omnes inobedientes.

Sunt autem necessaria, agnitio Dei, timor,
fides, dilectio Dei, confessio, gratiarum actio, in-
uocatio, cura tuendi ministerij, obseruatio cere-
moniarum, quas Deus instituit, sororij erga pa-
rentes et natos, obedientia erga magistratus, ius-
ticia erga proximos, sedulitas, veritas, castitas,
modestia,

modestia, temperantia, beneficentia, mansuetudo, sollicitudo. Non necessaria, ut heroica fortitudo, qualis fuit in Achille, aut similibus, quae etsi est magnum decus, tamen est singulare donum Dei, quod non paratur nostra industria. Sic virtus tantas non est omnium.

SECUNDVS *Secundi libri quatuordecim capita.*
LIBER.

DE IVSTICIA. *CAPITVLVS*

Invocabulum iusticie varia usurpatur, & virtus, quae sic nominatur, multas virtutes complectitur, ac valde prodest divisiones & descriptiones recte tenere. Est autem triplex vocabuli usus.

Primum, saepe usurpatur nomen iusticie pro iusticia vniuersali, id est, pro obedientia iuxta omnes leges, ut cum dicimus, Aristidem esse iustum, id est, obedientem omnibus legibus. Sic saepe de iusticia legis usurpatur hoc nomen apud Paulum, & alibi: Non auditores legis, sed factores iusti pronunciantur, id est, obedientes legibus. Item: Feci iudicium & iusticiam, id est, turpia damnaui, & omnia recta facta approbaui.

Exordium in vlt. textu de p. ditionis huius d.

1. iusticia vniuersalis.

Rom. 2.

Psul. 119.

*Iustitia phisica
laici.*

Secundus usus est etiam legalis, de iusticia particulari, id est, quæ servat æqualitatem in contractibus seu quæ reddit suum cuiq, ut cum dicimus, mercatorem iustum esse, qui non defraudat emtores, quia non est πλεονεκτικός.

*Iustitia fides
Christiana.*

Tertius usus proprius est Evangelij, ut cum dicimus: Latro in cruce est iustus fide, id est, acceptus Deo, seu placens Deo, & donatus remissione peccatorum propter Mediatorem. Quia enim legi diuinæ non præstamus perfectam obedientiam, ideo in Evangelio proponitur gratuita reconciliatio propter Mediatorem, quæ nominatur imputatio iusticiæ.

*Inclusio primilog
tiner vtilitatis.*

Hæc diuersitas in usu vocabuli prudenter consideranda est, ne fingantur ineptiæ, quales scrixit Maluenda, qui dixit, homines dilectione iustos esse, quia dilectio reddat debitum Deo, cum manifestum sit, homines in hac vita non satisfacere legi Dei, nec soluere debitum Deo, ut in quotidiana petitione fatemur: Remitte nobis debita nostra, &c. Quia vero non soluimus, dicimus imputatione iusti, id est, accepti Deo ad vitam propter Redemptorem, quem agnoscere oportet fide, quod cum fit, simul ipse viuificat credentem, & Spiritu suo sancto accendit in eo novos motus.

Mat. 6.

PRIMA DIVISIO

Iusticiæ.

Rectè eruditi de ratione loquendi sciunt eas

dem

dem voces interdum generalius, interdum angustius usurpari, & vicinas significationes prudenter discernendas esse. Vt igitur antea monui, vocabulum iusticiæ non vno modo usurpari: Ita etiam diuisiones, quæ in Philosophia traduntur, ordine recitabo.

Prima diuisio est: Iusticia est aut particularis aut vniuersalis. Vniuersalem definit Aristoteles esse obedientiam erga omnes leges in societate, quæ honestis legibus regitur. Hæc descriptio et perspicua est & magni usus, quia in hac vniuersali vitæ consuetudine sic omnes sani loquuntur, vocant iustum ciuem, qui omnibus legibus studiosè obtemperat. Vt Aristides dicebatur iustus. Sed Plato subtilius quærit fontem, primùm ipsam naturam hominis aspicit, & videt huic insitas esse noticias, quæ manifestè testantur, hanc naturam non esse casu ortam, & certo esse Deum conditorem & vindicem, ac oportere hanc naturam regi iuxta insitas noticias, hoc est, iuxta ordinem ab ipso institutum. Ideo iusticiam vniuersalem definit obedientiam esse omnium virium ^{ad} rectum iudicium rationis, id est, conseruatiuam ordinis diuinitus instituti.

In hac definitione fontem vniuersæ gubernationis morum eruditè monstrat, Sed fuisset illustrior definitio, si mentionem Dei fecisset hoc modo: Iusticia vniuersalis, est obedientia omnium

Deo. Plato

ad mentis, valentiam & cordis.

Corrigit deficiem. Li. 1. in 7. et sequenti. ad iusticiam. ad iusticiam. ad iusticiam. ad iusticiam.

virium in homine, necessario præstanda Deo conditori iuxta omnes leges, ab ipso propterea impositas naturæ humanæ, ut congruat nostræ naturæ cum mente & voluntate Dei, & non congruens, destruat, & ut in hoc iudicio agnoscat, qualis ipse sit, & à malis discernatur.

Hanc definitionem optimè intellexit Adam, qui conturbato ordine sciebat naturam destruatam esse. Est igitur eruditissima Platonis definitio, quæ primam unius hominis naturam aspicit. Postea Aristotelis definitio, deducit eum ad communem societatem.

Quid est Iusticia particularis?

lib. 2. Repub. Multæ sunt definitiones iusticiæ apud Platonem, quarum confusio caliginem Lectori offundit. Sed Aristoteles voluit confuse dicta distingueret, sapienter excogitavit discrimen iusticiæ uniuersalis & particularis, ex diuersis modis loquendi. Nominat autem propriè particularem iusticiam eam virtutem, quæ regit officia debita alijs hominibus in conuersatione, id est, quæ tuetur personarum ordinem, vel efficit æqualitatem in contractibus, & in compensationibus delictorum & pœnarum.

Ethic. cap. 2. Est igitur definitio iusticiæ particularis, quæ recitant Iurisconsulti sumpta à Simonide: Iusticia est virtus, suum cuiq; tribuens. Nam in

Justitia virtus est, gubernans hominem, quatenus cum alijs agit, hoc est, vel personas ordinans, vel res communicans certa æqualitate.

Sunt autem duæ Species iustitiæ particularis, Distributiva & Commutativa, nec sunt plures. Ac ut intelligas hanc partitionem ex ipsa natura eruditissimè & aptissimè sumtam esse, tota hominum societas intuenda est. Nam in universa hominum societate tantum duo sunt genera communicationis. Aut enim res communicamus, seu commutamus, aut ordinamus personas, ut imperia, magistratus, gradus in civitatibus, in familijs magnis & parvis.

Ac manifestum est, totam societatem hominum gubernari his duobus modis, personarum ordinatione, & rerum commutatione. Res autem communicamus per contractus, & cum hæc communicatio, quæ fit virtus caussa, in infinitum valetur, necesse est in ea summam æqualitatem esse, hoc est æqualia pro æqualibus reddi. Nequaquam enim perpetua communicatio esse posset, nisi mutue vices essent, quia si qui darent sine equali compensatione, ij tandem exhausti, fame perituri essent. Hinc sunt hæc veteres sententia Epicharmi. *ἴσος ἢ ἴσος λαβὴ ἢ ἴσος τῆς δόξης ἢ ἴσος χειρὶ, τῆς δὲ λαμβάνου.* Itē: τὰ ἴσα ἀξιοῦσθαι, Et hanc æqualitatem leges in scripto iure diligentissimè quærent.

divisio iustitiæ particularis.

æqualia non dantur bello

Ideo

Ethic. cap. 4.

Ideo Aristoteles definiuit commutatiuam iusticiam esse, quæ in communicatione rerum seruat æqualitatem proportione Arithmetica, id est, quæ simpliciter æqualitatem efficit differentiarum in infinitum.

Est enim Arithmetica proportio, in qua positis tribus aut pluribus numeris, omnes distant æqualibus differentiis, sine respectu proportionum, 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. Hic in perpetuum distat numerus proximus à proximo unitate. Huiusmodi sumantur exempla alia, 3. 6. 9. 12. 15. hic semper proximus à proximo distat ternario. Hanc formam accommodat Aristoteles ad commutatiuam, & facile est, rationem applicationis videre. Sicut enim hic omnes termini distant simpliciter æqualibus numeris, sic queritur summa æqualitas inter emtorem et venditorem, ut conseruari genus humanum possit.

Ethic. 5.

Sic ut integer ordo maneat, iudicat sapientia Dei, qualitatem esse oportere pœnæ & delicti. Hinc vetus est pœna talionis, ut æqualitas, quæ prius fuit, sarcatur. Ita lucet iusticia Dei compensatione, quam voluit solui pro delictis generis humani, cum Filius pro nobis pœnam luat. Constitutum est enim precium æquiuale, ut magnitudo iustissimæ iræ aduersus peccatum conspicitur, &c.

Quid

Quid est distributiva Iusticia?

Est personarum ordinatio in omni vita, publica & priuata, seruans conuenientiam personarum & officiorum: Vt in familia est alius locus parentum, alius fratrum, seruorum, in Ecclesia summus gradus est officiorum, explicatio & dijudicatio doctrinae. Secundus, administratio iudiciorum de disciplina. Tertius, administratio ceremoniarum. Infimus, procuratio reddituum, aedificationum & elemosynarum.

Querenda sunt igitur personae aptae singulis generibus, ad dijudicationem dogmatum diligenda sunt recte docti, periti, qui non habent animos occupatos affectibus impediens iudicium. In procuratione reddituum, non requiritur tanta doctrina, sed satis est, esse diligentem & iustum oeconomicum. Ex hac imagine sumantur exempla de ordinatione personarum in omni societate. Sic princeps potius tradet viro sapienti, erudito, iusto, eloquenti, munus cancellarij, quam hebeti, auaro, infanti.

Hac personarum ordinatio cum maxime necessaria sit, Plato dixit, Optimum Reipublicae statum esse, si sit constitutus Geometrica proportione. Haec enim ordinat personas, Quia Geometrica proportio est, cum tribus aut pluribus terminis dispositis, non numerorum differentia

5. Ethic. cap. 3
Dicitur & cetera
quod primum iustitiam
est distributivam.
Nonas.
Sicut & pole
ica aut oricon
mica, aut cu
fiatitica
inter quod dicitur
comos

in G. Delle
Dicitur.

tia consideratur, sed seruatur æqualitas proportionum, sicut se habent 3. ad 4. sic se habent 20. ad 10, Sicut se habet ad bellum Iulius, sic se habet ad Rempub, domi regendam Augustus.

Et quia in societate humana non solum commutari, sed et personas ordinari necesse est, Plato et Aristoteles summa cum venustate quaesuerunt collationem personarum & officiorum, et ut mercis & precij æqualitas tuenda est, ut personæ officij convenientiam, æqualitatem esse dixerunt. Et deinde æqualitatem vocant in toto ordine graduum, cum suus cuilibet personæ locus tribuitur.

Singulorum igitur vita regitur vitæ iusticia: rerum communicationem gubernat Commutatua, Distributua personas ordinat. Eas est autem æqualitas, quia Deus voluit fieri consociationem, et sui et hominum, et hominum inter se. Vinculum autem consociationis est æqualitas.

Et quia virtutum cognitio principaliter ideo generi humano insita est, ut monstrat quod sit Deus, sciamus Deum, cum verissimè iustus sit, verissimè æqualem esse, sicut perspicue dictum est: Deus vult omnes homines saluos fieri. Item, Apud Deum non est ^{vel prope personam} πρὸς ὁποῖον ποσότητα, quæ est, æqualibus inæqualia tribuere, aut inæqualibus æqualia. Et in Græco prouerio dicitur.

5. Ethic.

de Officiis
huius Inst.

de Usu.

ad Timoth. 2.
Id Rom. 7.
Galat. 2.

æqualia non
faciunt bellum

ἰσα πόλεμον οὐ ποιεῖ, quo significatū est æqualitatis

ritatis conseruationem conuenire naturæ homi-
num, & pacis custodem esse. Sed æqualitas, ut
supra dictum est, rectè intelligatur, uidelicet, ut
æqualibus æqualia tribuantur.

Ac seruat Deus æqualitatem: Vniuersaliter
in omnibus damnat peccatum, & rursus vniuer-
saliter recipit omnes ad Filium confugientes.
Hos enim modos constituit, qui discrimina ostens-
dunt reiectionis & liberationis, &c. Hanc conso-
lationem cogitare prodest, quod non est apud
Deum $\pi\sigma\sigma\omega\pi\omicron\lambda\eta\psi\iota\alpha$, sed æqualitas iuxta mo-
dos, quos ipse miranda iusticia & bonitas con-
stituit, uidelicet, ut peccatum damnet in omni-
bus, & omnes confugientes ad Filium recipiat.

De usitata Definitione iusticiae, *particularis.*

Iusticia est constans & perpetua voluntas,
suum cuiq; tribuens. Hanc venustam definitio-
nem scribit Plato in 2. de Republica traditam
esse à Simonide, eamq; antefert cæteris definitio-
nibus, cum quidem multas recitet, sed dextrè in-
tellecta admodum concinna est, & propria iu-
sticiae particulari, conueniens vtriq; speciei com-
mutatiuæ & distributiuæ.

Sed phrasin & genus sermonis intelligere iu-
uiores necesse est. *Constans & perpetua voluntas*
significat firmum propositum, seu in voluntate
firmam $\pi\sigma\sigma\omicron\upsilon\gamma\epsilon\sigma\ \iota\psi$, seu decretum firmum ad est,
cons

*Explicito
Dnficis*

constanter velle suum cuiq; tribuere. Nam quod
 constantè habitum dicimus, videlicet firmam
 constantem inclinationem, seu *νεοαίεσις*, hoc
 latinus scriptor in eo loco nominat constantem
 perpetuam voluntatem. Nec dubium est, hanc
 simplicissimam enarrationem esse. Quærendi sunt
 autem fontes cum aliarum virtutum, tum vero
 & iusticiæ, & considerandum est, unde & cur
 in mentibus humanis sint causse virtutum, quæ
 scilicet Deus sic condidit hominem, ut esset ipse
 eius imago. Voluit enim agnosci ab homine.

Quare ut aliquo modo cogitari posset, qualis
 sit Deus, hanc imaginem, & quasi picturam con-
 ditor proposuit, ut in Deo, sic in nobis sunt po-
 tentia agnoscens, & potentia liberè potens, &
 sunt in cognoscente potentia noticia diuinitus in
 nos transfusa, velut radij diuinæ sapientiæ, ut
 numeri & multa alia principia, & leges nature,
 quæ sunt normæ congruentes cum mente diuina,
 quæ sic discernit honesta et turpia. Cū velit Deus
 has noticias rectrices esse omnium actionum, su-
 pra dictum est, causas virtutum esse, mentem
 rectè iudicantem, & voluntatem recto iudicio
 obtemperantem.

Ideo cum de iusticia dicitur, necesse est, noticias
 illas aspici, quæ sunt normæ iusticiæ, hæc nomi-
 nantur leges. Sæpè autem applicatione iuris pro
 legibus utimur. Sit igitur hæc prima divisio iu-
 ris, seu legum.

*Si quis defunctus ius
 r. a. c. efficit.*

*in cap. 2
 lib. 1.
 Caput de
 Iure.*

Ius aut est naturale, aut positivum, Erudita — 5. Ethic. cap.
 & vera definitio iuris naturalis, id est, legum naturalium à noticijs immotis sumitur ex doctrina de principijs & practicis. Sit igitur hæc definitio: *ca. h. e.*
 Leges naturæ sunt noticiæ principiorum practicum, & conclusionum ex his extractarum, de regendis moribus, congruentes cum æterna & immota norma mentis diuinæ, in-
^{ca. affirmat} ^{ca. finalis}
~~te~~ nobis diuinitus, vt sint testimonia, quod
 sit Deus, & qualis sit, & regant nos, vt congruat obedientia nostra cum voluntate Dei.
 Harum noticiarum conclusiones recitantur in Decalogo, & inde expeditissimum est, summam legum naturalium sumere.

Possunt autem & splendida demonstrationes preceptorum decalogi tradi, vt supra in distributione virtutum eas recensui. Iurisconsulti sumserunt definitionem ab inclinationibus. Ius naturale est, quod est commune hominibus cum bestijs, sed quia inclinationū magna confusio est, rectius est, definitionem à noticijs, tanquam à norma immota sumere. Assentimur enim his noticijs, sicut numeros tenemus, quia diuinitus talis ius in mentibus nostris condita est, & ipsa assensione ostendamus, nos Deo tribuere laudem veritatis, & obedientia declaremus, nos voluntati Dei parere, nec alibi quæramus peregrinas confirmationes, non quæramus conturbationes primæ
 H
 cipia:

tipiorum, sicut Academici, Epicurei, & Quirici fecerunt.

Hac perspicua sunt recte instituta, qui primum rilem doctrinam, quae in Dialecticis traditur, de principijs speculabilibus et practicis, norit. Recte autem dicitur, Ius naturale esse immutabile, quia non solum ut lumen in oculis manet idem, donec natura hominis est incolumis: ita noticia naturalis in mente manet eadem: sed maior etiam firmitas est noticiae, quia est radius diuinae lucis, congruens cum norma diuinae mentis aeternae & immota, quam Deus nequaquam vult mutari.

Est igitur ius naturae idem, immotum & immutabile, quod ad propositiones in mente attingit. Sed assensio cordis propter prauas inclinationes languidior est, & caecae cupiditates turbant assensionem, propter quas discedunt homines a lumine mentis, & recipiunt prauas consuetudines contra ius naturae. Sicut contra artem medicam propter intemperantiam, multas viciosas consuetudines recipimus.

Hic autem sciendum est, gradus esse principiorum & conclusionum moralium, sicut etiam in Physicis gradus sunt, & corriguntur inferiores gradus a superioribus, ut regulare est, aquam fluere deorsum in aere, sed sistitur, ne fiat vacuum. Cedit ergo principium inferius superiori. Inferius est, graue tendit deorsum. Superius est, necesse est

4 lib. de primi
prij

na a ca finali

na a ca efficien

glis sct
honoris pa
matis n si hor
non fauz

est e
depo
um
verat
est a
prie
prie
super
nuer
la D
pit
cum
prior
Ethi
sump
to, s
prop
quar
prom
les
tabi
cet
sequ
les
ma

est esse contigua mundi corpora. Sic regulare est depositum reddendum esse, sed si furiosus gladium depositum repositat, superior lex regat deliberationem, Neminem lædito. Hæc dextrè accepta facile iudicari possunt. Sunt enim immota principia, singula suo ordine collocata.

Sed cum incidunt casus, in quibus inferiora principia pugnant cum superioribus, plus valent superiora, quia primis illis destructis, sequitur universalis destructio naturæ: Sic & prima tabula Decalogi moderatur secundam, ut cum præcipit Deus Abrahamæ, ut filium interficiat, aut cum præcipit Israëlitis, ut auferant vasa Aegyptiorum. Gen. 22. Exod. 3.

Ac discrimen propositionum in Physicis & Ethicis, ex effectibus sumi potest. Quædam sunt simpliciter necessaria, videlicet, ubi dato opposito, sequitur destructio naturæ, ut si tollas hanc propositionem; Nemo innocens lædendus est, sequitur destructio naturæ humane. Erunt enim promiscuæ cades in toto genere humano. Ac tales propositiones sunt ius naturæ prorsus immutabile.

Alia sunt minus necessaria, quibus videlicet admisis, etsi deformitas sequitur, tamen non sequitur destructio naturæ, de quibus Aristoteles hoc exemplo utitur, naturale est maxima parti hominum facilius uti dextra, quam sinistra.

H 2 sinistra.

sinistra, sed aliqui facilius sinistra utuntur: Ita in moribus depravationes quadam accedunt, quarum aliquas etiam Deus toleravit, ut avaritia, etiamsi nequaquam congruunt ad restitutionem à Deo institutam.

est & talis.

Ius positivum est decretum legitimæ potestatis, non pl^{urimum}ignans cum iure naturæ, sed ad dens ad ius naturæ circumstantiam aliquam probabili ratione, necessario definitam, ut, ius naturæ in genere docet, fures puniendos esse. Deinde gubernator politicus addit speciem, videlicet modum pœnæ, in quo constituendo sequitur probabilem rationem, ingenia ferocia durioribus

vinculis coercenda sunt: Germani non possunt coerceri levis pœnis: Ergo fures afficiantur capitali pœna. Valet autem in talibus lex propter duo, præcipue propter magistratus auctoritatem, deinde & propter rationem probabilem. Deus enim armavit magistratum auctoritate & facultate talium legum condendarum: Sed metas circumdedit, ut Paulus inquit, ut sint leges honori bono operi, & terrori malis, hoc est, ne pugnent cum iure naturali.

Com. 17.

At ius naturæ seu lex naturæ, valet immediate propter auctoritatem diuinam, quia est radius sapientiæ & iusticiæ diuinæ, congruens ad normam mentis diuinæ immotam, cuius violatione punit Deus vniuersaliter propter iusticiam suam, ut

om, et punit Cain, Saulem, Dauidem, Herculem, Oedipum, & omnes alios violantes ius naturæ, etiam si ex manibus ordinariorum iudicum effugerunt.

Cum autem iuris positiui rationes tantum probabiles sint, non necessariae, possunt in eo genere dissimiles leges esse alijs temporibus, & apud alias gentes, vt lex Moysi puniebat furem quadruplo. Nunc durior pœna est. Quia hæc barbaræ gentes sunt ferociores, & habent pauciora disciplinae vincula, & singuli obedientiam suis legibus præstant, vt Paulus inquit: Omnis anima potestati quæ præest, obediat. Disertè enim inquit, quæ præest, id est, quæ habet in præsentia imperium eius loci & populi, vbi vivis. Nec valet argumentum quorundam scriptorum:

Exod. 22.

Rom. 13.

Nulla potestas obligat ad pœnam, qua non potest reum afficere.

Potestas humana non potest reum æterna pœna afficere,

Ergo leges humanæ non obligant sub pœnis æternis

Simplicissima responsio est ad minorem: Potestas humana sola sine Deo, non potest reum æterna pœna afficere. Sed semper in legitima potestate primum comprehendenda est autoritas diuina, deinde minister homo. Deus subiecit nos imperijs, & vt tueatur ordinem à se institutum,

H 3 & iusti.

Rom. 13.

& iusticiam suam punit contumaces ipse sicut Paulus dicit: Necessè est obedire propter conscientiam. Hæc vox manifestè affirmat, peccatum mortale esse, contumaciter violare leges magistratum, & magis munit imperia, & sancit obedientiam, quàm vlla potentia humana, & vlla arma.

Estne communis usus rerum
iuris naturæ?

Responsio vera & expedita hæc est: Discrimina quædam sunt eorum, quæ dicuntur esse iuris naturæ. Alia sunt, noticiæ nobis insitæ, quæ sunt præcepta, quæ regunt voluntatem erga Deum & erga homines, vt: Agnoscito esse Deum, & ei obedias. Neminem lædas non affectus iniuria. Diligito & seruato sobolem, Esto verax, temperans, castus, defensor legitimæ societatis ciuium.

Alia quædam, quæ dicuntur esse iuris naturæ, non sunt noticiæ seu præcepta, sed accidentia, hoc est, bona vtilia, quæ conueniunt illi statui melioris naturæ, & non conueniunt illi statui corruptæ naturæ, vt pax, non habere loca munita. Item communis usus rerum. Hæc suo genere sunt in differentia, quæ ita retineri possunt, si natura esset sine prauis cupiditatibus, sed in hac malicia hominum retinere non possunt: Vt nunc opus est munitis locis contra latrocinia, Ita opus est di-

strictis

functione dominiorum, propterea quod causse
querendi & tuendi res non sunt pares.

Et si igitur noticia illæ & præcepta præse-
rim superiora, sunt leges immutabiles, vt supra
dictū est, tamen accidentia, quæ sunt bona vtilia
mutantur, quia aliqua accidit in natura mutatio,
vt pax, vsus communis rerum, mutata sunt, quia
accesserunt viciosæ cupiditates, propter quas
necesse est, quæri alia remedia seruandi regulas
superiores, videlicet, vt seruetur iusta societas
hominū. Ex hoc fonte facilis dijudicatio est, quæ
naturalia sint immutabilia, videlicet: noticia,
quæ sunt præcepta & radij diuini lucis in nobis,
quos Deus etiam in hac corrupta natura lucere
voluit. Accidentia verò, quæ sunt bona vtilia,
vt pax, & communis vsus rerum, mutata sunt,
quia pars naturæ mutata est, & voluntas in vi-
tiosa frenanda est, vt superiores regulæ seruetur.

Discrimen inter summum ius, &

ἐπιείκεια.

Summum ius propriè loquendo, non significat
calumniosam interpretationem iuris, qualis fuit:
cum pactus triginta dierum inducias, nocte popu-
labatur hostium agros, aut cum legatus Romanus
pactus cum Antiocho, vt dimidia pars nauum
erelinqueretur, secuit naues, vt classe vniuersa
eum priuaret, Talia Sophismata non sunt sum-
mum ius, sed calumnie.

H 4

Est

Est autem summum ius, cum leges severe sine mitigatione retinentur, etiam cum propter circumstantiam aliquam probabilis ratio erat mitigationis, ut cum iudex furem pauperem impulsam egestate alioqui non sceleratum, & pauca sine atrocitate furatum, afficit capitali supplicio. Et si autem discrimen est inter calumnias & summum ius, tamen interdum ita loquuntur homines, ut calumnias vocent summum ius, & saepe calumniosa interpretationi summi iuris species praetexitur.

Ἐπιείκεια vero seu aequitas, est probabilis mitigatio summi iuris in aliqua circumstantia, praesertim in casu, de quo non principaliter lex loquitur: Ut cum lex iubet strangulari furem, loquitur de eo, cuius aetas est firmiter, & qui atrociter furatus est. Inter ea permittit lex iudicio prudentis iudicis mitigationem huius pernae, in casu, de quo lex non principaliter loquitur, ut si quis alioqui modestus impulsus fame, panem sine atrocitate furatus est.

Hinc intelligi potest, ubi Ἐπιείκεια locum habeat. Non enim approbat delicta, nec abolet leges, sed alicubi mitigat circumstantiam aliquam in casibus, de quibus lex non principaliter loquitur. Nulla enim lex complectitur omnes casus & omnes circumstantias.

Dixi igitur esse probabilem mitigationem, *videlicet*

videlicet, quæ ex honesta ratione sumitur. Ut cum concurrunt diuersæ leges, quæ pariter seruari non possunt, præferenda est superior, ut si quis apud te sanus gladium deposiuit, eumq; reposcit ferens, lex inferior iubet reddere: at lex superior, Neminem lædas, tunc reddi vetat. Ideo vsu tunc dicitur: Dispensatio nõ sit dissipatio. Sunt quæ virtutes vicina, seuera iusticia, & ἐπιεικεια, quarum vtraq; regitur vera & iusta ratione, & differunt gradibus & versantur inter eadem extrema, crudelitatem & indulgentiam.

Exemplis autem fient hæc illustriora. David in necessitate vescitur sacris panibus, quia scit regulam, Moralia anteferenda esse cceremonijs, cum vtraq; non possunt simul seruari. Norat etiam tunc in eo factõ nihil esse scandali. Maccabæi pugnabant in Sabbato, cum lex præcipiat quiescere. Sed quia hostes ipsam Sabbati occasionem captabant, ut tunc Iudeos opprimerent, cum non preliabantur, tandem Maccabæi anteferunt defensionem ciuium, quæ est præcepta lege morali, & quidem seruabant finem legis. Non enim hoc agebant, ut his exemplis abolerent Sabbatum sed multo magis, ut Sabbatum & doctrinam propagarent & defenderent.

In ff de parricidijs, Imp. Adrianus eum, qui filium occiderat, propterea, quod cum nouerca adulterij consuetudinem habuisset, tantum depor-

rari iubet, cum summo iure durior pœna constituta potuisset. Sed propter circumstantiam mitigata est pœna, quia sceleris magnitudo iustum dolorem attulit patri. Apud Gellium lib. 12. cap. 7. Areopagitæ liberant mulierem Smyrnaeam, quæ veneno maritum & eius filium necauerat, qui tamen prius occiderant mulieris filium, natum in priori coniugio. Areopagitæ tulerunt sententiam, centesimo anno post, causa iterum cognoscetur. Ita non approbant quidem atrox facinus, sed tamen pœnam remittunt propter iustum matris dolorem. Demosthenes in oratione contra Aristocratem recitat duo iudicia deorum in Areopago. In altero Mars absolutus est, cum interfecisset filium Neptuni Halirrothoum, qui stupraverat Alcippen Martis filiã. Deinde Orestes absolutus est, cum interfecisset matrem. In his casibus serpsit antiquitas, mitigatas esse pœnas propter probabilem rationem, & transtulit hæc illustria exempla ad auctoritatem diuinam, ut significarent homines docti, propter circumstantias interdum rectè concedi mitigationes pœnarum.

Athenis post Thrasybuli victoriam, cum ciues iniuste pulsæ sua patrimonia, quæ ab alijs possidebantur, repetere summo iure potuissent, tamen, quia inde noui motus orituri erant, sanxit Thrasybulus ἀμνηστία, id est, obliuionem omnium iniuriarum, quæ prohibebat repetitionem bonorum,

nam quamlibet iustam summo iure. Sed hæc moderatio finem fecit civilium discordiarum & bellicarum. Extant & in concionibus Prophetis & Apostolicis dicta, de hac probabili mitigatione, ut Salomon inquit: Ne sis nimis iustus, Item: Quis nimium emungit, elicit sanguinem, Item: Misericordia superet iudicium. Ita vniuersaliter vult Deus in Ecclesia, in pœnis tamen conspici clementiam suam, & misericordiam, qua lenit pœnas, iuxta illud: Misericordia Domini, quod non consumit sumus. Item: Non faciam furorem meum. Item: Bonus est Dominus, & misericors, & pœnitet eum mali. Item: Non accendit iram suam, Item: Domine, corripe me in clementia tua, non in furore. Imò vniuersum Euangelium est miranda & ingens ἐπιεικεία legis, quia affirmat, Deo in credentibus propter Mediatorum placere hanc incoatam obedientiam, quam quam procul abest à perfectione legis, & multum sordium adhuc in nobis hæret.

Hanc mirandam ἐπιεικείαν, sæpè & magna attentione consideremus, & Deo gratias agamus, & libentius obediamus, Simul etiam cogitemus Deo placere, ut nos ipsi in hac infirmitate bonissimum præstemus ἐπιεικείαν, & aliqua mediocritate incommoda in aliorum moribus, si tamen absit enormitas, condonemus communi tranquillitati.

An iudicandum sit ex scripto iure, an vero æquitas extra scriptum querenda sit.

Hic duæ quæstiones sunt: Prior, an necesse sit scriptas leges esse. Etsi autem multi imperiti homines stolidè vociferantur, non opus esse scriptis legibus, sed ex naturali iudicio eorum, qui præsumunt res iudicandas esse: tamen sciendum est, hanc barbaricam opinionem detestandam esse, & homines docendos esse, melius esse habere scriptas leges, & has reuerèter tuendas & amandas esse. Sic & Aristoteles in 3. Politicorum affirmat, melius esse uti scripto iure, inquit: Qui legem vult præesse, is Deum & leges vult præesse: Qui autem hominem sine legibus vult præesse, addit ei beluam. Talis est enim cupiditas, quæ deprauat magistratus, etiamsi sint viri optimi. Sed ommissa disputatione in re manifesta, consideremus voluntatem Dei, qui & in sua politia voluit extare ius scriptum, & ferè omnibus seculis præcipua & honesta imperia iure scripto gubernari.

Nunc igitur de altera quæstione dicendum est, An ex scripto iure iudicandum sit. An verò querenda æquitas extra scriptum. Ad hæc quæstionem certum est, hanc responsionem veram esse: Regulariter ex scripto iure iudicandum esse, ac præsertim de ea specie, hoc est, in factis seu casibus

casibus de quibus lex principaliter loquitur. Ac manifesta ratio est. Quid enim opus esset scribi leges, si iudicibus sua imaginatione semper ab eis discedere liceret? Et cum vox diuina præcipiat obedire magistratibus, certè necesse est & voci legis obedire, quæ est vox superiorum magistratum.

Ex hac regula intelligi potest dictum in C. de iudicijs. Placuit in omnibus iusticiæ æquitatisq; scripta potiorē esse auctoritatem, quàm stricti iuris. Prohibet enim lex calumniosas interpretationes, quales innumerabiles quotidie excogitantur, qualis est illa, quam refutat Cicero pro Cæcina: Non eieci ex fundo, sed prohibui, ne possit accedere, non igitur potest agi interdicto Vnde etiam. Interdictum autem generaliter violentiam prohibet, siue fiat in eijciendo, siue fiat in arcendo &c.

Nec difficile est artifici cuius natura recta est, & amans veritatis, non cauillationum, iudicare, quæ sit calumniosa, quæ verò sit principalis iusticiæ scripti. Ut igitur lex in C. prohibet calumniosas interpretationes, quas nominat ius scriptum: Ita e contra nominat iusticiam & æquitatem, ius scriptum, dextrè intellectum in sententia principali. Nec inrudite dicitur, scriptam æquitatem sequendam esse, quia plerunq; illud scriptum, quod scriptum est in eo casu, de quo lex

prim

principaliter loquitur, maximè est æquale & proprius rationi naturali. Vt maximè æquale & rationi consentaneum, qui eadem consulto & petulanter fecit, vicissim afficiatur pena capitali. Ita est æqualitas delicti & pœne. Et lex hanc pœnam sanciens loquitur principaliter de eadem consulto & petulanter facta.

Alij vicini casus sunt, vt cades inconsulto & prorsus casu facta, aut in rixa inconsiderato impetu facta. In his casibus iudex quarit mitigationem. Hæc ipsa mitigatio sæpè scripta est, interdum non est scripta, vbi artifex tamen ex artis fontibus eam sumit. Ac si quando a scripto discedet, tamen ideo discedit, quia videt legem non principaliter loqui de his casibus.

Hoc modo Aristoteles nominat ἐπιταγή, scripti correctionem, quia interdum potestas querit mitigationem probabili causa extra scriptum. Vt lex erat, vt interficeretur pugnans contra dicitatoris imperium. Fabio tamen remittit pœnam Papius, & quia vicit, & quia deprecatur populus. Lex erat Thebis, ne dux retineret exercitum ultra tempus præscriptum. Epaminondas retinuit, & absolutus est, quia vtraque res fuit euidens, viri integritas & utilitas. Non retinuit, vt tyrannidem raperet, sed vt in cursu victoria bellum finiret, ne daret hostibus respirandi spacium. Ex hac explicatione vtcunq; discatur discrimen simi-

ἢ ἰνῆς ἢ ἐπιείκεια, Et quanquam hæc ex-
 plicatio puerilis est, tamen aditus est ad proli-
 ciores aliorum disputationes, in quibus multa
 dexterius iudicari poterunt, his initijs cognitis.
 Et quidem hanc ob causam hæc doctrina dili-
 gentius consideranda est, ut hoc ipsum discamus,
 in Evangelio proponi clementissimam ἐπιείκειαν
 legis, quod videlicet in reconciliatis Deo pla-
 cet incoata obedientia propter Mediatorem, etsi
 in ea multum adhuc est infirmitatis & sordium.

De Gradibus delictorum, consultò
 & inconsultò factorum.

Gradus delictorum non solum humano iudi-
 cio, sed etiam diuino maxima discrimina habent.
 Nam & diuino iudicio infinita distantia est in-
 ter delicta admissa contra conscientiam, & pec-
 cata ignorantia. Ruentes enim contra conscien-
 tiam, id est, scientes & volentes, non manent in
 gratia, ut David rapiens alterius coniugem.
 Lapsi autem ignorantia multa condonantur, ut
 in Apostolis ante resurrectionem Christi magnæ
 tenebræ sunt, sicut plerunq; in magna parte Ec-
 clesie multum est caliginis. Et possent alij gradus
 recitari, ut Diaboli scelus blasphemia est. Euius
 lapsus non fuit blasphemia, sed infirmitas, & ta-
 men fuit delictum contra conscientiam, & poena
 dignum, minus tamen atrox, quam furor Diabo-
 rum.

Omissis

Omissis autem alijs gradibus, iam de ignorantia dicemus, de qua primum iuniores meminimus usitatissimam regulã. Ignorantia facti non iuris excusat. Quanquam autem hæc regula longa declaratione indiget, tamen verba primũ distenda sunt, & communis admonitio consideranda. Non sunt excusandi furores Ethnicorũ colerũ idola, & fingentium multos deos, quia ius diuinum & naturale omnes scire debent. Itaq; nõ valet excusatio si dicant se nescire legem diuinam. Nõsse enim debebant, cum & natura insita sit, & sapientia à Deo repetita. Interdum facti ignorantia excusat, vt in casu Pauli, si quis inuitatus ad amicorum cœnam, inscius vescatur carne consecrata in templis Idolorum.

Sed Philosophica disputatio expeditior est. Alia est ignorantia affectata. Alia est cadens in mediocriter diligentem. Affectata est, cum voluntas peccat, non volens inquirere, quæ necesse est cognosci, et de iure, & de facto. Ideoq; viciosa est, quia voluntas peccat, vt cum Episcopi aut alij nolunt inquirere veram doctrinam de Deo, cum quidem mandatũ vniuersale sit de filio Dei: Hic est Filius meus dilectus, Hunc audite. Item: Oculamini Filium. Et rectè dicitur vniuersaliter: Ignorantia iuris naturalis & diuini est affectata et culpanda. Ideo enim condita est hominum natura, vt hanc lucem à Deo ostensam, cum in nostris mentibus, tum in cœlesti voce, aspiciat.

Intero

Interdum & facti ignorantia culpanda est, ut cum ebrius peccat, quia tunc quoque voluntatis culpa accersita est cerebri perturbatio. Ideo Aristoteles dicit, eum, qui ebrietate peccauit, duplici pena puniendum esse. Nam turpis excusatio auget culpam, non minuit.

Nec excusat ignorantia circumstantia, praecipue in proprio facto, ut si quis venditionem suam rescindere vellet, quia antea suae mercis precium aut dignitatem nescierit. Hic venditori non prodest allegare ignorantem, sicut textus inquit: Non stultis, sed ignorantibus succurritur.

Sed est quaedam ignorantia facti, vel proprii, vel alieni, quae habet excusationem, ut si quis nesciat ea, quorum inquisitio non est sui officii propria, ut si quis non tribuat nomen consulis, magistratum in alio oppido, cuius ipse non est ciuis, ignorans eum esse consulem. Item si quis ex probabili causa, nesciens cognatum suum decessisse, non adeat hereditatem, non propterea ius suum amittit.

Hec prima initia harum disputationum considerare utile est, quia saepissime quaeritur, ubi ignorantia excuset, ubi culpanda sit, & causa prudenter consideranda est. Voluntas enim peccat, si fugit inquisitionem debitam, &c. Ex his sententiis Iurisconsulti Oberiorem doctrinam sumunt. Est & hic ingens misericordia Dei agnoscenda, qui etiam discernit inter peccata ignorantiae

tie, & vltro accersita & multiplicem ignorantiam condonat illis qui fundamentum tamen norunt, & sunt dociles, vt in Apostolis magna colligo erat ante resurrectionem Christi. Sed vt dictum est. postulat, vt simus dociles, non vult confirmari ignorantiam, socordiam, & stuporem. Sicut in 1. Psalmo dicitur: In lege eius meditabitur die & nocte.

De voluntarijs & inuoluntarijs delictis.

Fontes harum disputationum prudenter considerandi sunt, Ideo voluntaria delicta magis terribilia sunt, quia concurrunt omnes causae actionis sine impedimentis, iudicium & voluntas. Et maior est contumacia voluntatis, quando mens videt, quid agat. Sicut e contra virtutis actio integra est, quando iudicium & voluntas recte regunt actionem.

Sunt autem inuoluntariae actiones quae fiunt aut impedito iudicio, aut principium habent extrinsecus, vt Aristoteles loquitur, id est, quae fiunt violentia, cum videlicet corpus tantum rapitur aliunde, prorsus non assentiente voluntate, vt cum tempestate aliquis ad scopulum alliditur seu vt miles ad aram nolens, vt gestatus est. Item, cum ignorantia peccatur, non affectata, quae probabilem causam habet, vt cum pater praeceperit filium in testamento, falso nunciata eius morte.

Sed cum ira, amore, odio, metu non atrocissimo impelluntur homines, actiones non dicuntur involuntariae, quia voluntas frenare hos affectus potest & debet. Indulgēs igitur volens indulget. Et in metu manifestum est, voluntatem eligere minus malum, ut vitet maius malum, ut cum latroni manult pecuniā dare, quā vitā amittere. Ergo etiam metu facta, reuera sunt voluntaria, sed tamen atrocissimo timori venia datur.

Sunt igitur voluntariae actiones, quae fiunt non impedito iudicio, & cum re ipsa sit electio à voluntate, etiam si voluntas, interdum aliud mallet, ut in collatione, quando manult retinere vitam, quā pecuniam. Haec est communis doctrina, nec quōq; in forensibus disputationibus usitata. Nec obscurum est, quando fiat electio è voluntate, & quando corpus rapiatur aliunde.

Aristoteles tres gradus fecit, Involuntaria, id est violenta. Voluntaria, cum prorsus nec iudicium, nec voluntas impeditur. Mixta, cum metu aut ira fiunt actiones. In his enim etsi verum est dominari voluntatem, tamen aliquid accedit impediendi. Sed tamen sciendum est, reuera has actiones voluntarias esse, sicut & scriptum est: Sub te sit appetitus tuus, & tu domineris ei. Ibi magis emphasis est in verbo dominandi, quod significat magnos esse imperus affectuum, ac voluntatis oportere magnā contentionem esse, ad frenand

frenandos affectus. Ita certaminis magnitudo significata est verbo dominandi.

Sed hic meminerimus, in Ecclesia propter Filium Dei promitti etiam auxilium in hac lucta petentibus, iuxta illud: Quanto magis Pater vester cœlestis dabit Spiritum sanctum petentibus? Non ignavis, nõ laxantibus frenos cupiditati, sed repugnantibus & confugientibus ad auxilium Dei, iuxta illud: Trahit Deus, sed volentes trahit. Item, μόνου θελήσει, καὶ θεός, προωπάτω. Item, Præeunte gratia, comitante voluntate. Ex his fontibus sumuntur discrimina de dolo, & culpa leui & lata. 22. capitulo. 1300.

Capitulum
de manu
antiqua
1300.
trahit ut
ipsa magna
ut capto
magis ut
nisi.
de hinc
ambra
responsio ad
nanc qstionem
Tradit hinc
instituta
Complura
legi posit
ut tradit
ecclia sen
pa catholica

VTRUM PROBANDA SIT

constitutio Bonifacii VIII. quæ præcipit credendum esse, ius diuinum tribuere Romano Episcopo vtruncq; gladium, id est, esse eum summum Episcopum, & habere auctoritatem supra Reges talem, vt, cum vacant regna, ad ipsum pertineat præficere Reges.

Item, vt obedientiam ei Reges debeant, in causis politicis?

Hanc questionem ideo propono, vt in omnibus in conspectu sint discrimina vtriusq; potestatis, Politicæ & Ecclesiasticæ, quarum confusio non solum errores, sed etiam sæpe ingentia bella peperit. Plurimum autem ad veram reuerentiam

verent
conduc
pacta
Pri
strina
tione
nata
pur
Aristo
sios leg
sentent
non mi
discrim
et paci
bus con
tunc pr
num a
et tra
esse leg
na ma
Præ
respic
logi pr
express
autate
paliter
quam
non h
tis &

verentiam, & ad flectendos animos ad pacem,
conducit. fontes huius doctrinae nosse de utriusque
potestatis dignitate & officijs in genere.

Primum autem de politica dicam, de qua do-
ctrina minus obscura est. Ordinar autem à defini-
tione. Potestas politica, est potestas à Deo ordi-
nata, ut sit custos disciplinae & pacis, coercens
& puniens poenis corporalibus contumaces.
Aristoteles brevissimè dixit: Magistratus est cus-
tos legis. Hæc verba dextrè intellecta, eandem
sententiam continent, quæ in nostra definitione,
non multo pluribus verbis recitatur. Nam cum
dicimus, Magistratum custodem esse disciplinae
& pacis, & coercere & punire poenis corporali-
bus contumaces, significatur hoc ipsum, magistra-
tum proponere legem, id est, normam certam om-
nium actionum, quæ primum sit honesta, deinde
et tranquillitati utilis. Et deinde executorem
esse legis. Sunt enim hæc quatuor præcipua offi-
cia magistratus politici.

Primum, ut sit velut vox Decalogi. Sic enim
perspicuitatis causa loquimur, & nomine Deca-
logi pro lege naturæ utimur, quia in Decalogo
expressa voce Dei, leges naturæ maxima perspi-
cuitate repetitæ sunt. Ideoq; magistratus princi-
paliter est minister Dei, quia legem Dei sonat,
quam vult Deus immotam normam esse actio-
num humanarum, quia hæc lex est vox sapien-
tiæ & iusticiæ Dei.

Secundum officium est, attribuit Deus politico magistratum deinde & hoc munus, ut suas quasdam leges ferat, sed non pugnantibus cum naturalibus. Verum est enim, politicos Magistratus habere potestatem condendi suas quasdam leges, sed quæ non pugnent cum naturalibus, verum sint determinationes circumstantiarum, addende generi, ut sint quasi adminicula iuris naturalis, ut lex naturæ dicit: Filij & filie sint hæredes parentum. Sed lex magistratum discernit, quæ res tantum ad mares transmittantur, quæ ad puellas, & habet probabilem rationem.

Tertium officium est, ut magistratus sit executor diuinarum & suarum legum, id est, puniat contumaces. Lex enim inutilis est sine executione.

Quartum officium, ut sit custos obedientium, id est, defendat eos contra iniustam violentiam. Nec satis dictum est, cum aliqui sic loquuntur: Magistratus est custos corporum, Ingens enim discrimen est inter magistratum & armentarium. Custos bouum tantum defendit corpora, sed magistratus prius sit disciplinæ, id est, totius legis custos, quod ad externas actiones attinet prohibeat & puniat blasphemias, periuria, vagas libellines, &c.

Sed minister Euangelij, est persona, à Deo ordinata, ut iuxta vocationem sonet vocem
Euang

Euangelij, ac Sacramenta administret, in qua
 functione Deus verè est efficax in credenti-
 bus, commendat etiam vocatis ministeri-
 um Euangelij, & sit iudex doctrinæ, annun-
 tiet remissionem peccatorum petentibus.
 Contumaces verò puniat non vi corporali,
 sed verbo, videlicet legitima excommunica-
 tione. *Discrimen autem Politicæ potestatis
 et ministerij Euangelici ostendunt ipsæ defini-
 tiones, ac præcipua discrimina sunt hæc quatuor.
 Differunt obiectis, potestate ferendarum
 legum, beneficijs, & modo executionis in pœ-
 nis.*

*Potestas politica versatur circa externam
 disciplinam, quam tueri debet. Sed Ecclesiasti-
 ca debet sonare vocem Euangelij, quæ non tan-
 tum regit externos mores, sed arguit & sanat
 corda.*

*Secundo, potestas politica habet autorita-
 tem suas quasdam leges condendi, vt dictum est.
 Minister Ecclesiæ non habet similem potestatem
 leges condendi, vt postea copiosius dicitur.*

*Tertio, per vocem Euangelij Deus dat æter-
 na bona: remissionem peccatorum, & Spiritum
 sanctum, & vitam æternam. Etsi autem sapien-
 tia humana valde miratur restant as hoc modo
 tubigeri, tamen certissimè statuamus, Deum tan-*

tum hoc modo colligere aeternam Ecclesiam, & hoc modo verè efficacem esse, iuxta illud: Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti. Item, Euangelium est ministerium Spiritus. Hac prorsus aliena sunt à potestate.

Quarto, differunt modo executionis in pœnis. Etsi autem oportet utramq; potestatem habere ius coercendi: tamen hoc discrimen est, magistratus politicus coercet vi corporali, Sed Ecclesiastica potestas tantum punit verbo, scilicet legitima excommunicatione. Hac discrimina semper in conspectu sint, & norit utraq; potestas sui muneris metas.

II. Membrum. Responsio ad *II. Membrum.* Iam igitur ad questionem responderi perspicue potest. Nullus minister Euangelij iure diuino habet utrumq; gladium, sicut constitutio Bonifacij dicit. Manifestè enim repugnant hæc dicta: sicut misit me Pater, sic ego mitto vos. Item: Luc. 22. Reges gentiũ dominantur eorũ, vos autem non sic, id est, non volo cõstituere imperia per ministerium Euangelij. Quod autem multi Episcopi vel Pastores habent iurisdictionem politicam in aliquibus locis, habent eam donatam auctoritate humana, vt multi alij patres familias habent talem iurisdictionem in suis prædijs, quæ habet suas metas, vt notum est.

II. Membrum. DE INSTITVTIONE ET APPROBATIONE. *Post*

Postquam discrimina ostensa sunt, iam de v-
triusq; institutione dicam. Perspicuum est in no-
uo Testamento Evangelij ministerium expressa
voce Filij Dei institutum esse, cum dicitur, Si-
cut misit me Pater meus cœlestis, ita ego mitto
vos. In veteri Testamento etiam expressa voce
summus Sacerdos ordinatus est, & totum Leui-
ticum sacerdotium constitutum. Item, expressa
voce Propheta vocati sunt, & addita sunt mi-
nuta, ut testarentur id ministeriū, diuinum esse.
Sic & antea Patres, quibus nominatim promissio
commendata est, vocati sunt ad hoc ministeriū, ut
Adam confirmatus illustribus miraculis, scilicet
colloquio Dei, liberatione ex morte, & inflāma-
tione victimarū facta de cœlo, &c. & haud du-
bit alijs multis. Sic deinceps alij, ut Abraham,
cuius coniunx effœta, in senecta peperit. Nec du-
bitum est, hos prorsus eodem modo fuisse guber-
natores Ecclesiæ, & vocatos expressa voce à
Deo, ut vocati sunt Apostoli,

Ac opus est in ministerio Evangelij expressa
institutione, expressis mandatis et miraculis, quia
promissio illius admirandi & æterni beneficij in-
puta est rationi, & reprehensio idolorum, quæ
mandatur ministris Evangelij, plerunq; pugnat
cum imperijs & ordinaria potestate. Ideo oportet
sciri, expressa voce Dei constitutum esse
hoc ministerium, dissentiens ab imperijs, &
I s verissimè

verissimo dicto confirmata est potestas Ecclesiastica: Qui vos spernit, me spernit, Quo dicto non additur eis potestas extra Euangelium, sed tantum ita præcipitur obedientia, cum sonant vocem Euangelij.

De expressa politica potestatis institutione.

Nervus potestatis politica præcipuus & summus est, supplicium capitale, quia & mors tædem audaciam compefcit, & alij metu mortis præcipue coercentur. Hæc etsi vera sunt, & ratio legem natura intelligens, videt æqualitatem esse, cum vita eripitur homicida, tamen homo modestus non auderet interficere hominem, etiam sortem, si non sciret, se cogi mandato diuino. Quærendum est igitur mandatum, quod talis potestas vel auctoritas expresse à Deo, vel instituta vel confirmata est.

Non dubium est autem, expressam esse institutionem huius potestatis in mandato, quod Non traditum est Gen. 9. Quicumq; fuderit humanum sanguinem per hominem fundetur sanguis ipsius, quia ad imaginem Dei factus est homo. Vbi in interpretatione Latina deest particula, per hominem, quæ extat in fontibus, & nequaquam omit-
tenda est, quia hoc ipsum vult textus, tribui autem

uitatem homini, scilicet ordinato ad gubernationem, vt homicidam vicissim interficiat.

Est autem, vt dixi, pœna capitalis summus status politica gubernationis, & complectitur ceteros gradus pœnarum et causarum, Ita statim post diluuium expressa voce Dei, instituta & sancta est politica gubernatio, Deinde quamquam lex Moyfi vni populo lata est, tamen voluntatem Dei ostendit. Hæc autem expressè ordinat magistratus & pœnas, vt Exod. 22. Principi populi tui non maledices. Deut. 5. Constituantur potestates, iudicia & pœnæ, & seuerissima vox additur; Nō miserearis eius, sed auferas malum de medio tui, vt audientes cæteri timeant.

Cum autem ibi expresserit Deus suam sententiam, certissimum est, similem ordinationem ei in toto genere humano placere. Imò sæpè alias dicitur vox diuina ordinem in imperijs esse opus Dei, & Deo iuuante conseruari, vt Daniel inquit: Deus transfert & stabilit regna, Item in cap: 8. Proverbij dicit sapientia Dei: Per me reges regnant. Item, Libra & pondus iudicia Domini sunt, & omnes lapides & pondus iudicia Domini sunt, & omnes lapides sacculi, id est, Deus est autor, conseruator, defensor totius ordinis Politici. Et clarissima concio est Pauli ad omnes gentes, qua testatur diuinitus approbari et iuuari politice gubernationē, Roma. 13. vbi addit & hanc
sen.

sententiam: Neesse est obedire non solum propter iram, sed propter conscientiam.

Cum igitur sciamus expressa voce Dei institutam & confirmatam esse potestatem politicam, firmissimè statuamus, Deo debitum esse officium obedientiam, quæ legitima potestati præstatur. Multi frigidius loquuti sunt, qui dixerunt, politicam potestatem ideo valere, quia intellectus legis & ordinis in homine, sit opus Dei. Hoc est verum est, tamen magis conspicitur autoritas gubernationum, cum ostenditur expressa institutio & confirmatio potestatis. Ac vocem suam Deus ideo addit, ut utrosq; erudiret de sua voluntate, gubernatores & subditos.

De discrimine edictorum civilium, & traditionum, quæ condita sunt humana autoritate in Ecclesia.

Differunt latrocinium & magistratus. Nec rectè dixit Pirata ad Alexandrum: Cur tibi licet in terra prædari, mihi non licet in mari? Nam latrocinium est destructio ordinis diuini, & dissipat communem societatem, nec peccat, qui latroni poscenti pecuniam non dat, sed elabitur, aut reprimat eum, cum potest. E contra verò ordinarium, & legitimum imperium est conseruatio ordinis diuini, & fouet communem societatem, et

peccat, qui magistratum imponentem onus legitimum fallit, aut eum impedit. Hæc perspicua sunt Rom 13. ex dicto: Necesse est obedire propter conscientiam.

Et quoniam duo sunt genera legum politice potestatis: Aliæ sunt simpliciter diuinæ, ut: Non occides, Non mæchaberis, Non furtum facies, quæ ut dictum est, magistratus primum sit vox & executor Decalogi in externa disciplina. Aliæ leges sunt ab ipsis probabili ratione conditæ. Verum est enim, politicos magistratus habere potestatem condendi leges probabili ratione, quæ sunt determinationes aliquarum circumstantiarum in legibus diuinis seu naturalibus. Tamen sciendum est utrisq; deberi obedientiam, & utriusq; generis violationes peccata esse.

Sed de potestate Ecclesiastica sciendum est, mandatum Dei esse, ut doceat Euangelium, & administret Sacramenta, & deberi ei obedientiam in his, quæ sunt iuris diuini. Cæterum nullam creaturam posse noua dogmata de Deo gignere, aut novos cultus instituere. Sed oportere nos intrinsecas doctrinæ à Deo nobis commendatæ manere, iuxta illud: Si quis aliud Euangelium docet, anathema sit, Ideo refragari necesse est, cum alia dogmata et alij cultus proponuntur, Sed Pastores boni ordinis causa distribuere lectiones & tempora, & similia quædam possunt. Hic tamen re-

tinen

timenda est sententia, tales ritus, nec iustitiam,
nec cultus Dei esse, nec violationem extra casum
scandali, peccatum esse, iuxta illud: Nemo vos
arguat in cibo aut potu. Hac libertas maneat
in Ecclesia, nec in alterutram partem vinculis
conscientijs injiciantur.

Politicae potestates legibus obligantur con-
scientiae, sicut dictum est, quia Deus hoc ita san-
xit. Et vult hoc modo vitam hominum corporalem
regi. Econtra potestas Ecclesiastica, non obli-
gat conscientias proprijs legibus, quia hanc liber-
tatem Deus sanxit. Et ministerium est, proprie
non pertinens ad vitam corporalem. Hoc discrimen
legum civilium & Ecclesiasticarum perspicuum
est. Gerson longè alias rationes astruendi &
laxandi quærit, quibus conscientia magis
turbanur et illaqueantur. Hac explicatio quam
recitavi, vera & perspicua est.

Capitulum
de iudicibus
iudicibus

Iustene mandavit Nehemias, ut Iu-
dæis Iudæi reddant vsuras
centesimas?

In secundo libro Esdræ mentio fit vsurarum
centesimarum, de quibus & in Græcis & Roma-
nis legibus sæpè dicitur. Prodest igitur, enarra-
ri vocabulum, & considerari antiquitatis con-
suetudinem.

Initio autem ipsum nomen *usuræ* definiatur:
Usura seu *foenus*, est lucrum supra sortem exactum, tantum propter officium mutationis. Nam cum debitor efficacem causam damni dedit, accessio non *usuraria* aut *illicita*, quæ est damni compensatio. Sed illa accessio est *usuraria* et *illicita*, de qua paciscitur aliquis propter officium mutationis, etiam cum debitor non dedit efficacem damni causam.

Hac definitio cognoscenda est dextrè intelligenda est, ut postea leges et rationes, quæ prohibent *usuras*, rectè intelligantur. Sic enim expressè dictum est, Deut. 23. Non fœneraberis fratri tuo pecuniam ad *usuras*. Item, Fratri tuo absq[ue] *usura* dabis mutuo. Item in Psalmo. Qui pecuniam ad *usuram* non dedit. Et Christus inquit: Mutuum date, nihil inde sperantes. Nam cum ait: Mutuum date, non iubet donare, sed sortem vult reddi. Alioquin enim non esset mutuatio. Et Evangelium nequaquam tollit legitimos contractus, sed lex ibi repetitur, quæ prohibet aliquid ultra sortem postulare ratione mutationis. Hac testimonia ostendunt, lege diuina prohiberi petitionem *usurarum*. Hac confirmati auctoritate, postea et rationem naturalem consideremus.

Vniuersaliter Deus in contractibus necessarijs seruari vult æqualitatē, nec vna parte exhausta, et sorte necata saginetur altera. Et quidem hanc
 ob

ob causam sanxit Deus aequalitatem, ut non
 monefaciat, in ipso etiam iusticiam aequalitatem
 esse, iam in usuris non seruat aequalitas, quia
 una pars multo plus recipit quam dedit, ut dant
 mutuo, recipit sortem, quae est aequalis mutuo.
 Deinde amplius accipit pro nihilo, scilicet usur
 ras, & interdum magnas. Non igitur seruat
 aequalitas, sed una pars exhauritur, ut res ipsa
 ostendit, omnibus temporibus exhaustos esse multo
 tos homines faenore, & saepe totas gentes ad mis
 eriam redactas. Plerumque enim accidit, ut sine mo
 do cumulentur usurae, quod cum fit, necesse est al
 teram partem exhauriri.

Etsi autem, ut dixi, lex diuina prohibet pec
 cisci, petere & accipere usuras, seu magnas seu
 paruas, tamen gubernatores Ethnici, cum non
 possunt eas omnino prohibere, leges tulerunt de
 earum moderatione. Et leges Graecae & Romanae
 permisissent singulis mensibus de centum pendere
 re vnum, & de centum florenis vno anno duode
 cim aureos, Hac usura nominatur centesima apud
 Graecos & apud Latinos, quia centesimo mense
 aequat sortem, & hunc numerum, videlicet cente
 simam usuram nominant assen usurarum.

Raro autem auaricia faenatorum centesima
 contenta fuit. Ideo lex saepe renouata est, ut tan
 tum centesima solueretur sicut Lucullus, Cicero,
 Iulius, Augustus, hanc legem renouarunt. Appa
 ret

ret autem ex Nehemia hanc ipsam legem de centesima, & in imperio Babylonico ac Persico in usum fuisse, ac iubet Nehemias reddi centesimas, quia lex diuina prohibet Israëlitas ab Israëlitis accipere vsuras. Hæc narratio veteris consuetudinis lucem affert dicto in libro Esdræ. Sequitur ergo conclusio. Cum vsuras accipere iniustum sit, restitutionem, quando possibilis est, facere necessarium est, quia donec aliquis sciens & volens retinet res alienas, tantisper manet fur seu raptor. scriptum est autem à Paulo: Qui furatus est, deinceps non furetur. Hinc regula sumpta est, quæ vera est dextrè intellecta de restitutione faciendâ hominibus, qui iniuria affecti sunt: **Peccatum remittitur, nisi ablatum restituatur.**

An vsitatus contractus, in quo emitur fundus aut redditus, cum pacto de reuendendo, sit licitus, aut an sit vsurarius?

Anno 1525. alicubi classicum seditioinum erant homines indoctorum, qui vociferabatur sine discrimine, redditus qualescung, vsuras esse. Aduersus hunc errorem necesse fuit docere saniores de discrimine mutuationum & emtionum, & ostendere quæ sint vsuræ, & quæ non sint, quia nequaquam vsura, vel vsuræ similis est ager, vel redditus ex agro emtus, si sit vera emtio, & discrimina sit vera & nequaquam sophistica. Ideo, vt aduersus periculosos errores, & contra seditioinum

K

classica

classica muniantur studiosi, aliquid de contractibus dicendum est.

Primum autem hic sciendum est, tres formas esse contractuum redemptionis, de quibus disputamus. Prima forma est, quando emitur certus fundus cum pacto de reuendendo: Secunda forma est huic similis, quando emitur certus reditus in fundo certo. Hæc duæ formæ sunt veræ emtiones. Quare hi contractus non sunt usurarij. Nam iura accidunt mutationi, nõ accidunt emtioni. Non est usura, cum fructus agri, quem usitato emtor precio, superant precij summã, propter diuturnitatem possessionis. Nec usura est, si emtum agrum rursus vendam illi ipsi, à quo emi.

Sed hic disputatur, an talis contractus sit vera emtio. Videtur enim conditio de reuendendo impedire, quo minus emtor verè dominus fiat, cum non liceat ei rem transferre, sed in potestate venditoris est, eam ad se retrahere. Ideo aliqui contendunt, hos contractus tantum esse usurarias mutationes cum oppignoratione, & simulatas emtiones, quia venditor potest rem venditam ad se retrahere. Hæc obiectio etsi speciosa est, tamen formæ duæ, quas recensui, & mox declaraturus sum, veræ emtiones sunt, & contractus legibus confirmati.

Priusquam autem legum testimonia & rationes recitabimus, obiectio refutanda est. Conditio

de reuendendo non tollit naturam dominij, nec
prohibet, quo minus emtor verè sit dominus, ut
si quis verè Dominus ædium suarum obliget se
ad nullum alium translaturum esse, nisi
aliter, siue donatione, siue venditione, is tamen
manet tantisper verè Dominus, quanquam non
possit transferre ædes ad alium. Ita docet Iuris-
consultus ff. de verb. oblig. l. ii a quis ea lege, vbi
dicitur: Seruum donatum esse hac conditione, ne
ad alium transferretur, tamen ille verè est eius
seruus dominus.

Ac ut magis perspicuum sit tales contractus
verè emtiones esse, substantialia emtionis consi-
derentur, merx, precium, consensus. Merx est aut
fundus ipse, qui emitur cum pacto de reuenden-
do, aut ius accipiendi redditum, quod fundatum
est in fundo certo. Vt enim potest emi iuste ser-
uitus, videlicet iter vel actus in alieno agro: Sic
iuste potest emi ius accipiendi certos redditus, sed
non, si ius in fundo certo constitutum sit.

Deniq; hæc duæ formæ priores sine vlla dubi-
tatione, nisi deprauentur, veræ emtiones sunt.
Ideo & expressa probatio extat in L. C. de pa-
ctis inter emtorem & venditorem, l. si fundū, cuius
legis verba hæc sunt: Si fundum parentes tuæ
a lege vendiderunt, ut siue ipsi, siue hæredes eo-
rum, emtori precium, quandocunq; vel intra certa
tempora obtulissent, restitueretur, teq; parato
K 2 satis

satisfacere conditioni dictæ, hæres emtoris non
 pareat ut contractis fides seruetur, actio præ-
 scriptis verbis, vel ex vendito tibi datur. Et pla-
 nior textus est ff. de cōtrahenda emtione & ven-
 ditione. Qui fundum vendidit, ut cum certa mer-
 cede ipse conductum habeat, vel si vendat, ut non
 alteri, sed sibi vendat, ex vendito agere poterit.
 Hæ leges & contractum hunc approbant, & em-
 tionem esse testantur. Nam & emtionem nomi-
 nant, & dant actionem ex vendito.

Vera est autem regula, quæ affirmat, iudicia
 & leges forenses cum iure naturæ congruentes
 Deo placere, ut suo loco de politica vita dicitur,
 & verè pios illis ordinationibus uti posse, sicut
 Ioseph Ægyptijs legibus in foro usus est, Daniel
 Persicis. Præterea veram in his formis emtionem
 esse, etiam ex his argumentis intelligi potest.

In omni mutuacione dans mutuo, retinet ius
 repetendi quantum debetur.

In his formis emtor nequaquam potest repe-
 tere pecuniam,

Est igitur vera emtio, ac necesse est dominium
 aliquod vicissim in emtorè translatum
 esse, cum manifestum sit, precij dominium
 in venditorem translatum esse.

De tertia forma huius contractus.

Tertia forma huius contractus est, cum redi-
 tus non constituitur in fundo certo, sed in toto cru-
 mulo

culo bonorum alicuius, ut cum emuntur redditus
constituti in omnibus bonis alicuius Reipublicæ.

In hac forma hoc videtur aduersari emtioni,
quod non videtur esse merx certa, cum redditus
non constitutus sit in fundo certo, sed vniuersali-
ter in toto facultatum cumulo. Sed sciendum est
hic quoque verè mercem esse ius accipiendi redi-
tus, quod cum fundatum esse debeat in aliquo
corpore, corpus sunt omnia bona fructificantia
huius Reipublicæ. Nā in his omnib. simul cōstituit
tale ius potest, videlicet actus aut iter. Est q̄ ius
sicut admonitio Innocentiij, qui dicit: Videndū esse
in hoc contractu, ut redditus constituatur in re,
sive ad rem referatur, non ad personam vendentem
et addit Innocentius, talem contractum non
esse usurarium, cum in eo sint merx & precium,
et talia iura realia licitum sit vendere,

Nec alia difficultas in hac forma est, nisi
quod aliquantò obscurius est, quod dicitur, vni-
uersa bona habere rationem corporis, quum quod
supra dicebatur, certum fundum, in quo certi redi-
tus emuntur, habere rationē corporis, ut cum 20
medimni in agro certo emuntur, quo pereunte si-
mil perijt emtori ius suum. In hoc exemplo per-
icuitas est, sed tamen & totus cumulus bono-
rum potest se habere ut certum corpus, modo ut
venderetur pro proportione, & qui accipit redditum,
suscipiat periculum pro proportione. Recitemus

igitur rationes, quæ ostendunt, hunc contractum
 & emtionem esse, & concessum esse.

Prima: Pars aliqua certa potest onerari ser-
 uitate. Ergo & totus bonorum cumulus seruata
 proportione onerari potest, nec ratio dissimilitu-
 dinis apparet.

*Secunda ratio sumitur ex proprietate emtio-
 nis.* Emtio est contractus, quo res, quo ad do-
 minium transfertur, pro certo precio, nec ha-
 bet emtor ius aut tempus vllum reperendi
 precium. Si enim repetere pecuniam liceret, mu-
 tuatio esset non emtio. Ac in nostro casu precium
 ita transfertur, ut repetere non liceat. Est igitur
 vera emtio. Et ut si æqualitas, quæ fons est
 iustitiæ in contractibus, necesse est, vicissim in
 emtorem ius aliquod translatum esse. Hoc argu-
 mentum ex ipsa natura emtionis sumptum firmum
 esse iudico. Sed hæc controuersia magis perspicua
 erit, agitatæ contrarijs argumentis.

Contra C. plus valere quod agitur, quam quod
 simulatè concipitur, inquit lex, Emptione pignoris
 causa facta, non quod scriptum, sed quod gestum
 est, inspicias. In tertio casu sit emtio pignoris cau-
 sa, id est sit oppignoratio tantum, non emtio. Era-
 go prorsus est simulatus contractus. Minorem pro-
 bāt, Quia bona illa, in quibus emtio fingitur, sunt
 re ipsa tantum pignus, etiamsi nomen emtionis
 prætextus causæ additur. Imò instrumenta fan-
 tentur, quod oppignorata sint omnia bona.

Respondeo ad minorem. Etsi hoc argumentum
 pressum est, ut sæpe fit, ut nomine huius contra-
 ctus abutantur homines, tamen minor neganda
 est, & constanter retinenda sententia, quod hic
 contractus sit vera emtio, non mutatio. Nam
 ille, qui dat mutuo, habet ius repetendi tantun-
 dem. In nostro autem casu emtor fundi aut redi-
 tus, non habet ius repetendi precij, & manent hic
 vera emtionis substantia. Merx est ius acci-
 pendi quodannis certum reditum. Hoc funda-
 tum est in omnibus bonis, sicut iter aut actus in
 solo agro fundatus est. Sicut autem ea servitus
 in agro constitui, vendi, donari alteri potest: Ita
 et ius certi reditus solvendi in omnibus bonis
 constitui potest, servata proportione, ut bona to-
 lerare eam servitutem possunt. Hæc perspicua &
 vera sunt, si dextrè iudicetur.

Quod autem additur etiam oppignoratio, ne ^{occupatio}
 id quidem facit emtionem vitiosam. Potest enim
 oppignoratio rectè accedere ad emtionem, ut te-
 stantur multæ sententiæ Jurisconsultorum.

Aliud contrarium: Ius debet esse in corpore
 certo, quo sublato ius sublatum intelligatur. In
 hoc tertio casu nullum certum corpus est, imo,
 etiamsi bona illa insigni damno affecta sunt, tamē
 exigitur pensio. Igitur tota res est simulatio.

Respondeo ad minorem: Est certum corpus,
 in quo fundatur ius illud, videlicet, omnia illa bo-

na. Sicut certus ager est, in quo seruitus constituta est. Sed quemadmodum amitterem actum aut iter in agri parte, quæ perisset alluione: ita si bona illa insigni damno affecta sint, seruanda est æqualitas, ut vicissim pro proportione aliquid remittat emtor.

In hanc sententiam inquit Baldus, se probare hunc contractum, si hæc æqualitas seruetur.

Aliud contrarium: Periculum rei vendite, pertinet ad emtorem. In hoc contractu tantum grauatur venditor, quia emtor exigit pensionem, etiamsi illa bona damno affecta sunt, aut perierunt, Ergo non est vera emtio.

Respondeo ad Minorem: Periculum pertinet ad emtorem, si insigne damnum illa bona acceperint, in quibus intelligimus ius fundatum esse, sicut perit actus aut iter, si ager perijt alluione.

Aliud contrarium: Leuitici 35. mandatur, ut fructus fundorum computentur in sortem, usq; ad annum quinquagesimum. Ergo & nos debemus fructus computare in sortem, cum emimus fundum cum pacto de reuendendo, & reddere fundos sine precio, &c.

Respondeo: Neganda est consequentia, quia politia Mosaica nihil ad nos pertinet. Hoc autem onus de reddendis fundis in Iubilæo, peculiaris ordinatio erat illius gentis sicut circuncisio. Voluit enim Deus conseruari familias, & discrimi

na familiarum, ut sciri posset, in qua tribu Messias nasceretur. Voluit etiam auaris & prodigis frenos injicere. Auari minus emebant, quia redere fundos cogebantur. Prodigii difficilius inuebant emtores. Sed illam Mosaicam ordinationem nequaquam necessarium est transferri ad nostras Respublicas. Imo nos oportet obedire legibus sancitis in his imperijs, in quibus vivimus, ut Rom. 13. dicitur; Omnis anima potestati, quae praest, id est, suae potestati obediat.

*An ratione eius quod interest,
peti aliquid possit in mutuo
supra sortem?*

Respondeo, Interesse nominatur id quod debetur alicui, vel quia damno affectus est vel quia lucrum aliquod reuera propter illud officium impeditum est. Ideo distinguitur interesse, aut oritur propter damnum emergens, aut propter lucrum cessans, Exemplum: Si quis debuit mihi soluere viginti aureos Calendis Maij, & non soluit, si propter illam moram damno aliquo affectus sum, videlicet, quia tunc debebam alteri soluere, hic iustum est servari aequalitatem, cum priori accesserit lucrum ex meo, nec servetur aequalitas, si meae facultates exhauriantur, & alij interea ex meo beneficio

K s crescāt

crescant. Id interesse, nominatur interesse propter damnum emergens, &c.

Est & aliud discrimen necessario obseruandum: Aliud damnum accidit ante moram, hoc est, ante diem solutioni constitutum. Aliud damnum accidit post moram, id est, postquam debitor non soluit constituto die. Sit igitur prima responsio: Verum & non simulatum interesse, quod accidit mutuo danti, est, cum damnum emergens post moram accidit. Vt si quis debuit mihi viginti aureos soluere Calendis Maij, hos quia non soluit, damno affectus sum, propter moram non soluentis mihi. Hic manifesta ratio equalitatis postulat compensationem.

In tali casu pronunciatulur ultra sortem deberi id, quod interest, propter damnum emergens, etiam si nulla accessit stipulatio de eo quod interest. Id consentaneum est, & scripto iuri & naturali equitati. Nam qui dat efficacem damni causam alteri, debet ei compensationem. Est igitur equalitas, ut soluatur quanti interest. In hoc casu perspicui potest, quod sit verum & non simulatum interesse, quod accidere potest mutuo danti, quod debetur, etiam si nulla accessit stipulatio. Manifestum est enim, ibi non seruari equalitatem, ubi lucri captatio fit ex mutatione.

De lucro cessante post moram, hoc est, cum debitor non soluit constituto die, pronunciant ad eundem

eundem modum, deberi id quod interest sicut iam de damno emergente diximus. Sed in hoc secundo casu tantum personis negociantibus hoc concedunt. Id non est absurdum, quia impedire curam negociationis, etiam est dare efficacem causam damni, de quo casu disputat Panormitanus in C. Cum questus, de Usuris.

Sed de damno emergente, & de lucro cessante ante moram in mutuo, Iura quidem non dant actionem, nisi quis stipulatus sit, ut solvatur id, quanti interest. Nunc igitur usitata est hæc stipulatio in mutuacione & sæpè honestum nomen interesse pretextus est rei nequaquam honestæ, scilicet usurarum, Hic igitur questio est, an hæc ipsa stipulatio iusta sit.

Cum autem interesse appellatio sit honestæ rei, ostendat actor vera & non simulata damna, qua propter hanc mutuacionem acciderint. Verum est enim & iustissimum, neminem alteri causam efficacem damni dare debere, siue ante moram siue post moram. Ut si petat aliquis dominus a mediocri patrefamilias mutuo 400. aureos, & hic non facile possit recusare, quo minus illi gratificetur, & tamen ipsi damna quædam accidunt, qua postea suis creditoribus solvere non potest. Hic iustissimum est huic patrefamilias fieri compensationem. In hoc exemplo perspicuum discrimen est, inter id quod interest, & usuras. Est igitur

igitur in talibus casibus licita stipulatio, cum quidem iure naturæ deberetur compensatio, etiam sine stipulatione. Nec obscura est dijudicatio, an verè affectus sit aliquis damno, aut an contulerit pecuniam in quæstum, ut minore periculo plus lucretur ex mutuatione, & tantum simulet querelas de damno.

Ex hac commonefactione aliquo modo indicari potest, quando stipulatio de eo quod interest, etiam ante moram inculpabilis sit, & quod sit discrimen eius quod interest, usurarum. Hæc enim tradimus, ut iuniores vocabula utcumq; intelligant, & ne temerè de contractibus pronuncient, sed in tanta varietate consulant eruditorum iudicia. Nequaquam autem patrocimamur usuris. Quia ut dictum est interesse honestæ rei appellatio est, & quærit æqualitatem. Sed in usuris lucrum captatur, ubi totum periculum est penes mutuo accipientem, imò cumulantur usura insigniter. Ac manifestum est totas gētes exhauriri, nulla æqualitatis ratione habita. Hæ rapina discernendæ sunt ab eo, quod interest & damnandæ, sicut scriptum est, Deut. 23. Non accipies usuras à fratre tuo, &c.

Hic autem accusandi sunt etiam, qui libenter mutuo sumunt. Nam in utroq; iniusticiam exercent, non student abstinere ab alieno, nec curant reddere, quantum sumserunt. Hæc defraudatio etiam

etiam furti species est, comprehensa in prohibi-
tione. Theff. 4. ubi de æqualitate perspicue
incipitur: Non plus auferre in contractu, à fra-
tre, quia vindex est Dominus, iuxta illud. Vae
tibi spoliatus, quia spoliaberis. Ipse etiã qui mutuo
sunt, & qui spondent, memerint dicta Salomonis:
Tolle vestem eius, qui spondit pro alijs. Item
Delphis. Spondeto, noxa præsto est. Et hoc Ho-

*no sum spon-
dit spondere
ut a his.*

An licitus sit contractus societatis,
cum alter pecuniam, alter operas confert, & is,
qui pecuniam contulit, postulat lucri
partem saluo capitali?

Varie sunt societatis species, sed multa ex
his forma iudicari possunt, quam in questione
proposui. Approbant autem leges hunc contractum, in
quo alter confert pecuniam, & saluo capitali pe-
tunt lucri partem, alter operas confert.

Sic enim expressè inquit textus in institutio lib: 3. t. 6
de societate, his verbis: Nam & ita coiri
esse societatem non dubitatur, ut alter pecuni-
am conferat, alter non conferat, & tamen lu-
crum inter eos commune sit, quia sæpè opera ali-
cuius pro pecunia valet. Deinde & hoc adden-
tum est, non vitiatum hic contractus, etiamsi alter
maorem lucri partem paciscatur. Sed hæc intel-
ligenda sunt de lucro, si deductus damnis reli-
quum

quum sit lucrum, ut si is, qui collocat operas, industria et fidem non adhibuit, quantum debuit, si postea reliquum est lucrum, licet alteri iuxta proportionem, maiorem lucri partem salvo capitali accipere. Sin autem præstitit ille diligentiam et fidem, quantam debuit et tamen nihil lucratus est, aut etiam damno affectus est, in hoc casu damna æqualiter sustinere debent, nec tantum plethi is, qui collocavit operas.

Sed hic agitur quæstio, an in societate liceat pacisci, aut nihil sustineat damni is, qui pecuniam confert et habet saluum capitale, etiam alter nihil lucratus est. Hic contractus usitatus est apud mercatores. Videtur autem re ipsa mutuatio esse, non societas, ubi hæc pactio est, ut sit saluum capitale. Nam ad naturam societatis pertinet damnorum exæquatio, et talem societatem in qua alter nihil periculi vult sustinere, clare improbat l. in ff. pro socio, ubi Cassius inquit, Leoninam societatem esse, ubi alter tantum lucra, alter tantum damna sentit. Iam si est mutuatio, dans mutuo, etiam lucra non petat, cum damna expectari nolit.

Cæterum, quæ de mutuatione, et de eo, quod interest supra diximus, meminerint studiosi. Hæc enim breuiter recitavi tantum eo, ut in tanta varietate contractuum diligentia ad iudicandum adhibeatur, nec imperiti temerè pronuncient.

Verum

Virum Sacerdotes sint vsurarij;
aut vsufructuarij in rediti-
bus Ecclesiarum?

Vetus quaestio est: An Sacerdotibus liceat
habere proprium, cum scriptum sit: Non habent *Matth. 10.*
us in Zonis. Deinde quale ius in rebus
Ecclesiarum habeant. Alij contendunt, Sacerdos
non tantum habere vsu, alij defendunt, etiam
vsufructu eos habere pensionum Ecclesiasticarum.

Est autem vsus ius, quo licet possidenti pro se *Acto 199.*
et familia uti rebus seu fructibus, ita, ut reli-
quorum fructuum proprietatem non conse-
quatur. Quare non potest eos vendere, aut in testa-
mento ad alios transferre, ut cum vsus praeser-
tina alicui conceditur.

Sed vsufructus est ius, quo licet uti rebus seu *199. qd. 1.*
fructibus ita, ut reliquorum fructuum propieta-
tem possessor consequatur, sed fundi propieta-
tem non habet.

Cum igitur Sacerdotes interdum vendant re-
liquos fructus, aut donent alijs, aut in testamen-
to transferant ad alios, motae sunt quaestiones, re-
tine id fieri possit, cum bona Ecclesiae sint elec-
mosynae. In eleemosynis autem videatur tantum
vsus constitui, quia parca eis utendum est, ut ius
persiat

persint reliqui fructus ad necessitatem aliorum egentium.

Et extat constitutio in Decretis x. quest. ij. quæ vetat Episcopos & Diaconos alienare reliquos fructus, videlicet, quia inuandi sint alij egentes. Sed omitto veteres constitutiones, quæ suis temporibus causas habuerunt probabiles. Nam alia forma est in politica gubernatione facultatum & reddituum, &c.

1 pars.

Sit autem hæc prima conclusio. Sine alia dubitatione verum est, pastores & ministros Ecclesiarum posse tenere proprium, sicut possunt esse coniuges & patres, ac diuersum sentire, pro suis infamia est, sicut sæpè fanatici homines, Vaicelæ & alij, & recens Anabaptistæ de hac questione tumultuati sunt. Manifesta est autem confirmatio conclusionis ex regula verissima, quæ affirmat omnibus Christianis licere vti legitimis ordinationibus politicis, & quidem agnoscere debemus diuinitus institutas & approbatas esse, sicut Salomon inquit: *Libra & statera iudicia Domini sunt.* Et dictum Christi nominatim tribuit proprietatem docentibus: *Dignus est operarius mercede.* Fit autem, merces propria eius, cui soluitur merces.

Extant acta Bohemorum in Sinodo Basiliensi, vbi inter cæteras quæstiones, et hanc agitatum esse scribitur: *An Sacerdotibus liceat habere pro,*

proprium. Sed verissimum est, deberi ministris
 Evangelij honestas mercedes seu stipendia, & in
 hoc verissimè habent proprietatem seu dominium,
 quia politicæ ordinationes, congruentes cum iu-
 ramento naturæ sunt res bonæ, & diuinitus sanc-
 tæ in humana societate, & Christianis concessum
 est uti, imò debent Christiani tueri vincula
 societatis communis.

Quod verò dictum est: Non possideatis æs in
 & non baculum, non ita duriter accipiendū
 est, ut regula vniuersalis deleatur, quæ
 affirmat, omnibus licere uti politicis ordinatio-
 nibus. Sed prohibet dictum illud curam quæren-
 di mercedes & defensionem, ita ne sit præcipua.
 Et addit consolationem de victu & defensione,
 prohibens deserere ministerium, etiam cum desunt
 mercedes & defensio, quia Deo curæ erit, ut ali-
 ubi p̄i doctores & discipuli habeant hospitia,
 & defensionem. Sicut Eliæ, Danieli, Apostolis,
 præbuit hospitia, & eos seruauit, donec currici-
 um constitutū quisq; absolueret. Ac nos quidem
 loquimur de ministris Euangelij, & de docentium
 & discipulorum cæteribus, de quibus omnibus Pau-
 lus inquit: Quis militat suis stipendijs? Nihil
 dicimus de otiosis belluonibus, qui deuorant
 elemosynas Ecclesiæ, & simul eam trucidant.

Postquam autem de proprietate in mercede
 dictum est, sit perspicua altera conclusio: Mini-
 stri Euangelij reuera sunt usufructuarij, quia in
 mercede

II pars.

Concludit.

III pars.

L

mercede proprietatem habent, ut dictum est. Et
 verissimum dictum est: *Honestissime partum*
esse, quod fideli labore docendi partum est. Iam
 hic monendi erant omnes gubernatores & om-
 nes homines in Ecclesia, ut libenter conferant ad
 ministerij & studiorum doctrinae conseruationi.
 Ideo in Esaiâ scriptum est: *Reges erunt nutritio-*
res Ecclesiae, & reginae nutrices, id est, Respub. cu-
rabunt alii ministros Euangelij, & iuuari studia
doctrinae.

An res conductoris non soluentis aut
corrumpentis habitationem, sint locatori
tanquam pignus obligatae:

Locatio est personae vel rei ad usum facta
concessio, pro pecunia numeranda, de qua conuo-
nit. Et cum sit duplex locatio, alia perpetua, alia
certi temporis, nos iam de certi temporis locatio-
ne dicemus. Omittimus etiam quaestionem de
contractu emphyteutico, an sit locatio, cum tamen
multum dissimilis sit iuri feudorum, & transfo-
rat utile dominium.

Pertinet autem ad bonos mores intelligere,
& seruare iura locationis, quia ut alias iusticia
est, pro rebus aut operis reddere aequalem comp-
ensationem: Ita pro hospitio reddenda est comp-
ensatio, eoq; magis, quia maior est familiaritas
inter hospites, quam alioqui inter ementes & ve-
ndentes

entes. Et ut sua cuiq; domus receptus est gra-
 tius & tutissimus, ut Xenophon inquit, & ^{lib: 7. pacta}
 verba Xenophontis à Iurisconsulio repetita sūt:
 ha cum hospes recipiatur in domum, simul mu-
 tua defensio promittitur, & multorum officiorū
 custodia. Ideo antiquitas certa religione iura
 hospitij coluit, & addidit ceremonias, dedit mu-
 tua signa, & in bellis parcebat hospes hospiti, ut ^{ihad: 6.}
 Glauco Diomedes apud Homerum. Et Deut. 10.
 scriptum est: Et vos amate peregrinum, quia &
 ego fui aduenā in terra Aegypti. Et Petrus in ^{1 Pet: 17.}
 epistola: Hospitalitatem ne obliuiscimini. Per hanc
 enim quidam exceperunt Angelos, præter expec-
 tationem suam. Hinc & multæ sententiæ vete-
 rum scriptorum acceptæ à primis patribus legimus
 Ζεύς ἐπιτηδείων ἰκετάων τε ξείνων τε. Item
 Ἡρόδοτος ἐπ' ἀρκωρ ἄλλ' ἰσῶν τευξή ποτε. Et immas-
 culos violantium iura hospitij, taxatur vitupera-
 tione Lastrigonum, Cyclopum, Lycaonis, Busirio-
 nis. Hac vetera dicta & exempla diligenter
 considerentur, quæ docent, peculiare opus esse ius-
 titiæ, non ledere hospites. Imo pro beneficio
 reddere beneficia.

Ac vtile est, omnibus hominibus familiaris-
 se notum esse discrimen contractuum ex naturæ
 differentiis ortū, videlicet contractus alios dici bonæ
 fidei, alios stricti iuris. Contractus bonæ fidei
 sunt in quib. aliqua non nuncupata lingua, tamen
 L. 2 propter

lib: 7. pacta
 ihad: 6.

supra dicitur
 et hospiti
 iustitiam
 idem.

propter æqualitatem d. bentur. Vnde hæc honestissima forma verborum apud veteres usurpata est: Inter bonos benè agier, id est, præster homo honestus ea, quæ communis ratio iudicat æqualia esse. Et sunt contractus bonæ fidei, emptio, venditio, locatio, conductio, depositum, societas, pignus, commodatum, & c.

Sed stricti iuris contractus dicuntur, in quibus tantum nuncupata lingua debentur, ut in mutuo, Quia dans mutuo, cum potuerit hoc officium omittre, nequaquam plus intelligitur vellet & debere recipere, quàm quantum dedit, & sicut pactus est.

Conclusio: Locatio, contractus est bonæ fidei, & ut æqualitas seruetur, conducent non corrumpat res locatas, nec defraudet locatorem. Ideo res conducentis inuectæ in domum locatam obligatæ sunt locatori tanquam pignus, & propter res corruptas. Verba textus in ff. hæc sunt lib. 29. in tit. ex quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahitur, lege Pomponius, Pomponius scribit, non solum pro pensionibus, sed etiam si deteriozem habitationem fecerit culpa sua. *gdu. ter* inquilinus, inuectæ & illata pignori erunt obligatæ. Et in C. tit. de locato & conducto, l. certum ris est, res illatas pignoris iure teneri.

Quare etiam cum alij creditores retineri petunt res eorum, qui ipsis debent, tamen locatori prius

res illatae in domum obligatae sunt. Præci-
 que enim ratio hospitij habenda est, quia domici-
 lii communicatio est, rei carissimæ usum conce-
 dere, ut supra dictum est: Sua cuiq; domus rece-
 ptus sit non violandus. Quæ verba ex 7. libro
 Xenophontis in Pædia Cyri à Iurisconsultis
 haec sunt. Neq; sanctior locus hominibus est
 neq; gratior, neq; magis proprius sua cuiq; domo.
 Verba hæc sunt: Οὐδὲ ὀσιώτερον χώριον ἐν ἄν-
 θρωποις, οὐδὲ ἡδίοτερον, οὐδὲ οικειότερον ὄσιον οὐδὲ
 ἡδίστον.

An conductor integram mercedem
 debeat, relinquens rem locatam ante
 tempus constitutum?

Familiarissimè nota sit regula, æqualitatem
 esse fontem iusticiæ. Quia manifestum est, æqua-
 litate compensatione seruari homines. Nam si una
 pars exauriretur, perire eam necesse esset. Et
 Deus hanc æqualitatem instituit, inquit: *Deut. 19.*
 Diliges proximum sicut teipsum, ut agnoscamus &
 ipsum æqualem esse, non tyrannum, & velle ho-
 mines & Angelos non esse tyrannos, id est, non
 sperbè alios opprimere, imo Angeli Deo placen-
 tes, quanquam eorum natura præstantior est,
 quam humana, tamen infra homines sese abijci-
 unt, quia nobis seruiunt, nostræ corpora, tecta, le-
 gibus, focos custodiunt. &c. Magis etiam abiecit
 se

psal: 117

se Filius Dei omnipotens, qui pro nobis mortem sustinuit. Hæc cōgruunt cū dicto: Deus qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra.

Cum igitur æqualitas in contractibus quaerenda sit, hic etiam consideretur æqualitas inter mercedem & fructum conducentis. Sitq; hæc prima responsio. Cum conducens relinquit rem locatam sine causa necessaria pertinente ad locatorem aut rem, debet integram mercedem, quia similis est defraudanti, qui præbet damnum locatori, cui domus aut fundus fit inutilis culpa conducentis. l. colonus ff. locati. Cum autem vrget necessaria causa ad cedendum, orta à re, vt cum perit domus incendio, aut cum grassari incipit lues, soluendum est pro proportione temporis l. habitatores, ff. locati vbi dicitur. Si causa timoris iusta non fuisset, deberi mercedem. Sin autem causa fuisset, cur periculum timeretur, non deberi mercedem, scilicet integram.

Rectene fecit Naboth, quod Regi petenti, ne vendere quidem vineam voluit, cum Reges etiam domini dicantur priuatarum facultatum?

Respondeo: Naboth iure diuino, quod erat illi populo traditum, sine vlla dubitatione retinere suam vineam potuit, nec licuit Regi cogere eum, vt vineam venderet. Manifesta confirmatio est.

iura diuina nō sunt violāda. *Distinctio dominio-
 nis & proprietatis est iuris diuini, iuxta illud: Non
 furtum facies. Ergo nequaquam licuit cuiquam
 alieno, siue Regi siue alijs cogere Naboth, vt fun-
 dus venderet, sicut nequaquam licet vlli Regi
 postulare alterius coniugem. Ac praesertim in
 Repub. Israel sanxerat Deus libertatem, & dis-
 tinxerat possessiones, & praecipit, ne ab vna tri-
 bu ad aliam fundi transferrentur, quia sciri vole-
 bat, ex qua stirpe Messiam nasci decreuerat. Fuit
 igitur & libertas & proprietates rerum in illa
 Repub. & iniustum erat ciuibus eripi priuatas
 facultates à Regibus.*

Quod vero obijcitur dictum in Samuele de iu-
 re regis: Hoc est ius regis, agros vestros tollet, &c
 Respondeo: Hic locus non tollit praecipitum
 Decalogi: Non furtum facies, & Rex in illa gen-
 te, etiamsi libertatem restrinxit & Aristocratia,
 quae fuerat ante Saulem, fuerat multo mitior: ta-
 men legem à Deo traditam, & distinctionem fa-
 miliarum nequaquam abolere potuit. Tantum igitur
 illa comminatio in Samuele intelligenda est
 de stipendijs, id est, Reges tollent ex priuatis fa-
 cultatibus tantum, quantum ad legitima stipens-
 dia opus est. Id iniustum est, quia cum beneficium,
 scilicet communis defensio ad singulos pertineat,
 singuli etiam censerre debent. Imo singuli
 debemus defensionem alijs innocentibus, vbi
 possumus

possimus eis opem ferre, ut Prouerborum vicesimo quarto dicitur: Eripe eos, qui ducuntur ad mortem, &c. Et 1. Iohan. 3. Sicut ille animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere, &c. Item: Non nobis tantum, sed patriæ nascimur. Ut autem iustum est, stipendia pendere, sicut & Roman. 13. traditur: ita rursus hæc meta constituta est, quam recitat Baptista: Estote contenti stipendijs vestris, neminem concutiatis, neminem calumniemini. Nec sit infinita rapacitas, nec nomen stipendij prætexatur omnibus explanationibus.

Hæc est vera & simplicissima sententia in illa narratione Samuelis. Et pœna Achab ostendit iram Dei aduersus rapacitatem in hoc genere.

Hæc disputatio utilis est, quia pij discunt, se suas res tenere, volente & approbante Deo, cum Deus sanxerit distinctionem dominiorum. Discunt etiam Deo displicere immoderatas exultationes, & ad multas virtutes vera cognitio doctrinæ de ordine politico conducit. Bona mentes, considerantes sapientiam & voluntatem Dei in hac consociatione vitæ & neruis societatis agunt Deo gratias, & maiore reuerentia tueri societatem student, ac intelligunt Deo displicere dilacerationes, maior & iusticiæ amor ex hac consideratione oritur, &c.

Diximus autem antea de politia Mosaitica.
Nunc

Nunc generaliter de distinctione dominiorum in
 ceteris politijs dicemus: Præcepta naturalia &
 divina, quæ sunt naturalia, sunt communia toti
 generi humano. Ideo ubiq; valet præceptum,
 Non furtum facies, sicut præceptum, Non mœ-
 turberis. Et ubiq; subditi habent aliqua propria,
 ut quæquam alicubi seruitus est, tamen gradus
 sunt seruitutis, & leges imperij Germanici mani-
 feste sanciunt rerum proprietatem, ut ostēdit suc-
 cessorio in hæreditatibus, tum in feudis, tū in alijs
 bonis, in quib. habemus dominiū directū & utile.

Sunt autem in subditorum bonis ordinata tri-
 buta, necessaria ad communem pacem, quæ, ut su-
 pra dictum est, iustum est, & petere & præstare.
 Sed sit mediocritas tolerabilis. Postea sciant om-
 nes Reges & Principes, se quoq; lege diuina te-
 neri: Non furtum facies. Hæc lex metas circūda-
 dat omnibus hominibus vniuersaliter in toto ge-
 nere humano. Quia sine vlla dubitatione Reges
 etiā subiecti sunt legi diuinæ, ut Psal. 81. Deus
 sedit in synagoga deorum, & Deos dijudicat. Et
 Esa. 7. Deus in iudiciū veniet cum principibus.
 Et Zach. 10. Super pastores iratus est furor meus.

Præterea Reges etiam subiecti sunt legibus
 positivis, ordinaria autoritate in regno latis. Quæ-
 quam in his habent potestatem interpretationis:
 Ideo sæpè citatur lex Theodosij in C. quæ omni-
 bus nota esse debet: Digna vox maiestate regnã.

ris, legibus alligatum se principem profiteri. Adeo de autoritate iuris nostra pendet autoritas, & reuera maius imperio est submittere legibus principatum, Ideo enim scriptæ sunt leges, ut homines legibus, non incertis magistratum arbitrijs regantur. Postea additus magistratus, ut sit custos & executor legum seu vox legis & minister in iudicijs & in pœnis.

Sed multæ hyperbolæ leguntur ab assentatoribus malè detorta, ut est: Omnia sunt Regū, quod dictum, et si adeo vsitatum est, ut etiā obiectū sit Ambrosio, cedere tēplo nolenti, tamen prudenter intelligendum est. Nam eodem modo dicimus omnia esse Regū, sicut dicimus, omnia esse legum seu legem esse dominiam rerum, videlicet, non quod priuatam proprietatem vlli eripiat lex, sed multo magis, quod sit custos distributionis, quæ priuatum facta est. Et vltima successio in bonis desertis peruenit ad legem seu summū gubernatorem.

Cum extincti sint priuati Domini, lex, id est, summus gubernator facit aliam distributionem. Et Iurisconsulti modestè loquentes, dicunt: Quia sunt Regum, quod ad defensionem attinet. Quia sententia hoc ipsum vult, leges, iudicia & gubernatores, qui sunt executores legum, esse custodes factæ distributionis, & extinctis dominis habere summam autoritatem.

Hic vetus narratio de Imperatore Henrico

Lucia

Laugelburgensi, memoria mandanda est. Hic enim cum in Italiam iter faceret, & casu interrogasset de arce, cuius esset: quæ quanquam priuatum dominum habebat, tamen dicebatur Imperatoris esse, orta est disputatio in itinere de dicto: Omnia sunt Imperatoris. Et certatum est deposito equo, & permissa dijudicatio doctoribus, cum transissent Bononiam. Ibi cum pronunciarent doctores pro eo, qui defenderat arcem Imperatoris esse, quia omnia essent Imperatoris. Et alter amiserit equum ex pacto. Homines faceti assentationem deriserunt hoc ioco, dicentes: Alterum habere equum, alterum respondisse æquum.

Citatur & ex Augustino in Decretis, dist. 8. ^{3 articulo.}
Tolle iura Imperatorum, & quis audebit dicere, Hæc villa mea est? Et multa ibi intempestiue dicuntur. Vnde ratiocinati sunt aliqui, iure diuino omnia communia esse. Sed iuniores monendi sunt, ut Augustini dicta dextrè intelligant: Iure humano hæc villa mea est, scilicet, quo ad immediati iudicis executionem, non quo ad principalem autoritatem, ut dici posset, à carnifice supplicio affici homicidam, non à Rege, & tamè gradus congruentes ordinati sunt. Ita Deus in hac natura distinctionem dominiorum ordinauit, & sua voce sanxit. Non furtum facies. Constituit autem Magistratus & iudices, ut huius sui ordinis ^{defens}

defensores essent. Certissimum est igitur distinctionem dominiorum iuris diuini esse, sed ordinatam per magistratus. Sicut poena homicidarum sine ulla dubitatione sunt iuris diuini, sed ordinata per magistratum. Haec sententia vera et perspicua est.

Ad extremum breuiter addo dictum: Datae Caesari quae sunt Caesaris. Non temere aut casu dictum est, Quae sunt Caesaris. Metas circumdat Regibus, cum ea dari iubet, quae sunt ipsorum, non omnia quae postulant, sed quae ipsis debita sunt. Significat igitur non omnia Regum esse, sed distincta esse dominia, ut satis dictum est, iuxta praeceptum: Non furtum facies.

In fine rursus admoneo studiosos, ut vulgare argumentum recte explicare discant.

Naturalia sunt immutabilia.

Communio rerum est naturalis.

Ergo est immutabilis.

Respondeo ad maiorem: Naturalia sunt immutabilia, scilicet, quae sunt praecepti. Voluit enim Deus manere notitias legis, quae sunt radij sapientiae diuinae in nobis, propter multas causas. Sed alia multa bona utilia fuerunt in natura, quorum mutatio poena est primi lapsus, ut bona valetudo fuit naturalis, quae nunc languescens est. Respondeo igitur ad minorem: Communio rerum est iuris naturalis, scilicet, non ut praeceptum,

rum, sed ut bonum utile, quod tunc erat possibile, sicut bona valetudo, & alia multa bona uti-
 lianatura integræ addita fuerunt, quæ postea
 remissa sunt. Sed noticias præceptorum manere
 Deus in mentibus hominum voluit.

ALIA QVÆSTIO.

Verane est regula: peccatum non dimittitur, nisi
 si ablatum restituatur?

PRIMUM respondeo planè & breuiter, Regu-
 lam sine vlla dubitatione veram esse, quod ita
 perspicue intelligi potest. Etsi Deus peccata gra-
 uia remittit, ad est, sine compensatione a nobis fa-
 cienda Deo, tamen vbi nulla est conuersio, ibi
 nulla fit remissio. Nam iurandum perspicue
 dicit: *Viuo ego nolo mortem peccatoris, sed ut
 conuertatur & viuat, Necesse est autem in con-
 uersione deponi delicta contra conscientiam. Et
 de hoc ipso genere inquit Paulus: Qui furatus
 est, demceps non furetur, ut mœchus perseuerans
 in scelere, non accipit remissionem peccatorum.*

Hæc firmissima & manifestissima sunt. Ita
 retinens rem alienam contra conscientiam, cum
 quidem reddere posset perseuerat in delicto. Non
 igitur accipit remissionem, sed verè dolens de ad-
 missa scelere, & restituens, aut serio volens resti-
 tuere, & credens, sibi remitti peccata à Deo, ve-
 ri accipit remissionem peccatorum. Et talis resti-

tutio

tutio est opus mandatum à Deo in precepto. Nō furtum facies, & ad contritionē vel ad novā obedientiam pertinet, & differt à spectaculis satisfactionū Canonicarum, quas dicunt esse opera non debita. Hoc discrimen ut intelligatur, consideranda est integra doctrina de pœnitentia, quæ alibi copiose traditur, vnde sumenda est explicatio argumenti.

Satisfactio in pœnitentia non est necessaria.

Restitutio furti est satisfactio.

Ergo restitutio non est necessaria.

Respondeo ad maiorem: Satisfactio, quæ nominatur Canonica, non est necessaria, quæ est opus indebitum, ut alibi copiose declaratur. Deinde ad minorem respondeo: Restitutio furti est satisfactio scilicet debita seu civilis, quæ necesse est facere spoliato, ut fur deinceps nō teneat alienū. Hæc vocabulorum discrimina prudenter consideranda sunt, quia confusio magnos errores parit.

Iam quæstiones multæ sequuntur. Vtrum præda in bello præda restituenda sit? Respondeo: Sicut legitimæ pœnæ latronum sunt iustæ, sic legitimū bellum, quod est depulsio latronum, aut pœna legitima, quam exercet magistratus, est iusta. Fit igitur iusta translatio rerum, quando gerens bellum legitimū occupat res eorum, qui fontes sunt, ut iustum est latrones pœna afficere. Hæc sententia perspicua est ex doctrina de Magistratu, Rom. vii.

Magi

et mensuratio
non amissa
m

Magistratus gladium gerit, vt sit honori bono o-
 per, &c. Et hoc modo iustè translata sunt impe-
 ria, vt Cyrus iustè factus est dominus regni Ba-
 bilonici, vt Daniel inquit: Deus transfert &
 stabiliat regna. Et Esaia 45. de Cyro: Et dabo
 tibi thesauros absconditos, vt scias, quod ego sum
 Dominus Deus Israel.

Sed quæstio est: Cum in tanta confusione ne-
 gociorum paucis veræ causæ bellorum notæ sint,
 quomodo consulendum sit conscientijs eorum, quæ
 causas non norunt?

Respondeo: Domini, qui vel inferunt alijs
 bella vel depulsuri sunt, veras causas nosse de-
 bent, ne gerant, nisi sint causæ iustæ, magna est
 perspicua, quia hic præcipue cauendū est, ne sum-
 mum ius fiat summa iniuria, Sed dubitante con-
 scientia inferentes peccant contra multa manda-
 ta Dei: Non occides, Non furtum facies. Item:
 Omne quod non est ex fide, peccatum est. Et bello
 plerumq, infinitas distractiones faciunt, quæ pa-
 riant demde perpetua bella. Deinde subditi non
 semper possunt scire veras causas. Hic in dubita-
 tione regula sequenda est: Tene certum, et relin-
 que incertum. Perspicua regula est, obtemperan-
 dum esse potestati, non manifestè iniusta man-
 danti.

Hæc regula subditos excusat, cum obtempe-
 rant

rant domino, etiam si non norunt ea, quae sciri ipsor-
ne quidem possibile est. Sicut Eteocles seruum ob-
iurgat, multa sciscit autem de bello. Et respondet
seruus: Taceo, & patiens feram, quod est fatale.
Hac plerumq; est vox populi ignorantis fontem
negotiorum qui hac excusatione contentus sit,
quod regula perspicua obtemperandum sit.

Ac sapiens antiquitas bene consulit commu-
ni paci, & conscientijs possidentium, quia in com-
positionibus sanxit obliuionem iniuriarum. V-
trinq; consensit, ne possessores ex occupatis fundis
exciterentur. Ita, addiderunt in compositioni-
bus, ^{EX OCTIS & EX DSI.} Item: ^{U. H. U. V. S. T. I. C. E. T. P.}
Sicut senatus Romae decretum fecit Iulio inter-
fecto, & olim Attica ciuitas, recuperata a Thra-
sibulo, Hac decreta & paci proderant, & ostem-
debant conscientijs ista compositione postea res
occupatas iuste retineri.

Vtrum praescriptione acquiratur domi-
nium, & an coram Deo iuste teneantur
res, quarum domini sumus praes-
criptione?

Respondeo: Cum dominia varijs occasionibus
transferantur, vel bellis, vel contractibus, vel for-
tuitis occupationibus concessis, nec semper causae
sunt perspicuae, quomodo prima translatio fas-
ta sit, lex consulit paci, vt sit finis litium, & satis-
xii

in certum tempus, intra quod si non sit repetitio, postea non dat actionem, & affirmat hunc possessorem bonæ fidei & longi temporis, verè esse dominum, & non excutiendum esse.

Hinc nomen est Præscriptio, Græcis προσηγορία *προσηγορία*, quia legibus præfinitum est tempus, intra quod fieri debet repetitio. Vt cū ille dixisset, tantū terræ vendere, quantum includi in pellem tauri possit, iste postea scēta pelle tauri magnam regionem occupavit. Successerunt posterī, quæstio est an iustè teneant.

Deniq; maxima pars hominum dubitaret, an istæ res suas possideret si procul quærendæ essent causa translationis. Ideo sapienter sancita est præscriptio, & constitutum, ne procul quærantur res, sed ut legem & nostram conscientiam spectemus.

Et hic primum regula tenenda est: Quod cuius attribuit lex, vera autoritate condita, id iustè tenet, etiam Deo approbante, quia Deus approbat politicas ordinationes probabili ratione factas. Itaq; coram Deo bona conscientia iustè possidet tuam tunicam, etiamsi non scis, quomodo laqueus ad eum peruenerit, qui fecit pannum.

Hæc doctrina & consolatio bonis mentibus necessaria est, quæ si ignota esset, conscientia magna dubitationibus excruciantur.

Sed dicet aliquis: Quomodo potest mihi res
M aliena

Sciendum est igitur de præscriptione, conditio-
nes quatuor tenendas.

PRIMA, ut res talis sit quæ teneri præscriptio-
ne possit, quia peccato, res furtivæ, res attribuo-
tæ ministerio Evangelij, nec teneri præscriptio-
ne possunt, nec acquiri.

SECUNDA conditio, ut sit iustus titulus, vi-
delicet successio in hereditate, vel emtio, quæ sit
bona conscientia, vel donatio, ut emens pannum
mercator sine dolo, statuatur se verè dominum
scire & hoc dominium, & hanc possessionem à
Deo approbari.

TERTIA conditio, bona fides, id est, bona con-
scientia. Etsi autem hæc conditio correlativa se-
cundæ esse videtur, cum titulus iustus, potest
possessor habere bonam conscientiam, sed tamen
hæc restrictio complectitur & aliam, videlicet, ne
emente sit dolus. Possent enim emens scire, rem
esse furtivam aut sacram nesciente venditore.
Honestissimè igitur dictum est, ad præscriptio-
nem requiri bonam fidem, id est, bonam consci-
entiam, ne quid dolo agatur, & ne sit affectata
ignorantia. Nam particula BONA FIDES,
excludit multiplicia sophismata, sicut antiquum
solutum: Inter bonos benè agier. Item: In con-
tractibus bona fidei, quedam præstanda esse, quæ
non sunt nuncupata lingua.

QUARTA conditio, est possessionis continuatio sine interruptione legitima. Ut res mobilis triennio sine interpellatione legitima possessa sit. Res immota triginta annis sine legitima interpellatione possessa sit.

Quamquam autem, ut fit in negocijs voluntatum, quæ flexibilia sunt, multa subtiliter in hac materia disputantur, tamen his fontibus consideratis, præcipuæ quæstiones, quarum consideratio in communi vita necessaria est, iudicari possunt. Et unusquisq; Deo gratias agat, quod scit, quare bona conscientia & Deo approbante suas res teneat, quia Deus has legitimas ordinationes approbat.

FINIS.

IN QUINTVM
LIBRVM ETHICORVM
ARISTOTELIS.

CAPVT PRIMVM.

Uemadmodum Poeta scripserunt, Iusticiam fugientem ex ciuitatibus, diu postea in rure mansisse, & ibi inter cætus hominum meliorum præcepta rectè viuendi tradidisse: Ita hoc tempore fere undiq; ex imperijs pulsa, hæret